

Európai Atelier 70 Kft.

BME Környezetgazdaságtan Tsz.

Útmutató
a
Fenntartható Fejlődés Helyi Programjai
(Local Agenda 21)
elkészítéséhez

Készült a Belügyminisztérium megbízásából

Témavezetők :

Dr. Szlávik János

tanszékvezető egyetemi tanár

Prof. Dr. h.c. Turchany Guy

egyetemi tanár

2002

A Útmutató elkészítésében részt vett

dr. Aleg Cherp

dr. Ángyán József

dr. Aradi Csaba

dr. Bánkúti Antal

dr. Beranek László

ifj. dr. Beranek László

dr. Füle Miklós

dr. Hajdú István

dr. Istvánfi Gyula

dr. Kósi Kálmán

dr. Ónodi Gábor

dr. Orosz Csaba

dr. Podmaniczky László

Pusztai Csaba

dr. Szlávik János

dr. Turchany Guy

dr. Üрге Vorsatz Diána

dr. Valkó László

dr. Várnai Gábor

Veoreos András

dr. Winkler Gusztáv

Szerkesztő

dr. Füle Miklós

dr. Szlávik János

dr. Turchany Guy

Technikai szerkesztő

André Zsolt

Tartalomjegyzék

Összegzés.....	1
1. A fenntarthatóság lokális programja /Local Agenda 21/ lényege, jelentősége.	4
1.1. A Local Agenda 21 dimenziói.....	5
1.2. Az önkormányzat szerepe a Local Agenda 21 folyamatában.....	7
2. A Local Agenda 21 szerkezete.....	9
3. A Local Agenda 21 főbb /természeti, gazdasági, társadalmi/ összetevői és módszerei.....	15
3.1. A stratégiai program összetevői.....	15
3.1.1. A Környezeti Program és a LA21 kapcsolata.....	15
3.1.2. Természetvédelmi program.....	21
3.1.3. Épített környezet.....	24
3.1.4. Agrárkörnyezeti program.....	30
3.1.5. Közlekedés.....	42
3.1.6. Ipar, energetika, turizmus.....	45
3.1.7. Egészségügy - fenntarthatóság.....	56
3.2. A LA21 megvalósítását segítő módszerek.....	72
3.2.1 Fórumok, partnerségi kapcsolatok.....	72
3.2.2 Oktatás, képzés.....	75
3.2.3 Kommunikációs lehetőségek (helyi média).....	80
3.2.4 SWOT elemzés.....	83
3.2.5 Indikátorok alkalmazása.....	86
3.2.6 Térinformatikai eszközök alkalmazása.....	90
4. A Local Agenda 21 tapasztalatai Európában.....	96
Mellékletek.....	101

Összegzés

A Belügyminisztérium megbízásából a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtan Tanszéke ill. az Európai Atelier 70 Kft. irányításával 2001-2002-ben mintaprogramok (Pilot project) kidolgozása folyik. Célunk a fenntartható fejlődés lokális programjának - Local Agenda 21 - elkészítése Karcag, Kunmadaras, Egyek településeken.

Jelen kiadvány az ENSZ és az Európai Unió módszertanát követve, felhasználva a három településen szerzett tapasztalatokat olyan útmutatót kíván adni az önkormányzatoknak, amelyet alapul véve hozzákezdhetnek saját fenntarthatósági programjuk elkészítéséhez.

A fenntarthatóság (Sustainability) és a fenntartható fejlődés (Sustainable Development) központi fogalma kiadványunknak. E fogalom tizenöt évvel ezelőtt, 1987-ben a „Közös Jövők” (Our Common Future) ENSZ jelentés publikálásával kezdte el nemzetközi útját.

A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely a jelen igényeit úgy elégíti ki, hogy a jövő nemzedékek igényei kielégítésének lehetőségeit nem csorbítja.

Némiképp bővebb megfogalmazásban: a társadalmi, természeti és gazdasági tőke kamatainak célszerű és kiegyensúlyozott használata az emberi közösség teljességének javára anélkül, hogy maga a természeti tőke károsodna.

A fogalom látszólag igen egyszerű. A benne rejlő követelmények megvalósítása azonban bonyolult. Az alapkövetelmény a jövő generáció érdekeinek figyelembevétele jelenlegi környezeti-gazdasági-társadalmi döntéseinknél, méghozzá oly módon, hogy a gazdasági-társadalmi tevékenységünk összhangban legyen a természeti követelményekkel. Ez a követelmény csak számos ellentmondást megoldva juthat érvényre.

A „fenntartható fejlődés” jegyében szerveződött az 1992-ben Rio de Janeiróban megtartott Környezet és Fejlődés ENSZ konferencia. Fő dokumentumának az Agenda 21 (Feladatok a 21. századra) 28. fejezete foglalkozik a Local Agenda 21-el (LA-21), vagyis a fenntarthatóság lokális programjával.

Az Európai Unió ötödik környezetvédelmi akcióprogramja (1992-2000) a „Fenntarthatóság felé” címet viseli és a fenntartható fejlődés, mint alapkövetelmény az 1997-es EU csúcson Amszterdamban az integráció alapelvei közé is bekerült, sőt ennek szellemében módosították az 1958-as Római Szerződést is, amely az Európai Közösségek jogi alapját adja.

A fenntarthatóság lokális programja társadalom-, és környezetközpontú program, de nem azonos a környezetvédelmi programmal, tekintettel arra, hogy a LA21 a fenntartható fejlődés, a társadalom-természet-gazdaság komplex rendszerét foglalja magában.

Az átfogó fejlesztési célnak - a fenntarthatóság elérésének - egy új és átfogó megközelítéssel kell párosulnia, amely a LA-21 értelmezésének mindhárom szintjén megjelenik. A fenntarthatóság lokális programjának az LA-21-nek a legszűkebb értelmezése maga az elkészült stratégiai terv, a „dokumentum”. A második bővebb értelmezés szerint LA-21-en értjük a program létrehozásának és megvalósulásának folyamatát. A harmadik és egyben a legteljesebb értelmezés szerint az LA-21 - a fenntarthatóság lokális programja maga a gondolkodásmód, gazdálkodási mód, életforma, életmód és a politikai kultúra, amelyet a fenntartható fejlődés elve hat át.

A megvalósítás az érintett helyi társadalmi és gazdasági szereplők aktív részvételével lehetséges. Jelentősen segítheti vagy gátolhatja a folyamatot a nemzeti kormányzat és a nagy regionális szervezet (esetünkben: Európai Unió) hozzáállása is.

A fenntartható fejlődés lokális programjának legelső és döntő lépése az, amikor a helyi közösség eljut a fenntartható fejlődés megvalósítása szükségességének felismeréséhez és komolyan elhatározza, hogy hozzáfog a megvalósításhoz. E nélkül készülhet jó és szép Local Agenda 21 program és dokumentum, de nem sok minden történik a valós előrelépésben.

Kiadványunk négy fő részből áll.

Az **első fejezetben** a fenntartható fejlődés lokális programja lényegét és jelentőségét írjuk le és ebben kiemeljük az önkormányzatok szerepét.

A **második fejezetben** a Local Agenda 21. szerkezetét vázoljuk fel. A LA-21-nek nincs standardizált módszere és a világ különböző tájain a helyi adottságoknak megfelelően sokféle programot dolgoztak ki. Léteznek azonban ajánlott programalkotási lépések és létezik ajánlott szerkezet, amelynek figyelembevétele segítségünkre lehet sikeres Local Agenda 21 elkészítéséhez. Ezt a szerkezetet egy olyan nemzetközi szervezet dolgozta ki (ICLEI¹), amely az LA-21-et készítő közösségeket koordinálja.

A **harmadik részben** az LA-21 program fő összetevőiről írunk. A tartalmat tekintve ez a kiadvány leggazdagabb fejezete, hiszen az egyes témák kidolgozásánál az adott terület legkiválóbb magyar szakértői vettek részt.

Az **összetevők** között szó van a környezetvédelmi program és az LA-21 kapcsolódásáról; a természeti környezetvédelmi program és az LA-21 viszonyáról, az épített környezeti tőkéről mint a fenntartható fejlődés alapvető

¹ *International Council for Local Environmental Initiatives* — a helyi környezeti kezdeményezések elősegítésére 1990-ben létrehozott nemzetközi szervezet, amely elsősorban a Local Agenda 21 folyamatának követésével, dokumentálásával és az azzal kapcsolatos információk publikálásával foglalkozik. A többi között fontos szerepet töltött be az Agenda 21 kidolgozásában is.

eleméről; az agrár környezeti programról, amely Magyarországon 2002-ben kezd érvényre jutni; a gazdálkodás különféle területeinek LA-21 kapcsolatairól.

A **módszerek** sorában fontos rész a fenntarthatóság lokális programja kapcsán használatos mérőszámok-indikátorok; az SWOT elemzés, mint sajátos értékelő eszköz használata; a térinformatika - GIS - alkalmazási lehetőségei; a média lehetséges szerepe a fenntarthatóság helyi programjaiban és elmaradhatatlanul az oktatás-képzés programjai, amelyek szerves részei és egyben eszközei az LA-21 programoknak.

A **negyedik** záró fejezetünkben az LA-21 európai tapasztalatait tekintjük át. Tesszük ezt azért, mert noha Magyarországon ez a program újnak mondható, Európában már több száz település él e program alapján.

A **mellékletben** azokat az anyagokat ismertetjük, amelyek részben illusztrálják, részben konkretizálják a korábban elmondottakat.

1. A fenntarthatóság lokális programja /Local Agenda 21/ lényege, jelentősége

A Local Agenda 21 (LA21) **alapvető célja**: az önkormányzat aktív és cselekvő közreműködésével, a lakosság tevőleges támogatásával olyan program kidolgozása és megvalósítása, amely a fenntartható fejlődés elvére épül.

A fenntarthatóság helyi programját kell megteremteni, amelynek segítségével egy olyan település szerveződik, amelyet a lakosok otthonnak tekintenek, abban ők és gyermekeik, a város, falu mai és leendő polgárai otthon vannak.

Ez a látszólag elvont célkitűzés konkrét lépéseken keresztül valósul meg. A Local Agenda 21, a riói alapidokumentumban megfogalmazott céloknak megfelelően, az ICLEI ajánlásaival összhangban - figyelembe véve ezen ajánlások alapján elkészített számos konkrét program által szerzett tapasztalatokat - jól algoritmizálható.

Hangsúlyozni kell, hogy az LA21 nem azonos a környezetvédelmi programmal, noha anélkül az LA21 nem teljes. A fenntarthatóság lokális, kis regionális programja **komplex program**, amely a természeti környezet fejlesztésével összhangban tervezi el az épített környezet, infrastrukturális rendszer, energiaellátás, közlekedés, hulladékkezelés, agrárium stb. jövő orientált alakítását.

Fontos kérdés az adott település, kis régió sajátosságain alapuló stratégiai célok kiválasztása.

A „Local Agenda 21”:

jól összpontosított politika, ami integrálja az egyes szektorok „környezet és fejlődés” típusú problémáit, tervezési céljait és értékeit, döntéshozását és végrehajtási mechanizmusát;

elkötelezett a helyi problémák felismerése és megoldása mellett, mindezt szélesebb ökológiai-, regionális és megnyújtott időkeretben (legalább 3 generáció) végezve;

a környezeti hatásokat tudatosan összefüggésbe hozza a mögöttes gazdasági és politikai nyomásokkal (amelyek rendszerint politikai döntésekből, döntések hiányából és a piac működési elégtelenségéből fakadnak);

a helyi jellegű kérdések, ügyek, döntések és intézkedések és a globális hatások között próbálja az összefüggéseket megtalálni, legyen az környezeti vagy globális szolidaritási/méltányossági vetület;

a közösség közreműködését erőteljesen próbálja motiválni. Az átlag polgárokat és a fő érdekcsoportokat igyekszik bevonni a „környezet és fejlődés” típusú ügyek tervezési és megvalósítási folyamatába;

konkrétan utal a Riói Csúcsra és az Agenda 21-re.

A helyi „környezet és fejlődés” kérdéskörrel foglalkozó tevékenységeket három csoportba vagy szintre lehet osztani.

Az **első szintre** tartoznak azok a kezdeményezések, amelyek elsősorban a természet megóvására és a környezet állapotának helyreállítására és javítására koncentrálnak. Ezek akár már a Brundtland jelentés előtt is elindulhattak volna, mert a környezeti problémákat meglehetősen szűken, inkább technikai és „természettudományos” szempontból értelmezik. Az ilyen jellegű tevékenységeket egyszerűen „**környezetvédelmi kezdeményezéseknek**” nevezhetjük és vélhetően a fenti hat kritérium egyikének sem felelnek meg.

A **második szintre** tartoznak azok a kezdeményezések, amelyek konkrétan utalnak a „fenntartható fejlődés” a Brundtland jelentésben szereplő értelmezésére vagy olyan tág koncepciókat használnak, mint pl. „globális ökológia” és tükrözik a Brundtland Bizottság elképzeléseit anélkül, hogy a jelentés explicit kategóriáit alkalmazzák. Ezeket a politikákat illetheti a „**kezdeményezés a fenntartható fejlődés jegyében**” név és remélhetőleg megfelelnek az első öt kritériumnak. Az ilyen jellegű kezdeményezések nagyjából a Brundtland jelentés megjelenését követő időszakban indulhattak, vagyis 1987-1992 táján.

Végül, a **harmadik szintre** azok a kezdeményezések tartoznak, amelyek konkrétan vonatkoznak a Riói Csúcsra és/vagy az **Agenda 21**-re. Csak az ilyen kezdeményezések tekinthetők „**Local Agenda 21**”-nek. Ezek mind a hat feltételnek eleget kell, hogy tegyenek és tudatosan az Agenda 21 28. fejezetében megfogalmazott szándékokat kell, hogy kövessék.

1.1. A Local Agenda 21 dimenziói

A megfelelési kritériumok mellett érdemes figyelmet szentelni a LA21 folyamatának különböző dimenzióira, mert így válik világossá, hogy a feltételek a kezdeményezések mely vetületeiben kell, hogy kielégítést nyerjenek, továbbá segíti a LA21 átfogó megközelítésének megértését.

A **dokumentum** az LA21 első és egyben legnyilvánvalóbb dimenziója, mivel ez az elképzelés kézzel fogható, írott megnyilvánulása, egy stratégiai terv, ami a következő jellemzőkkel bír:

- Az Agenda 21 globális perspektíváját helyi szintre helyezi.

- A fenntarthatóság elérését tűzi ki célul, olyan struktúrák kialakításával, amelyek hosszú távon fenntarthatóak.
- A gazdasági, szociális és környezeti fejlődést integrálja, szemlélete és céljai hosszú távúak, megvalósítás-orientált.

A második dimenzió az a komplex **tervezési folyamat**, ami a tervdokumentumot eredményezi. Fontos, hogy a folyamat megújuló legyen, vagyis a célja ne az írott terv létrehozása, hanem maga a folyamat legyen: a közösség bevonásával történő tervezés. Ez a dimenzió a következő elemekkel bír:

- Érdekcsoportokat tömörítő testület felállítása vagy egy Local Agenda 21 fórum létrehozása.
- Közösségi konzultáció.
- A közösség jövőképeinek kialakítása a fenntartható fejlődés jegyében.
- A közösség jövőbeli fejlődésével/fejlesztésével kapcsolatos, már létező tervek és stratégiák felülvizsgálata.
- Fenntarthatóságot jelző mutatók kidolgozása.
- A menedzsment és a környezet állapotának felülvizsgálata.
- Célok definiálása, prioritások kijelölése.
- Ellenőrző és beszámolási mechanizmusok.
- A helyi perspektíva összekapcsolása a globális dimenzióval.
- A Local Agenda 21 elfogadtatása a helyi képviselő-testülettel.

A harmadik és egyben utolsó dimenzió alatt azt a **politikai kultúrát** értik, amiben a komplex tervezési folyamat szervesen képes létezni. Ennek legfontosabb jellemzőit a következőkben lehet összefoglalni:

- Párbeszédet folytat a jövőképről, a fejlődés lehetséges irányairól, a közösség jövőjének értékeiről és alapvető döntéseiről.
- Párbeszédet folytat a társadalom minden csoportjával.
- Az általános megegyezés (konszenzus) elvén alapszik.

1.2. Az önkormányzat szerepe a Local Agenda 21 folyamatában

Az önkormányzati szervek a LA21 megvalósításában kapott központi szerepét a következő jellemzők indokolják:

- **Az önkormányzat a helyi közösséghez közel van,** könnyebben elérhető, mint a központi kormányzat vagy a nemzetközi szervezetek, így érzékenyebb a helyi problémákra (szubszidiaritás elve).
- **Kiterjedt szolgáltató-rendszer működtetője.** Az önkormányzatok jelentős befolyással rendelkeznek a helyi infrastruktúra (tömegközlekedés, csatornarendszer, vízszolgáltatás stb.) felett.
- **Az erőforrások egyik legnagyobb felhasználója.** A legtöbb közösségben az önkormányzat messze a legnagyobb munkáltató és erőforrás-felhasználó. Éppen ezért a hatékonyság növelését, a hulladék mennyiségének csökkentését célzó intézkedések és egyéb, a fenntarthatóságot szem előtt tartó belső akciói direkt módon is nagy hatással vannak.
- **A piacot befolyásoló erő.** Mint az áruk és szolgáltatások egyik legnagyobb szervezeti fogyasztója a településen, az önkormányzat jelentős befolyást gyakorolhat beszállítóira. A beszállítói lánc tagjainak szigorú követelményeket szabó „tisztá” beszerzési eljárások pozitív hatásai jóval a közösség keretein túl is érezhetőek lehetnek.
- **Példakép más szervezetek számára.** A környezetmenedzsment javuló gyakorlatával kapcsolatban szükség van a megfelelően tanulmányozott és jól dokumentált példákra. Az önkormányzat saját tapasztalatainak továbbadása ösztönzőleg hathat mások számára. Lehet, hogy a tapasztalatok egy része kifejezetten technikai jellegű - pl. egy új technológia energiahatékonyságának piaci tesztelése, vagy a hosszú távú környezeti költségeket is kezelő számviteli rendszer bevezetése. A legnehezebb feladat az, hogy a magasabb szintű környezeti teljesítményt egy szervezet integráns részévé tegyünk, ezért az ezen a téren elért sikerek továbbadása felbecsülhetetlen értékkel bír és ritkán követel nagy tőkebefektetést.
- **Információszoigálató.** Mindennapi életünk során folyamatosan hatalmas információtömegnek vagyunk kitéve komplex környezetünkkel kapcsolatban. Ebből a halmazból csak kevés

szervezet és egyén képes kiszűrni a számára fontos tényeket, ezért az önkormányzat, mint „tolmács”, „szerkesztő” és „nevelő” fontos szerepet vállalhat. Egyre több helyen felismerik, hogy a információ könnyű elérésének lehetővé tétele nagyban támogatja a helyi közösséget.

- **Támogató.** A környezeti teljesítmény javítását sokszor csak kollektív cselekvésen keresztül lehet megvalósítani. Az önkormányzat kezében számos eszköz van arra, hogy stratégiai keretet biztosítson a polgárok személyes környezeti teljesítményének javításához. Sőt, számos nagy szervezet hagyatkozhat még a központi gondoskodásra: tömegközlekedés, hulladékfeldolgozás, oktatás.
- **Hálózatműködtető (networker).** Amennyiben a közösség teljes erőforrásbázisát mozgósítani akarjuk, akkor az üzleti szektor, az önkéntes szektor és az állami szektor erőit egyesíteni kell és ebben nagy szerepe van a helyi önkormányzatnak. Képesnek kell lennie, hogy az együttműködések és társulások különböző formáin keresztül bevonja az említett csoportokat a folyamatba, ezzel biztosítva a nagyobb fenntarthatóságot.
- **Lobbizó és az általános megegyezést segítő fél.** Az önkormányzat szócsőként is kell, hogy működjön, ami eljuttatja a közösség reményeit és törekvéseit nemzeti és nemzetközi szintre.

2. A Local Agenda 21 szerkezete

Amint azt a fenntartható fejlődés lényegének megfogalmazásakor is kiemeltük, a LA21 három terület - a társadalom, a környezet és a gazdaság - egységes rendszerbe foglalása, ahol a fenntarthatóság elve alapján a természeti-környezeti értékeknek van elsőbbsége.

A fenntarthatóság lokális programja:

Ökológiai szempontból a helyi környezet káros anyagoktól való védelmével és a természeti erőforrások hatékony hasznosításával garantálja a lakosság hosszú távú jólétét, valamint a növény- és állatvilág életkörülményeit és sokféleségét. Konkrétan:

- biztosítja a levegő, a víz és a talaj védelmét,
- kihasználja az energiafelhasználás hatékony és megújuló lehetőségeit,
- védi az emberi életet a zajtól és egyéb káros behatásoktól,
- gondoskodik a növény- és állatvilág számára szükséges természetes körülményekről,
- óvja a mezőgazdaságilag hasznosítható talaj termőképességét.

Gazdasági szempontból - jelentős mértékben támaszkodik az emberi munkaerőre, a megújuló erőforrásokra és a nemzetgazdaság egésze szempontjából optimális gazdálkodási formációkra. Tehát egy helyi gazdasági rendszer akkor fenntartható, ha konkrétan:

- törekszik a minél értelmesebb munkamegosztás kialakítására,
- ösztönzi a jövő orientált gazdasági tevékenységeket,
- előnyben részesíti a helyi lehetőségeket, adottságokat és erőforrásokat,
- a környezeti- és egyéb társadalmi költségek a gazdasági kalkuláció részét képezik.

Társadalmi szempontból helyi konszenzus az alapértékekről, az egészséges életkörülményekről, a jelenlegi és a jövőgenerációk számára szükséges feltételek biztosításáról. Konkrétan:

- fennáll a szociális egyenlőség és szolidaritás,

- a polgárok számára adott egy szociokulturális bázis a további fejlődéshez,
- a település törekszik az építészeti és esztétikai minőség kialakítására,
- társadalom- és környezet konform műszaki-technikai és szociális infrastruktúrát működtet,
- a hatóságok ösztönzik és támogatják az egészséges, biztonságot nyújtó, attraktív élettér kialakítását.

A fenti hármas kapcsolatrendszeren belül fontos, hogy **fokozatosan átalakítsuk a társadalom-természet-gazdaság, hagyományos kapcsolatrendszerét, a fenntartható fejlődés stratégiai elvének megfelelően.**

A társadalom-természet-gazdaság hármas rendszerének egységes programba foglalása olyan elméleti séma, amely a gyakorlatban valószínűleg jelentősen módosul. Nem valószínű, hogy minden lépés ebben a sorrendben következik be. Az 1. sz. ábrában ismertetett algoritmus fő összetevőit azonban mind ki kell dolgozni, hiszen csak így jutunk egy működő, komplex rendszerhez.

1. sz. ábra: A fenntartható fejlődés tervezés folyamatának elemei, a Local Agenda 21 folyamatának szerkezeti vázlata²

EMBED Microsoft Visio Drawing

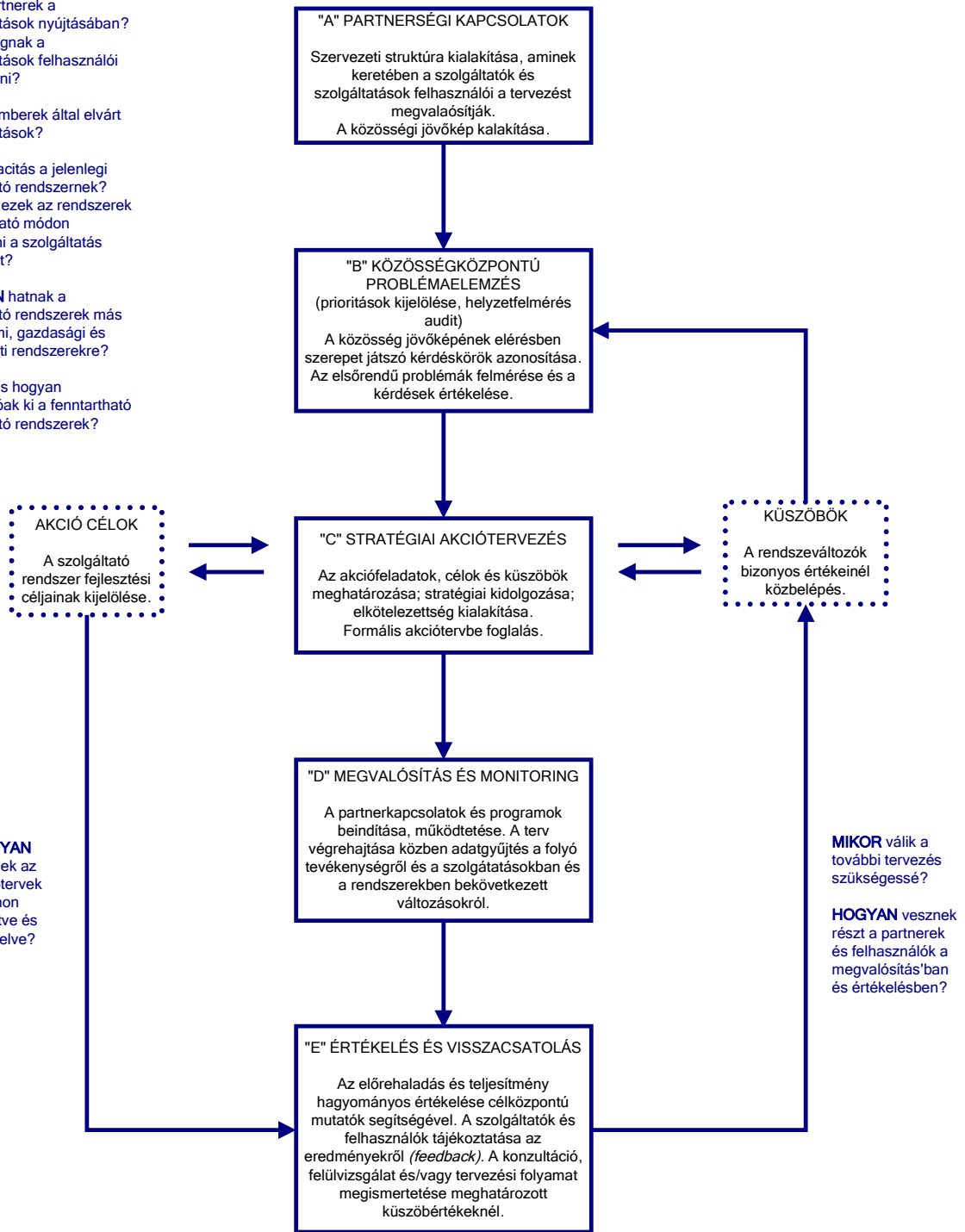
KIK a partnerek a szolgáltatások nyújtásában?
Miként fognak a szolgáltatások felhasználói részt venni?

MIKOR az emberek által elvárt szolgáltatások?

MI a kapacitás a jelenlegi szolgáltató rendszernek? Képesek ezek az rendszerek fenntartható módon kielégíteni a szolgáltatás keresletet?

HOGYAN hatnak a szolgáltató rendszerek más társadalmi, gazdasági és környezeti rendszerekre?

MIKOR és hogyan alakíthatóak ki a fenntartható szolgáltató rendszerek?

A Local Agenda 21 fázisainak és folyamatának vázlata

² ICLEI: The Local Agenda 21 Planning Guide alapján.

A. Partnerségi kapcsolatok

Szervezeti struktúra kialakítása, a szolgáltatások felhasználói és nyújtói a közös tervezésről partnerségi megállapodásokat kötnek.

- Lehetséges partnerek azonosítása.
- Az partnerkapcsolatok céljainak és feladatainak meghatározása.
- A tervezés területének meghatározása.
- A tervezésre létrejött partnerkapcsolatok hatáskörének körülírása.
- A partnerkapcsolat-tervezés szervezeti kereteinek létrehozása.

B. Közösségközpontú problémaelemzés

1. Közösségi prioritások kijelölése

A szolgáltatási igények és problémák felfedése és rangsorolása közösségi konzultációkon keresztül.

- „Célközösségek” definiálása.
- Konzultáció módszerének kiválasztása.
- A közösségi ügyek felismerésének elősegítése.
- Az ügyek konkretizálásának elősegítése: a problémák pontos meghatározása.
- A közösségi prioritások kijelölésének elősegítése.
- A folyamat dokumentálása és értékelése.

2. Helyzetfelmérés, auditálás

A kiemelt szolgáltatási igényekhez és problémákhoz kapcsolódó szolgáltató rendszerek felülvizsgálatának elvégzése.

- A felülvizsgálat(ok) hatáskörének meghatározása.
- A felülvizsgálandó szolgáltató rendszer jellemzőinek meghatározása.
- A szolgáltató rendszer térképének elkészítése.
- Az adatszükséglet és források azonosítása.
- Az adatfeldolgozás és elemzés normáinak megalkotása.
- Adatgyűjtés és feldolgozás.

- A már létező szolgáltató rendszer állapotának felülvizsgálata és a bázis adathalmaz létrehozása.
- A kapacitás és teljesítmény határainak meghatározása az aktuális rendszerre vonatkozóan.
- A rendszerteljesítmény és kapacitás trendjeinek meghatározása.
- Felülvizsgálati jelentés készítése.

C. Stratégiai akciótervezés

A akciófeladatok és cselekvési lehetőségek meghatározása. Fejlesztési célok kijelölése a szolgáltató rendszer számára, partnerkapcsolatok és programok létrehozása a célok elérése érdekében. Korlátok kijelölése a rendszerfeltételeket illetően, amelyek további problémaelemzést és tervezést vonnak maguk után.

- A közösségi prioritások és rendszer-felülvizsgálat áttekintése.
- A fenntartható szolgáltató rendszer jövőképeinek megalkotása (vízió).
- Akciófeladatok meghatározása.
- Cselekvési lehetőségek felismerése.
- Rendszerfejlesztési és -teljesítménybeli célok meghatározása.
- A célok elérésére létrehozott partnerkapcsolatok és programok meghatározása.
- Ösztönzés a jövőbeni elemzésre és tervezésre.
- Az akciótervről szóló jelentés elkészítése.

D. Megvalósítás és monitoring

A partnerkapcsolatok és programok beindítása, működtetése. A terv végrehajtása közben adatgyűjtés a folyó tevékenységekről és a szolgáltatásokban és a rendszerekben bekövetkezett változásokról.

- Az erőforrásigények és források meghatározása.
- Kivitelezési ütemterv.
- Az önkormányzati költségvetés és az akcióterv közötti „híd” megteremtése.
- A programok kivitelezése.

- A tevékenységek és eredmények dokumentálása.
- A sikerek és problémák felismerése, jelentéskészítés.

E. Értékelés (audit) és visszacsatolás

Az előrehaladás és teljesítmény hagyományos értékelése célközpontú mutatók segítségével. A szolgáltatók és felhasználók tájékoztatása az eredményekről (feedback). A konzultáció, felülvizsgálat és/vagy tervezési folyamat megismétlése meghatározott trigger küszöböknél.

- Értékelő csoportok létrehozása.
- Értékelés időbeosztásának meghatározása (timetable).
- Célokra alapuló mutatók kidolgozása.
- A jelentés kereteinek definiálása.
- Értékelés elvégzése.
- A partnerek tájékoztatása az értékelés eredményeiről.

A Local Agenda 21 rendszerével összhangban épül fel a harmadik fejezet. A fejezet első részében a **stratégiai program főbb összetevői**, míg második részében a **LA21 megvalósítását segítő módszerek** kerülnek tárgyalásra.

3. A Local Agenda 21 főbb /természeti, gazdasági, társadalmi/ összetevői és módszerei

3.1. A stratégiai program összetevői

3.1.1. A Környezeti Program és a LA21 kapcsolata

A hazai önkormányzatok - törvényi előírás alapján - készítettek, készítenek környezetvédelmi programokat. Lényeges kérdés, hogy megtaláljuk ezek ésszerű kapcsolódási pontjait.

A települési környezetvédelmi program kapcsolódási területei

A LA21 építőköveit tekintve a fenntartható fejlődés értelmében vett cselekvés előfeltétele a település fennálló helyzetének ismerete, pl. (környezeti problémákra fókuszálva) ismeretek:

- az önkormányzat területén a környezetterhelés és a természeti erőforrások felhasználásának mértékéről,
- az igazgatásban a környezet- és erőforrás menedzsmentről.

A valós helyzet feltárása, az egyes szegmensek áttekintése, az információk összegyűjtése, a jelen állapot teljes körű meghatározása lehetővé teszi, hogy a megvalósításnál a helyi Agenda 21 minden vonatkozását és területét figyelembe vegyék, és a megfelelő célokat és programokat fogalmazzák meg.

A helyzetértékelési (állapot felmérési) vizsgálatokat rendszeres időközönként meg kell ismételni, hogy megállapíthassák, az Agenda 21 keretében megvalósított programok tényleg a megfelelő célok megvalósításához vezettek-e. A megvalósítás során hasznos eszköz lehet, különösen a környezetvédelem területén a Polgármesteri Hivatal és egyéb önkormányzati intézményekre vonatkozóan környezetközpontú irányítási rendszer kiépítése és működtetése.

A helyzet (állapot) elemzés készítésekor az alábbi szempontokra kell különösen figyelemmel lenni:

- A gondos tervezés lehetősége.
- Az adatok szisztematikus gyűjtése.
- A problémás területek meghatározása.
- Az állapotfelmérés hatókörének pontos definiálása és az egyes területek közötti kapcsolódások bemutatása.
- A közvetlen és közvetett hatások vizsgálata.

- A felméréshez rendelkezésre álló források maximális felhasználása.
- A hatóságok és az igazgatás bevonása.
- A lakosság és a gazdaság szereplőinek bevonása.

A helyzet-elemzés koncepciója és lépésről lépésre történő megvalósításának menete a következő lehet:

- Első áttekintés a fontosabb problémák és lényeges hatások azonosításához (Scoping Review).
- Részletes vizsgálat a hatások számszerűsítéséhez (Detailed Review).
- A helyzetelemzés eredményeinek dokumentálása (Review Report).

A LA21 esetében is alapkérdés tehát az állapotfelmérés hatókörének meghatározása. A fenntarthatóság definíciójának értelmében az állapotfelvételnél át kell fognia a település ökológiai, társadalmi, gazdasági fejlődését. Továbbá ki kell térnie a kistérségi, a regionális és esetlegesen a nemzetközi fejlesztési együttműködés kérdéseire is.

1. sz. táblázat: Az állapotfelmérés, helyzetértékelés területei³

Környezet	Gazdaság	Társadalom/Egészségügy	Nemzetközi együttműködés
Természetvédelem	Jövedelem	Képzés	Környezet és fejlődés
Településökológia	Foglalkoztatás	Munka	Partnervárosok
Vizenyős területek	Idegenforgalom / Szabadidő	Biztonság	Kereskedelmi partner országok
Mezőgazdaság	Ipar	Döntési folyamatok	Know-How-transfer
Erdőgazdaság	Kézművesség	Kultúra	Diákcseré
Hulladék	Kereskedelem	Gyermekek	Fejlesztési segély
Levegő	Szolgáltatások	Társadalmi munka	
Talajvíz	Szakmai képzés	Betegségek	
Fajok sokfélesége	Erőforrás védelem	Halál-okok	
Energia és klímavédelem	Környezetmenedzsment	Droggal való visszaélés	
Közlekedés		Táplálkozás, élelmezés	
Talaj (hátrahagyott szennyeződések)		Születések	
Környezeti képzés			
Önkormányzati környezetvédelmi szervezetek			
Környezetvédelmi tervezés			

³ Forrás: Bausteine einer Lokalen Agenda - <http://www.econtur.de/la21/tools>

A LA21-hez hasonlóan az önkormányzati környezetvédelmi program készítésének első fázisát is az állapotfelmérés, helyzetértékelés jelenti. Ennek a fázisnak az eredménye a környezeti elemekről és önálló hatótényezőkről, továbbá az épített környezetről, környezet egészségügyi kérdésekről stb. összegyűjtött, rendszerezett információk jelentésbe foglalása. A tények ismerete nélkül ugyanis nem lehet stratégiát megfogalmazni, célokat kitűzni. Az önkormányzati környezetvédelmi program és a LA21 kapcsolatrendszerét (az előzőekben is tárgyalt hatókör szerinti különbségeket figyelembe véve) tovább erősíti a megoldandó feladatok egymásra épülése, a feladatok megvalósításának logikai sorrendje.

Az állapotfelmérés, helyzetértékelés után következő feladat **az elérni kívánt célállapot megfogalmazása**, vagyis célokkitűzése

a környezeti elemek állapotának javítására

- levegőtisztaság védelem,
- vízvédelem (felszíni- és felszín alatti vizek védelme),
- talaj (föld) védelem.

az önállóan kezelt hatótényezőkre

- hulladékgyűjtés, kezelés tevékenységének javítása, hulladékok újrahasználatának, hasznosításának ösztönzése,
- zajvédelem (a közlekedési- és ipari zaj csökkentési lehetőségeinek kidolgozása),

a települési környezetre

- az ivóvízellátás, illetve csapadék- és szennyvízelvezetés, kezelés javítása,
- közlekedésből adódó terhelések csökkentése,
- energiagazdálkodás hatékonyságának fokozása,
- zöldfelületek növelése, állapotuk javítása.
- a környezet-egészségügy területére

a lakosság egészségi állapotának javítása.

- a természet- és tájvédelem területére
- természeti értékek megőrzése, állapotuk fenntartása,
- védelem alá vonandó területek, objektumok bővítése.

A következő fázist a stratégia kidolgozása, a tervekészítés jellemzi. Az állapotfelmérés és az elérni kívánt célállapot figyelembe vételével az alábbi területekre fogalmazódhatnak meg stratégiai célok (és kerülhet sor a megvalósítás eszköztrendszerének kidolgozására):

- az egyes környezeti elemekre,
- az önállóan kezelt hatótényezőkre,
- a települési környezetre,
- a település egyes közigazgatási területeire, településrészekre,
- a megvalósítás eszközeként koncepciók, programok, tervek kidolgozására (egészségmegőrzési koncepció, vízgazdálkodási-, energiagazdálkodási program stb.),
- kapcsolódásra a területrendezési tervhez, nemzeti parki fejlesztési koncepcióhoz stb.
- a környezetvédelmi feladatok megoldását segítő intézmény-és szabályozási rendszer (rendeletalkotás, monitorozás stb.)fejlesztésére.

A stratégiai célok eléréséhez a konkrét feladatokat a végrehajtás eszközeit is tartalmazó projektekbe kell foglalni. A projektek kiválasztását meghatározó szempontrendszer alapján kerülhet sor az időbeni sorrend meghatározására. A kiválasztásnál mérlegelni kell a megvalósítás (pénzügyi-, intézményi-, humán erőforrás stb.) korlátait.

A Környezetvédelmi Program készítésénél – tekintettel a Helyi Agenda követelményeire – figyelembe veendő szempontok:

Természeti környezet

Tekintettel Magyarország természeti értékekben való gazdagságára, elsőrendű szempontnak tartjuk a települések közigazgatási területének természetvédelmileg, illetve a zöldfelületi rendszer szempontjából fontos és védendő objektumai védettségének megalapozását és fenntartását, illetve a települési zöldterületek helyes kezelését. Településeinknek, a települések polgárainak, illetve az odalátogató turistáknak elsődleges érdeke a természeti környezet megőrzése, az erdők, zöldterületek rekreációs értékének fenntartása. A fenntarthatóság céljainak kijelölése és a célok megvalósítása természetesen igényli az együttműködést a kistérségekkel, a régiókkal.

Hulladékgazdálkodás

A megelőzés elvének figyelembe vételével alapvető cél a települési szilárd hulladékok mennyiségének csökkentése.

Első lépésben – példaértékű megoldásként – hulladékcsökkentési, illetve szelektív gyűjtési program megvalósítása az önkormányzati intézményekben:

- Polgármesteri Hivatal,
- iskolák, óvodák, könyvtárak,
- szociális-, egészségügyi intézmények,

- közüzemi szolgáltató szervezetek,
- nyilvános testületek.

Hulladékminimalizálás az önkormányzati intézményekben, továbbá a keletkező hulladékok újrahasznosíthatósági feltételének megteremtése a szelektív gyűjtés eredményeként.

Tájékoztató füzet összeállítása és szemléletformáló tréning tartása az érintett intézmények, szervezetek munkatársai számára, illetve a szükséges gyűjtő edények beszerzése és a szállítás megszervezése.

Feladatként fogalmazható meg a kommunális hulladékgyűjtés 100%-os kiterjesztése a háztartások és a gazdálkodó szervezetek körére. Szelektív hulladékgyűjtés bevezetése, kiterjesztése, a szelektív hulladékgyűjtés elterjedésének elősegítése, a szelektív gyűjtés kiterjesztése a település mind több körzetére, területére. Első lépésben a veszélyes hulladékkatódók (akkumulátorok, szárazelemek, gombelemek, csomagolóeszközök, kisütött zsírok, olajok, gyógyszerek, festék- és lakkmaradékok, izzók, fénycsövek), illetve a zöld hulladék elkülönítésére kell törekedni, megteremtve egyúttal a hasznosítható összetevők felhasználását.

Hulladékgazdálkodási terv készítése és a tervben foglaltak időarányos megvalósítása.

Zaj és rezgés

A zaj- és rezgésvédelmi követelményeket a területrendezési tervekben érvényre kell juttatni. A környezetbe zajt, illetve rezgést kibocsátó és a zajtól, illetőleg rezgéstől védendő létesítményeket úgy kell tervezni, egymáshoz viszonyítva elhelyezni, létesíteni, üzembe helyezni, hogy a zaj és rezgés ne haladja meg a megengedett zaj-, illetőleg rezgésterhelési határértékeket.

A zajvédelmi szempontból kiemelten védendő területek kijelölésével az egészségügyi létesítmények környezetében, valamint a rekreációs célú területeken a terület felhasználási célnak megfelelő zajhelyzet elérése, illetve a jelenlegi kedvező zajhelyzet megóvása.

Szennyvíztisztítás

További fontos feladat a települési szennyvízelvezető hálózatok bővítése, a **szennyvíztisztítás** megoldása, a meglévő és későbbiekben kiépítendő szennyvízcsatornákra való 100%-os rákötések elérése.

A gazdasági fejlesztések környezeti hatásai

Az agrárgazdaság és ezen belül a mezőgazdaság, az ország fontos, gondos használat mellett nem elapadó, megújuló természeti erőforrásait hasznosítja. Amíg a mezőgazdaság a vidéki települések, különösen a kistelepülések szinte

kizárólagos gazdasági bázisa, településformáló ereje, addig ez az ágazat a városok gazdasági életében perifériális szerepet tölthet be. Ennek megfelelően a természeti és épített környezetre gyakorolt hatása is kevésbé markáns.

A fenntarthatóság és a helyi életminőség alakulásának fontos mutatója a zöldterületek és azon belül a mező- és erdőgazdálkodás által használt területek mennyiségének alakulása. A területhasználati adatok alapján ezért vizsgálni kell a mezőgazdasági terület nagyságát a teljes területhez viszonyítva, továbbá arányát a lakott területhez, és az erdőterület nagyságához.

Mezőgazdasági szempontból a növénytermesztésnek, az állattartásnak, de a szőlőművelésnek, a kertészetnek, a gyümölcsstermesztésnek, a borászatnak is lehet jelentős környezeti hatása.

A fentiekben leírtak mutatják, hogy a LA21 kulcsszerepet szán a helyi önkormányzatoknak a helyi fenntarthatóság megvalósításában. Összességében több mint egy környezetvédelmi program ("zöld" terv). Feladata integrálni a helyi környezeti, társadalmi, gazdasági és kulturális kérdéseket, problémákat, hosszú távon biztosítani a helyi polgárok életminőségét a fenntartható fejlődés alapelvei alapján. A feladatok megfogalmazásába és megvalósításába bevonja a helyi közösség valamennyi résztvevőjét és szektorát, és támogatja a helyi demokratikus folyamatokat. A helyi önkormányzatok és a közigazgatási területükön működő érdekelt felek egyaránt fontos szereplők a program megvalósításában. A komplex program és hatékony megvalósítása feltételezi, hogy minden érintett lehetőségeinek és igényeinek megfelelően részt vesz a kidolgozásban és a megvalósításban. Természetesen a helyi hatóságok és az érintett vezetők feladata, hogy a cselekvési lehetőségeket maximálisan kihasználják.

Az Európai Unió VI Környezetvédelmi Akcióprogramjának feladatai összecsengenek a LA21 vonatkozó céljaival, illetve a célok eléréséhez szükséges végrehajtással:

„A környezet érdekében történő helyi cselekvés széles körben elterjedt, és az emberek azon érdeklődésére utal, hogy úgy vigyáznak a környezetükre, hogy kellemes legyen ott élni, vagy hogy megóvják a helyi vidéket és a vadvilágot. A tervezésben való lakossági részvétel javítható a könnyebben hozzáférhető és jobb minőségű információ révén.

Tennivalók

- Intézkedések a környezeti információ (pl. szennyezési kibocsátási szintek helyi szinten) hozzáférhetőségének és minőségének javítása érdekében.
- Olyan praktikus eszköztárak összeállítása, amelyek regionális vagy helyi szinten lehetővé teszik a polgárok számára, hogy viszonyíthassák saját

vagy háztartásuk környezeti teljesítményét, és információkat adnak arról, hogy hogyan javítsák azt.”⁴

3.1.2. Természetvédelmi program

A természeti környezet hosszú távú védelme a LA21 programok kiemelt feladata, hiszen ezen önmagát megújítani képes közeg élteti az emberi fajt is, ezenkívül a bennünket körülvevő természet (élő és élettelen részei) biztosítja alapvetően az elfogyasztott, felhasznált javak alapanyagait és végül a természetes környezet kell, hogy megbirkózzon a civilizációs fejlődés salakanyagainak megemésztésével is.

A természetes környezet fogalmába a növényzetet, az állatvilágot, a táj ember által nem befolyásolt részét, a még ki nem termelt ásványokat, energiahordozókat soroljuk. Ezeknek a rendszerben működő elemeknek saját mozgástörvényei vannak, amely törvényeket az emberi fajnak nem kell legyőzni és kijátszani, hanem azokat megismerve arra kell törekedni, hogy minél kevesebb zavarral illeszkedjék hozzájuk az egymást követő generációk létezése során. Ezen alkalmazkodás részben centralizált döntéseket, részben helyi megoldásokat kíván. A LA21 programok természetvédelmi fejezetének kialakítása magában foglalja mindkét szint elvárásait.

Országos szintű döntések szükségesek a természetvédelem következő területein:

- környezetpolitikai keretek kijelölése, ami biztosítja, hogy a versenyképes és hatékony gazdaság ne környezetromboló, hanem környezettudatos módon működjön. A környezetpolitikának nyomást kell gyakorolnia ennek érdekében az általános politikai és jogi környezet alakítására is,
- a természeti környezet védelmét biztosító fenntartható fejlődés jegyében indított programoknál központi döntésnek kell létrehozni azok jogi szabályozottságát, a megvalósítás irányába ható gazdasági érdekeltség kialakítását és az egyéni kezdeményezések lehetőségének kereteit,
- rásegítő jelleggel központi eszközökkel kell lehetőséget teremteni a helyi (önkormányzati, civil) programok ösztönzésére (pl. országos pályázati rendszer működtetése, a fenntarthatóságban érdekelt civil szervezetek független működési lehetőségeinek biztosítása, módszertani segítség, információcsere a helyi kezdeményezések támogatásához).

Helyi, elsősorban önkormányzati szintű döntések szükségesek a természeti környezet védelméhez az alábbi területeken:

⁴ Az Európai Unió VI Környezetvédelmi Akcióprogramja, 2.4 A polgárok felhatalmazása és a viselkedés megváltoztatása.

- helyileg védett természeti értékek kijelölése (nem az országos jelentőségű természetvédelmi rendszer leképezése, hanem a helyi jelleghez igazodó kiegészítése a cél), azok védelmének biztosítása,
- hagyományos földhasználati formák (tájgazdálkodás) bevonása a természetvédelmi oltalom alatt álló területek kezelésébe,
- tájvédelmi intézkedési terv készítése, melynek célja a térség táji uniformizálódásának megakadályozása, az egyedi tájértékek feltérképezése, megőrzése és a fenntartható , a térségi kapcsolatokat optimalizáló tájszerkezet kialakítása,
- a helyi lakosság bevonása a természeti értékek felelős hasznosításába (ökoturizmus, táj- és biogazdálkodás támogatása),
- táj és élőhely rehabilitációs programok kidolgozása és működtetése,
- helyi természetvédelmi programok tervezése, megindítása, folyamatos értékelése, szükség szerinti módosítása, eredmények, tapasztalatok közzététele,
- a programok finanszírozásának megoldása (nem csak helyi pénzforrások létrehozása tartozik ide, hanem országos, ill. EU szintű támogatások pályázása is),
- együttműködés a programokat működtető intézményrendszer létrehozásában, eszközeinek biztosításában,
- közreműködés a lakossági támogatás elnyerésében,
- a természeti környezet védelmének, a fenntarthatóság gondolkörének népszerűsítése a lakosság felé (helyi feladatok beépítése az oktatási, képzési rendszerbe, erdei iskolák létesítése).

A LA21 programban kiemelt szerepet játszó önkormányzatok a fentiek elősegítése érdekében - kompetenciájuk keretén belül - olyan helyi gazdaság fejlesztési gyakorlatot kell, hogy támogassanak, ahol előnyt élvez a környezetbarát iparágak fejlesztése, a természeti környezetet károsító gazdálkodás felszámolása, illetve ilyen jellegű tevékenység létesítésének megakadályozása. A gazdaságosság függvényében elő kell segíteni a természeti erőforrásokkal harmonizáló, hagyományos extenzív gazdálkodási formák terjedését, ami a természeti környezet védelmén túl a lakossági elvándorlás mérséklését is eredményezheti.

A LA21 program erősen épít a partnerségi kapcsolatokra, a résztvevő érdekcsoportok közötti koordinációra. A természetvédelmi fejezet kidolgozásakor a következő együttműködési lehetőségeket célszerű vizsgálni:

- a környező települések önkormányzataival való együttműködés, kis regionális célok behatárolása,

- a természeti környezet védelmében érdekelt civil szervezetek bevonása a programrész kidolgozásába, már a LA21 indításakor,
- a természeti értékek megőrzésében különösen érdekelt célcsoportok behatárolása, véleményük kikérése, támogatásuk elnyerése akkor is, ha ezen csoportok nem szerveződtek valamilyen formában. Ilyen csoportok lehetnek: zöldövezetben lakók, a település közvetlen közelében mezőgazdasági tevékenységet folytatók, turizmusban érdekelt lakosok, üdülőtellekkel rendelkező, nem állandó lakosok, a természeti környezet elemeit fokozottan használó vállalatok, stb.,
- együttműködés a közelben lévő nemzeti park hatóságaival a védett területek bővítése érdekében, a védelem minőségének javítása érdekében (pl. tájjellegű gazdálkodási formák kialakítása). Partnerségi viszony alakítható ki a jelzett intézménnyel a helyileg védett természeti értékek fenntartása érdekében.

A Környezetvédelmi Felügyelőségek, a természetvédelmi hatóságok bevonása a LA21 program természetvédelmi részének kialakításába és működtetésébe több előnnyel jár. Segítségükkel pontosabb lehet a település környezetvédelmi problémáinak beazonosítása, ezen negatív hatások egymásra gyakorolt hatásának (így a természeti elemekre gyakorolt hatásának) felmérése, a prioritások, illetve az elérendő célállapotok meghatározása. Szakmai ismereteiket igénybe lehet venni a kisebb környezeti terhelést jelentő megoldásokra vonatkozó javaslatok kialakításánál. Ezenkívül a fenti szervezetek rendelkezésére áll a szükséges mérés-technikai és módszertani háttér, amire a LA21 ellenőrzési fázisában lehet építeni. A program fontos eleme ugyanis a folyamatos értékelés, az itt szükséges monitorozásnál a jelzett szervezetek komoly segítséget adhatnak.

Esetenként szóba került a civil szervezetek szerepe a természetvédelmi fejezet kialakításában és működtetésében, ezen csoportok külön kiemelése mégis szükséges, mert talán a természetvédelmi terület az, ahol befolyásukkal, szervezettségükkel, szakmai tudásukkal a leginkább segíteni tudják az eredményes LA21 működését. A civil szervezetek kiemelt szerepet kaphatnak a természetvédelmi fejezetrész kidolgozásának következő fázisaiban:

- a célok megfogalmazása, tekintve, hogy a legközvetlenebbül ismerik az érintett lakosság véleményét, így a neuralgikus pontokat is,
- szakértői munka koordinálása. Megszervezhetik a programban részt vevő partnerek információs csatornáinak kiépítését és működtetését (internetes fórumok, levelezőcsoportok), beszerezhetik az egyes kérdések eldöntéséhez szükséges szakvéleményeket különböző forrásokból,
- természetvédelmi programok nemzetközi tapasztalatainak összegyűjtése,

- ellenőrzési tevékenység. A segítségükkel valósítható meg leginkább a LA21 program folyamatos működéséhez szükséges társadalmi kontroll,
- a természetvédelmi fejezet munkaigényes részéhez (monitoring, adatgyűjtés terepen) szükséges személyi háttér részbeni biztosítása. Adott esetben segítségükkel jelentős költség megtakarítás is elérhető,
- lakossági „kisugárzásukkal” a fenntarthatóság gondolatának népszerűsítésében is lehet számítani a szellemiségükben elkötelezett civil szervezetek tevékenységére.

3.1.3. Épített környezet

A LA21 épített környezettel foglalkozó fejezetrésznél elsősorban abból kell kiindulni, hogy a közösség mit tud tenni az országos védelem alá nem helyezett helyi értékek védelme érdekében, hiszen ezen értékek megőrzése a program indulásakor nem számíthat szélesebb körű támogatásra. Természetesen ez nem zárja ki az országos szintű figyelmet élvező műtárgyak védelmének helyi támogatását, csupán az intézkedések rangsorolásához nyújt támpontot. Hatásos háttérrel jelent a fenti munkához, ha az önkormányzat a Local Agenda 21 keretében rendeletet hoz a „A helyi értékek védelméről”, ami megadja a szükséges jogi keretet a későbbi konkrét intézkedésekhez.

Az épített környezettel foglalkozó fejezetrész kidolgozásánál szükséges az egységes megítélés a védendő értékek különböző típusaira vonatkozóan.

A következő kategóriák alapján célszerű kialakítani a fejezetrész célkitűzéseit és intézkedéseit:

Nemzeti védelem alá tartozó települési természeti érték és műemlékek: amelyek hivatalosan műemlékké vagy természeti értékévé nyilvánítottak.

Örökség: a folyamatosság, az állandóság, maga a biztonság, hatósági állásfoglalástól függetlenül. Szép vagy védelemre méltó történeti települési környezet.

Építészeti örökség: építészeti alkotásként értékelhető épület, illetve épület rész és ezek maradványainak vagy romjainak összessége (utak, hidak, épületek, kertek, műtárgyak, földművek, stb.).

Települési örökség: az épített környezet települési értékeinek történeti összessége. Elsősorban nem az egyes objektumok, hanem azok térbeli összefüggései, térbeli rendje és az ezekben megnyilvánuló településkép, valamint a település kialakulásában szerepet játszó történeti, emberi és gazdasági (humánökológiai) összefüggések tárgyasult értékei. A településközi tér és település hagyományos kapcsolata, településszerkezet, telkek, telekrendszerek, utcavonalak és településkép történeti értékrendszere.

Települési természeti örökség: A településen belüli vagy ahhoz közeli természeti egységek, annak kialakulásában szerepet játszó történeti, emberi és gazdasági (humánökológiai) hatások tárgyiasult értékei.

A helyi értékek fogalma, a helyi védelem célja

A tervezés a helyi értékek mindazon elemére kiterjed, amely külön jogszabályok alapján nem áll védelem alatt és települési, táji, természeti, építészeti, néprajzi, képző vagy iparművészeti, régészeti értéként a község történeti folytonosságát bizonyítja és az itt élők önbecsülését, községszeretetét segíti elő.

A védelem hatálya a község közigazgatási területén lévő, védetté nyilvánított és védelemre kijelölt és az arra méltó értékekre vonatkozik. A helyi védelem a település és környezetének egészére vagy összefüggő részére (a továbbiakban: helyi területi védelem), valamint egyes építményeire, ezek részleteire (a továbbiakban: helyi egyedi védelem) terjed ki.

A helyi területi védelem köre kiterjed:

- a településszerkezetre (utcahálózat, telekszerkezet, beépítési mód, az építési vonal, településszerkezeti szempontból jelentős zöldterület vagy növényzet),
- a településképre (külső településkép, belső településkép, utcakép),
- a település táji környezetére (a település megjelenése a tájban, hagyományos művelési mód, növényzet és természetes környezet),
- település karakterre (a településszerkezet, településkép elemei, formái, anyagai, színvilága együttesen)

A helyi területi védelem a műemléki környezetet (MK) közvetlenül határoló területre, valamint a műemléki jelentőségű területre terjedhet ki.

A helyi egyedi védelem:

- az építmény (épület és műtárgy), vagy ezek együttesére, vagy valamely részletére (anyaghasználat, szerkezet, színezés stb.),
- az építményhez tartozó földrészletre és annak jellegzetes növényzetére,
- szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor védelmére,
- egyedi tájérték védelmére terjed ki.

Az önkormányzat területén található a településsel kapcsolatos vallási, építészeti, termelési és vízgazdálkodási, valamint természeti emlékeinek jegyzékét első lépésben az alábbi táblázat szerint lehet elkészíteni :

2. sz. táblázat:

Cím	Hrsz.	Megnevezés / Tulajdonos	Építési év
Épületek			
Petőfi út 7.	2062	X. Y. magánszemély	1922
Táncsics út 8.	2063	X. Y. magánszemély	1815
Táncsics út 14.	2068	X. Y. magánszemély	1936
Kunhalmok			
Szöghatár halmai	0981/1	Önkormányzat	
Gyengehalom	0793/c	X. Y. magánszemély	
Természeti értékek			
Dorogmai út	0196/2	Önkormányzat	

Tanácsos az első felmérést a LA egyeztető fórumaival és a képviselő testülettel is elfogadtatni, mivel ez a felmérés nem csak a települési örökség megőrzésének lesz alapja, hanem egyben felhasználható a Local Agenda 21 stratégiájának kialakításában is.

Az elfogadtatás nem mindig egyszerű, mert különböző érdekek szembesülhetnek és nem egyszer előfordulhat, hogy külön erre a célra érdekegyeztető bizottságot kell létrehozni. Arról nem is beszélve, hogy ebben a szakaszban a védett objektumok tulajdonosai semmilyen előnyt nem látnak a projektbe történő bekapcsolódásban, az Önkormányzat részben megvonja tőlük tulajdonjogaik gyakorlását anélkül, hogy ebben a fázisban valamilyen, például pénzügyi, ellenszolgáltatás is tudna nyújtani.

Az első felmérés és a létrejött konszenzus alapján lehet elkészíteni a részletes felmérését. Míg az első felmérést a helybéliek el tudják végezni, addig a részletes felméréshez már tanácsos bevonni tanácsadóként szakembert.⁵

A részletes felmérés alapján lehet átfogó költségvetést készíteni, mely bemutatja a települési örökségek megőrzéséhez szükséges pénzügyi feltételeket. Ez a teher végül meg kell, hogy osztódjon a tulajdonosok, a települési önkormányzat és az állami intézmények között. A megoszlás mértéke a megőrzési programból eredő haszon megoszlása alapján készülhet. Például milyen mértékben jut vagyongyarapodáshoz a tulajdonos azért, mert a tulajdonában lévő ingatlan értéke növekszik abból kifolyólag, hogy művészeti, történelmi értéke elismertté válik (gondoljunk a nagyobb keresletre a külföldi vásárlók körében). Ennek az értéknövekedésnek és a használati érték növekedésének arányában kell meghatározni a tulajdonos részvételét a megőrzési munkálatokban.

Az önkormányzat, mint a közösség képviselője is érdekelt a települési környezet értékeinek feltárásában, mert az elősegíti a társadalmi hovatartozás erősödését és a lokálpatriotizmus növekedését, csakúgy, mint a gazdasági növekedés megalapozását.

⁵ A felméréshez használható mintalapot, annak magyarázatát a 2. sz. melléklet tartalmazza.

Az állami szerepvállalást főleg a gazdasági növekedéshez, a munkahelyteremtéshez kapcsolódó elvárás alapozza meg, mely érdeket pályázatok létrehozásával nyilvánítja ki. Ahhoz viszont, hogy ilyen célú pályázaton önkormányzat, mint ingatlantulajdonos hatásosan tudjon részt venni, a fenti felmérések nélkülözhetetlenek.

Végül meg kell említeni, hogy a települési örökségek védelme nagyban függ a jó technikai megoldások alkalmazásától, a karbantartási és a restaurációs problémák megoldásánál. Ezen kérdések megoldásához építészeti, helyi történészei, építésfizikai ismeretek szükségesek.

Amennyiben hagyjuk az épített világot elveszni, jelentős értékek tűnhetnek el. Elsőként ott van a **ritkaságérték**, illetve a **történeti érték**. Vagyis az, hogy elődeink eltűnt és soha vissza nem térő világa hátrahagyásával küld üzenetet utódainak küzdelmeiről, képességeiről, örömeiről, bánatról, áhítatról, tapasztalatokról és tanulságként arról, hogy ők is utódok voltak, s ők is őrizték és tovább adták az örökséget. Az élet továbbá minden korban megteremti a saját eszményeit a szépről és létre is hozza azt. Későbbi korok számára ez az **esztétikai érték**, másképpen szólva az a felemelő élmény-érték, amellyel mindig csak az elődök ajándékozhatják meg az utódokat, s fordítva ez soha nem lehetséges. És ne feledkezzünk meg örökségünk és hagyományaink, **erkölcsi értékeiről**. Vagyis elődeink helytállásáról, példamutatásáról, az általuk kivívott vagy elbukott szabadságvágyról, igazságról, amiről épületeink, tárgyaink, ereklyéink és legendáink szólnak. És még nem említettük örökségünk **használati értékeit**. Szépapáink településében ma is élni lehet, a dédapánk által épített ház ma is meghitt hajlék az illő karbantartás után, nagyapánk faliórája osztotta be élete perceit, s nekünk ugyanúgy szolgál, apánk kalapácsa, kezétől simára koptatott nyéllel, ha kézbe vesszük a mi munkánkat is segíti, s közben apánkkal fogunk kezét.

A falu speciális helyzete

Az Európai Unió fenntarthatóságához kapcsolódó stratégiai elképzelései között kiemelt szerepet kap a kis települések népességmegtartó képességének javítása. A fenntartható, a környezettel harmonikus kapcsolatra építő életmód fontos eleme a környezettel konform gazdasági tevékenység és életmód támogatása, ami a városi - különösen a nagyvárosi - településformában nehezen valósítható meg. Ugyanakkor a város szolgáltatásai, különösen munkaalkalmat kínáló lehetőségei a vidéki népesség csökkenése felé nyomják a társadalmak földrajzi megoszlásának trendjeit. Az ezzel ellentétes közösségi elvárásokat - amelyeknek kemény támogatáspolitikai vonzatai is vannak - mindenképpen érvényesíteni kell a LA21 épített környezettel foglalkozó fejezetrészében.

A vidék meghatározó településformája Magyarországon a falu, ezért célszerű vele külön is foglalkozni.

A falu arculatának fogalma alatt olyan településképet értünk, amelyekben egyidejűleg megmutatkozik a táj (domborzat, vízrajz, természeti és termelési vegetáció); a történelem, a helyben történt események emlékei; valamint az ott élő társadalom történelme, alkotóereje, egykori és jelenlegi gazdálkodása, léttalaja és rátartisága.

Más szóval a falu lényegéhez tartozó természeti környezet; a település századokat átívelő életrajzából megtestesült településszerkezet; s végül a falu fennálló épületei, a templom, az iskola, paplak, kastély vagy kúria, valamint a lakótelkek épületei, még ha előbbiek nem is műemlékek, utóbbiak nem kiemelkedő értékű alkotások. E három tényező együttesen képezi a falu arculatát.

A megélt és megőrzött faluarculat - ezt fontos megérteni - szellemi és közgazdasági érték. Szellemi érték, mert a közösség, személy és kultúra egységéből létrejövő önérzet és önbecsülés, közérzet és közbecsülés - más szóval identitás - elsődleges forrása.

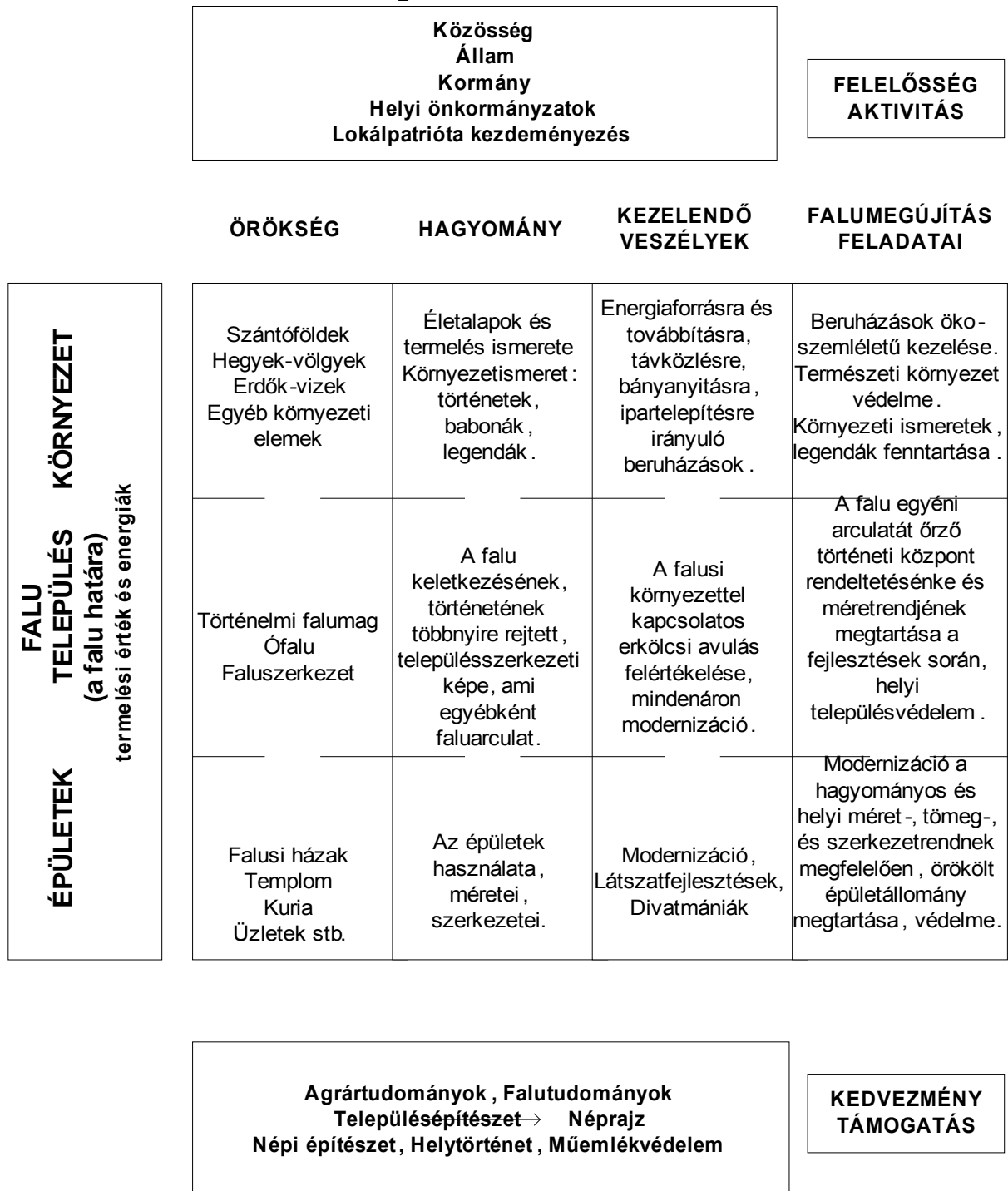
Nincs két egyforma falu, mint ahogy nincs két egyforma falusi ház sem, holott az alaprajzok, tömegformák és szerkezetek 5-6 alapsémára készültek a Kárpát-medencében. Mégis több mint 280 lakóház-típus létezett a századfordulón. Ritkaságértéke elsősorban a régi falvaknak, öreg falurészeknek központoknak, ó-faluknak van. Különösképpen nő a falu becsülete, ha mindehhez társul a lakosok élő és egyedi szokásrendje, viselete, ételei, helyismeretük és még ki tudja hányféle emberi érték.

Környezeti rekonstrukciókat, kulturális célú védett történelmi helyszíneket, csata-emlékhelyeket, turista, vadász vagy hagyományőrző központokat hozhatunk létre a községek és településtársulások érdekében. A Duna-menti tartományok közössége (Osztrák központú intézmény) például szorgalmazza a kultúraparkok (földtan, erdészet, történelem, mesterségek, régészet, stb.) láncolatának kiépítését. Hasonlóképpen lehetne rendszerbe illeszteni és falvaink életképességét növelni a bakancsos, kerékpáros, csónakos, lovas, autós, postakocsis vagy zarándok utakat, agy ezek kombinációját a bor, a jó ételek, a szíves vendéglátók, történelmi helyszínek és műemlékek útvonalán.

Egyidejűleg el kell készíteni, össze kell gyűjteni mindennek a történelmi írott és szójhagyomány útján fennmaradt vonatkozásait, mert ez az előbbieknek alátámasztása és indoka, valamint a fiatalságra hagyományozandó tudás.

2. sz. ábra: A falu fenntartható fejlődésének összefüggés-rendszere

EMBED Microsoft Visio Drawing

§

3.1.4 Agrárkörnyezeti program

A háttér

Egy térség, település rendelkezésére álló természeti javak, erőforrások és rendszerek (talajok, vízbázisok, élővilág, annak fajai és élőhelyei, stb.) valamint

azok mennyisége és állapota jelentős mértékben meghatározza az ott élő közösség mozgásterét, gazdasági és társadalmi tevékenysége lehetőségeit. E rendszerek fenntartható használatának egyik döntő eleme a mező- és erdőgazdaság, amely az ország területének több mint 85 %-ával közvetlenül érintkezve alapvetően érinti e rendszerek - mint nemzeti illetve helyi közösségi vagyonelemek - állapotát.

A mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „termelt”, és munkát, megélhetést, életcélokat és feladatokat adott a vidék embere és közösségei számára. Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agráriparosítási, termésmaksimalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi, regionális, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan - az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos - ökoszociális szolgáltatások, amelyek helyben keletkeznek, nem importálhatók, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg. Fizetség illeti meg tehát, ha olyan gazdálkodási rendszert alkalmaz, amely segít fenntartani természeti, környezeti értékeinket, az ember és környezete kapcsolatát, és biztosítja a tevékeny élet és a biztos megélhetés feltételeit a mezőgazdaságban dolgozók, az abból élők számára.

A fenntartható mezőgazdasági földhasználati és gazdálkodási rendszerek alkalmazása tehát a vidéki térségek és a vidék társadalmának megmaradásának kulcskérdése. Ezt azonban csak olyan rendszerek képesek biztosítani, amelyek úgy állítanak elő piacra vihető, jó minőségű, egészséges és biztonságos termékeket, hogy közben megőrzik az élővilágot, a tájat, s benne az embert, közösségeit, kultúráját, életcélokat, feladatokat, munkát és megélhetést biztosítva a vidéki népesség, a helyi vidéki közösségek számára. E feladatok egyidejű megoldására az iparszerű mezőgazdálkodás, a mezőgazdaság feladatai közül egyedül a tömegtermelést magára vállaló és kizárólag a tőkemegtérülést, az egydimenziós, rövid távú gazdasági hatékonyságot szem előtt tartó gazdálkodási rendszer úgy tűnik nem alkalmas.

Ezek a felismerések vezettek el a többfunkciós európai agrár modell megfogalmazásához, az e modell elterjesztését szolgáló közös agrár- és vidékpolitika reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez. Ennek szellemében és EU-harmonizációs feladataink megoldása sorában született meg a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), majd az ennek bevezetéséről rendelkező 2253/1999 (X.7.) számú kormányhatározat. A 2002-es költségvetés az agrártámogatások között 2,2 milliárd Ft-ot különített el e támogatási-kifizetési rendszer kísérleti indítására. A mezőgazdasági stratégiaváltás ezzel Magyarországon is elkezdődött!

De hogyan lehet e program szempontjait érvényesíteni és szervesen beépíteni a LA21 rendszerébe?

A többfunkciós európai agrár modell

Az iparszerű mezőgazdaságból fakadó negatív jelenségek vezettek azokhoz az európai felismerésekhez, amelyek előkészítették a többfunkciós európai agrár modell kialakulását, és amelyek segítik ennek közös agrár- és vidékpolitika rangjára emelését.

E felismerések közül talán a legfontosabb a mezőgazdaság többfeladatúságának felismerése, megfogalmazása. Ez a fenntartható mezőgazdaság céljait, feladatait, multifunkcionális jellegét figyelembe véve a következő legfontosabb összetevőket, közös elemeket rögzíti:

- értékes beltartalmú, szermaradvány mentes, egészséges és biztonságos termékek előállítása;
- a meg nem újítható nyersanyagok és energia takarékos felhasználása;
- a talajt, vizeket, levegőt érintő környezetterhelés csökkentése, ill. elkerülése;
- a kultúrtáj ápolása és a biodiverzitás fenntartása;
- a vidék kulturális és agrikulturális értékeinek megőrzése;
- munkalehetőség és elfogadható jövedelem biztosítása a lehető legtöbb ember számára.

További fontos felismerés az is, hogy e feladatok egyidejű megoldására az eddig volt - iparszerű, nagy mesterséges (fosszilis) energiaigényű, erősen kemizált, a mezőgazdálkodás céljai közül egyedül a tömegtermelést, a tőkemegtérülést szem előtt tartó - gazdálkodás nem alkalmas. Az ökoszociális piacgazdaság közegébe ágyazott többfunkciós mezőgazdálkodás az erősen kemizált, iparszerű rendszertől eltérő megoldásokat követel.

Ezekből fakad az a harmadik lényeges felismerés, hogy nem elég az eddigi környezethasználati stratégia, rendszer technológiáit tökéletesíteni, hanem új stratégiára és ehhez illeszkedő, ennek gyakorlati megvalósítási kereteket adó megoldásokra, rendszerekre van szükség. Ez az új stratégia az úgynevezett „multifunkcionális” mezőgazdálkodás, a környezet- és tájgazdálkodás, az új európai agrár modell, melynek feladatait két nagy körbe sorolhatjuk:

- az alapvetően a piac által szabályozott termelési feladatok, melyek az élelmiszerek előállításán túl a nem élelmiszer célú termékek (megújítható nyersanyagok, energiaforrások stb.) előállítását is egyre inkább magukba foglalják, valamint

- a körzettel, a tájjal, a földdel kapcsolatos környezeti, társadalmi, foglalkoztatási és kultúrafeladatok.

Ez utóbbiak olyan „nem importálható közjavakat” (élelmezésbiztonság, a kultúrtáj ápolása, a biodiverzitás fenntartása, a társadalmi és biológiai élettér megőrzése, az ökológiai infrastruktúra fenntartása, ökológiai stabilitás, népességmegtartás, munkaerő kiegyenlítés, a vendégfogadás és idegenforgalom alapjának biztosítása, paraszti értékek ápolása stb.) előállító funkciók, amelyek a piac hagyományos eszközeivel, az árakon keresztül nem szabályozhatók. Ezek ugyanakkor a vidék társadalmának és környezeti egyensúlyának fenntartásában, a helyi közösségek megtartásában és megerősítésében növekvő szerepet töltenek be, így e teljesítményeket közvetlen kifizetések formájában a társadalomnak honorálnia kell.

E rendszer, a környezet- és tájgazdálkodás, a többfunkciós, hosszú távon működőképes, fenntartható mezőgazdálkodás alapelve az iparszerű rendszer függetlenedési alapelveivel szemben a környezeti alkalmazkodás, vagyis az, hogy a földet mindenütt arra és olyan intenzitással használjuk, amire az a legalkalmasabb, illetve amit képes károsodása nélkül elviselni. Kritériumai, meghatározó jellemzői vázlatosan az alábbiakban foglalhatók össze.

- Az alkalmazkodási alapelvnek megfelelően a gazdálkodás során a tér gazdasági, környezeti és társadalmi, regionális funkcióit egyaránt figyelembe veszi, és olyan rendszereket alkalmaz, amelyeknek e három dimenzióban mért öszthatékonysága a legnagyobb. E rendszerekben a három terület, dimenzió mindegyike fontos szerepet játszik, ám azok súlya a szerint változik, hogy milyen - nagy agrártermelési potenciálú, kevésbé sérülékeny, munkanélküliséggel kevésbé sújtott vagy kis termelési potenciálú, környezeti szempontból sérülékeny és társadalmi, regionális hátrányokkal küzdő - térségről, tájról van szó.
- Nem a teret alakítja az elhatározott funkció igényeihez, hanem a tér, a táj, a hely adottságaihoz illeszkedő tevékenységeket, gazdálkodási formákat, rendszereket keres és alkalmaz. Ehhez felhasználja, figyelembe veszi az évszázados helyi tradíciókat, hagyományos módszereket, helyi megoldásokat, a helyi természeti viszonyokat, valamint a helyben élő emberek és közösségeik érdekeit, törekvéseit.
- Diffúz, kis léptékű, méreteiben a táj adottságaihoz illeszkedő megoldásokat használ, a lehető legnagyobb mértékben támaszkodik a helyi erőforrásokra, a helyi értékteremtésre, a helyi munkaerő és közösségek részvételére. A külső, mesterséges erőforrás-ráfordítást, annak régió kívülről történő beszállítását igyekszik minimalizálni, a helyben rendelkezésre álló természeti és társadalmi erőforrásokat azokkal csak a legszükségesebb mértékben kiegészíteni.

- A termelőt és a fogyasztót igyekszik egymáshoz közelebb hozni, növelve ezzel is a régió stabilitását, belső függetlenségét, élelmezésbiztonságát és javítva a két egymásra utalt kör - a termelő és a fogyasztó - bizalmi viszonyát. (Jó példája ennek a közösség által támogatott mezőgazdálkodás (CSA) terjedő rendszere, melynek modelljét immár négy éve alkalmazza kísérleti jelleggel Intézetünk, a KGI és a Nyitott Kert Alapítvány ökológiai modellkertesze Babatvölgyi Ökológiai Modellközpontjában.)

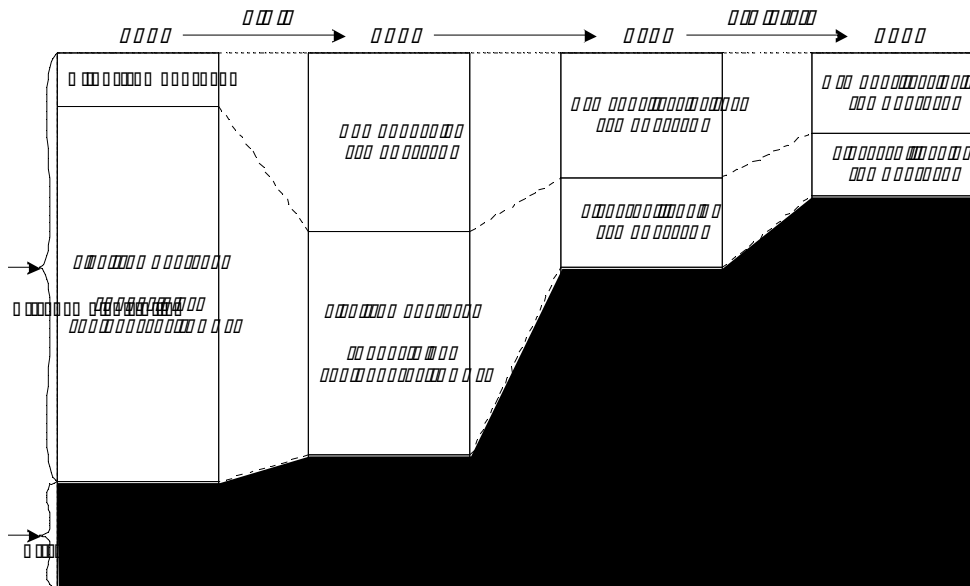
Magyar érdekek, az európai mozgástér és a lehetséges magyar stratégia

Ha a magyar vidék és agrárium érdekeit szem előtt tartó agrár fejlesztést akarunk megvalósítani, akkor ez utóbbi többfunkciós gazdálkodási modellnek megfelelő megoldásokat kell alkalmaznunk. Ez különösen igaz egy olyan országban, mint Magyarország, amelynek agroökológiai adottságai kiválóak, gazdálkodási, agrikulturális hagyományai gazdagok, ugyanakkor energiahordozókban szegény, vidéki körzetei pedig jelentős munkanélküliséggel küzdenek. Ilyen keretek között szerencsétlen lenne egy olyan fejlesztési stratégia követése, amely jelentős állami támogatással embert, élő munkát helyettesítő műtrágya, növényvédőszer, gép és üzemanyag formájában megjelenő drága energiát importál, majd azt egy „csúcsra járó”, a potenciál felső határát közelítő szinten, génmanipulált szervezetekkel (GMO-kkal) termelő, a környezetet degradáló, az élővilágot végveszélybe sodró rendszerben, rossz hatásokkal nagy tömegű, rossz minőségű terméké alakítja, amely csak igen nagy nehézségek árán és jelentős exporttámogatással, vagyis újabb állami költséggel adható el külföldön, vagy inkább „tuszkolható ki” az országból. Ez azonos lenne a külföldi beszállítók, majd a külföldi fogyasztók magyar forrásokból történő támogatásával, a külföldi munkanélküliség importálásával valamint a magyar vidék és munkaerő egyidejű leértékelésével, a természeti és társadalmi tőkénk felélésével.

Ezt egy felelős nemzeti agrár- és vidékstratégiai program nyilván nem akarhatja. És őszintén szólva az európai folyamatok egy ilyen típusú fejlesztésre egyre kevésbé biztosítanak lehetőséget és forrásokat. Látnunk kell ugyanis, hogy az EU Közös Agrárpolitikájának (CAP) 1992-es reformja óta zajlik annak agrár- és vidékpolitikává alakítása, vagyis épül a közös agrár- és vidékpolitika második, a termeléspolitikai pillért kiegészítő - környezeti, társadalmi, regionális, szociális és foglalkoztatási elemekre épülő - vidékpolitikai (ökoszociális) pillére. E feladatok megoldása tehát - ellentétben sok magyar „agrár stratégia” elképzelésével - nem másra (pl. a szociálpolitikára, foglalkoztatáspolitikára, környezetpolitikára, stb.), hanem a mezőgazdaságra és az agrárpolitikára tartozik. Ezek a mezőgazdaságnak olyan - termeléssel egyenrangú - szolgáltatásai, amelyek helyben keletkező, „nem importálható közjavak”, a társadalom számára nélkülözhetetlenek, így e teljesítményeiért a parasztságot fizetség illeti meg.

A Közös Agrár- és Vidékpolitika (CARPE) „két lábra állításának” zajló folyamata a támogatások oldaláról úgy jelenik meg, hogy csökkennek a termeléshez (kvótákhoz, mennyiségekhez), az első pillérhez kötődő támogatások, és az így felszabaduló források fokozatosan átkerülnek a második - agrár-környezeti és vidékfejlesztési - pillérhez kapcsolódó kifizetésekre (3. sz. ábra).

3. sz. ábra: Az EU Közös Agrárpolitikájának átalakítási folyamata⁶

A termeléshez, mennyiségekhez, kvótákhoz kötődő támogatások leépítéséről az EU megegyezett a szabadkereskedelmi tárgyalások Uruguay fordulóján az Egyesült Államokkal, és ennek költségvetési vonzatait az Agenda 2000, az EU 2000-2006. közötti időszakra szóló költségvetése már tükrözi. Ezt azonban Európa a vidék elnéptelenedése és a környezetromboló, méretökonomiai szempontok szerint felépülő, az embert kiszorító, iparos agrár-fejlődés veszélye nélkül csak akkor fogadhatja el, ha egyidejűleg a második pillér mentén adja vissza az agráriumnak, a vidéki népességnek ezeket a forrásokat. Európa ezért komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a WTO keretében zajló szabadkereskedelmi tárgyalások tematikájában kellő súllyal megjelenítse az ökoszociális elemeket. Ezt a helyzetet az EU Bizottságának a csatlakozásra váró országok agrártámogatásával kapcsolatos ajánlata jól tükrözi, és megfelel az agrár- és vidéktámogatási rendszer új struktúrájának.

Magyarország szempontjából ez a helyzet az EU-csatlakozást illetően kettős stratégia kialakítását kívánja meg, „egyszerre két pályán kell játszánunk”.

- Egyrészt a láthatóan szűkülő első pillér mentén is törekednünk kell a megfelelő kvóták és az ezekhez kötődő normatív támogatások, kompenzációs kifizetések (pl. a gabonánál ma még 63 Euro/tonna)

⁶ Forrás: Buckwell Report, 1998

megszerzésére. Ha minden kívánságunkat elfogadnák, amire a szûkülõ elsõ pilléres költségvetés ismeretében szinte semmi esélyünk sincs, akkor ez maximálisan 350 milliárd Ft éves forrást jelenthetne. Reális megítélés szerint azonban ha ennek a felét - egyharmadát meg tudnánk szerezni, az komoly sikernek számítana.

- Másrészt a CARPE épülõ és növekvõ költségvetésû második pillére mentén 2006-ra jelenlegi értéken számolva évi mintegy 250 milliárd Ft forráskeretet tudunk az országba behozni, ha e pillér agrár-környezeti és vidékfejlesztési elemeire programok készülnek, indulnak, és ezekre a nemzeti költségvetésben forrásokat különítünk el. Minden egyes elkülönített és e programokban felhasznált forinthez három forint normatív közösségi támogatási forrás szerezhetõ.

Mindez úgy valósulhat meg, hogy nem termeléspolitikai, ágazati programokat („gabonaprogramot”, „húsprogramot”, „tejprogramot” stb.), hanem olyan gazdálkodási rendszereket (ökológiai gazdálkodás, integrált gazdálkodás, extenzív gyepre alapozott állattartás, vizes élõhelyek - árterek, belvizes területek, volt rizstelepek, tógazdaságok stb. - extenzív mezõgazdasági hasznosítása, Érzékeny Természeti Területek mezõgazdálkodása, stb.) támogatunk, amelyek:

- termelési oldalról jó minõségû, szermaradvány mentes, egészséges, biztonságos élelmiszereket és egyéb nyersanyagokat állítanak elõ,
- a második pillérhez tartozó környezeti valamint társadalmi, szociális, regionális, foglalkoztatási teljesítményeik, összhatékonyaságuk pedig jobb, mint a mennyiségi termelési orientációjú rendszereké.

Megvalósításának földhasználati alapja: a magyar zonációs program

A bemutatott kétpilléres agrár- és vidékfinanszírozási modell megvalósításához földhasználati oldalról mindenk elõtt azt kell tudnunk, hogy hol milyenek az agroökológiai feltételek. A vidéki térségek fejlesztési programjait ugyanis erõtéljesen befolyásolja azok agroökológiai adottsága, agrikulturális hagyományai és környezeti érzékenysége. Az, hogy a termelési, a környezeti és a szociális feladatok milyen súlyt képviselnek egy adott térség mezõgazdálkodásában, attól függ, hogy milyen adottságú területen helyezkedik el.

A jövõ útja az lehet, hogy a családok annak megfelelõen jutnak jövedelemhez, hogy milyen típusú értéket „termelnek”. Míg pl. Bácskában vagy a Mezőföldön a családok megélhetésében a jó minõségû mezõgazdasági termékek értékesítésébõl származó piaci árbevételek lesznek a meghatározóak, addig az õrségben vagy Szatmár-Bereg térségében a környezeti, szociális és egyéb teljesítményekért kapott állami kifizetések jelentõs szerepet kell, hogy kapjanak. Az azonban

lényeges, hogy a különféle bevételi forrásokból származó jövedelmek az egész országban biztosítsák a mezőgazdaságban dolgozó családok megélhetését.

A megvalósítás kerete: a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP)

A vázolt többfunkciós agrár modell gyakorlati megvalósítását szolgálja a Kormány 2253/1999 (X.7.) számú határozatával elfogadott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), az európai agrár modell elterjesztésének magyar kerete. Ez tehát egy olyan új agrár stratégiai rendszer, amely:

- többfunkciós mezőgazdaságot céloz, amely mindazon - élelmiszertermelési, ökológiai-környezeti valamint regionális, társadalmi - funkcióját betölti, melyeket a társadalom elvár tőle;
- fenntartható mezőgazdálkodást céloz, amely tartósan abban a helyzetben van, hogy e többféle funkcióját egyaránt el tudja látni azáltal, hogy fenntartható termelési módszereket alkalmaz, valamint annak beismerése által, hogy e termelési, gazdálkodási mód környezeti valamint társadalmi, regionális teljesítményeit honorálnunk kell;
- alkalmazkodó mezőgazdaságot céloz, amely a tájak adottságainak megfelelő gazdálkodási rendszereket és intenzitási fokot használ a tájra, termőhelyre jellemző, minőségi termékek előállítására;
- egész területünkre kiterjedő („területfedő”) mezőgazdaságot céloz, amely védett vagy hátrányos helyzetű térségeinkben ugyanúgy jelen van, mint agrártermelési régióinkban, de itt ökoszociális feladatai kerülnek előtérbe; végezetül
- versenyképes mezőgazdaságot céloz, amely megállja a helyét a piacokon is; a verseny azonban tisztességes versenyt jelent, vagyis azokat az „ökoszociális játékszabályokat”, amelyeket az európai s benne a magyar mezőgazdaság modellje magába foglal és gyakorlata betart, azokat a WTO keretei között is rögzíteni kell, és meg kell követelni a versenytársaktól is.

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) elsődleges törekvése tehát olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megóvásán valamint egészséges termékek előállításán és élhető vidék, az embereknek életcélokat, feladatokat, munkát és megélhetést biztosító gazdálkodási rendszer megteremtésén alapszik. Ennek megfelelően nem egyes termelési ágazatokat, hanem a felsorolt igényeknek egyaránt megfelelő gazdálkodási rendszereket támogat, és az alábbi célkitűzéseket fogalmazza meg:

- „a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek és ezeket megtestesítő rendszerek széleskörű elterjesztése, ezáltal természeti

értékeink, a biodiverzitás, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása;

- hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználati, ésszerű területhasználati rendszer, illetve Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúra kialakításához;
- piacképes, kiváló minőségű, értékes termékek termelésének növelése, és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása;
- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása;
- a turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén;
- hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez."

Mindezek alapján joggal mondhatjuk, hogy a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program az ökoszociális piacgazdaság közegébe ágyazott fenntartható, többfunkciós európai agrár modell, a környezet- és tájgazdálkodás hazai megvalósításának, széleskörű elterjesztésének magyar keretét, nagyléptékű hazai programját adja, és így a termelés-, a környezet- és a vidékpolitika területileg differenciált összekapcsolásának, az agrárpolitika paradigmaváltásának alapvető jelentőségű kerete és eszköze.

A program működésmódja és támogatási rendszere jelentősen eltér a Magyarországon ma alkalmazott agrártámogatási rendszertől. Az abban való részvétel önkéntes. Az országos programokhoz bárki csatlakozhat, akinek saját tulajdonú termőföldje vagy erre vonatkozó tartós földbérlete van, a térségi (zonális) programokhoz természetesen csak azok, akik a meghatározott régióban vagy kistérségben gazdálkodnak.

A gazdálkodó, miután megismerkedik a feltételekkel, és úgy dönt, hogy csatlakozni kíván, 5 éves szerződést köt az állammal, amelyben vállalja, hogy a szerződésben foglalt feltételeket (az adott célprogramban megfogalmazott gazdálkodási „szabályokat”) betartja. Ennek fejében évente rögzített hektáronkénti, földalapú kifizetést kap a szerződött időszakban. Ez fedezi a felvállalt intézkedések miatti esetleges jövedelemkiesést, a felmerülő többletköltségeket, és tartalmaz további 20% ösztönzöt annak érdekében, hogy a célprogramokat vonzóvá és a környezetbarát gazdálkodási formákat versenyképesé tegye a gazdálkodók számára.

A települések mezőgazdasági területeinek agrár-környezetgazdálkodási szempontú tervezése

Ahhoz, hogy egy település rendezési tervében a mezőgazdasági célú területek a hasznosíthatóságuknak, környezeti érzékenységüknek, agrár potenciáljuknak valamint a földhasználók szándékainak megfelelő módon kerülhessenek lehatárolásra, övezetekre felosztva és az övezetekhez megfelelő szabályozási (beépítésszabályozás, egyéb - a földhasználat intenzitására, alkalmazható technológiákra vonatkozó - használati szabályozás) előírásokat lehessen megfogalmazni, szükség van arra, hogy a településfejlesztési koncepció részeként kerüljön kidolgozásra és az érintettekkel (földtulajdonosok, földhasználók, az érdekelt hatóságok és az önkormányzati képviselő-testület) elfogadtatásra a település területére vonatkozó mezőgazdasági stratégiai terv.

A mezőgazdasági stratégiai terv és annak felhasználása

A mezőgazdasági stratégiai tervben arról kell elsősorban dönteni, hogy a település mezőgazdasági területeinek felhasználása milyen földhasználati stratégia/stratégiák szerint történjen (vö.: földhasználati zónarendszer). A választott földhasználati stratégiák jellegétől függően megfogalmazható:

- a település területének mezőgazdasági kapacitása (a lehetséges növénytermesztési programok, növényfajok, fajták, várható hozamok, az ezekre alapozható állattartási programok, állatfajok, fajták, állománylétszámok, illetve az előállított mezőgazdasági termékek feldolgozásának programjai);
- a termelési programok alapján, a földtulajdonosok és földhasználók szándékainak, a tulajdonosi és birtokviszonyoknak megfelelően, a várható értékesítési lehetőségek figyelembevételével kalkulálható a település mezőgazdaságának eltartóképesége, a mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkoztatható települési népességarány;
- a fennálló helyzet és a stratégiai célok összevetése alapján fogalmazhatók meg a település területére vonatkozóan a birtokrendezéssel kapcsolatban szükséges esetleges tennivalók.

Vizsgálatok, elemzések

A település mezőgazdasági stratégiájának fentiek szerinti megtervezéséhez az alábbi feladatok elvégzése szükséges:

- a település közigazgatási területére vonatkozó, a „Magyarország háromkategóriás földhasználati zónaterve” adatbázis alapján az:
 - alapvetően mezőgazdasági,
 - kettős meghatározottságú illetve

- védelmi
- zónák lehatárolása, összhangban az országos és megyei területrendezési tervek zónakategóriáival;
- a zónakategóriák m=10.000/25.000 léptékû (telek szintû) meghatározásához kiegészítõ helyszíni vizsgálatok (táblatörzskönyv, genetikus talajtérkép, Géczi-féle talajhasznosítási, talajismereti térképek, stb), konzultációk (gazdajegyzõ, stb.) is szükségesek;
- területi leltár készítése a meglévõ külterületi létesítmények (majorok, telepek, infrastruktúrális létesítmények) állapotának, funkcióinak, kapacitásainak regisztrálásával;
- a település belterületeinek funkcionális vizsgálata annak kiderítése érdekében, hogy vannak-e olyan belterületi létesítmények (porták, majorok stb.), amelyeknek van földhasználati igénye a belterületen vagy külterületen.

Az elemzések alapján megfogalmazható földhasználati ajánlások

A zónakategóriák lehatárolását követõen a területek agroökológiai potenciáljának megfelelõ mezõgazdasági földhasználati, technológiai ajánlások kerülnek kidolgozásra, figyelembe véve:

- a már elkészült térségi fejlesztési programok, tervek ajánlásait (SAPARD, megyei, kistérségi fejlesztési, területrendezési terv);
- a földtulajdonosok jelenlegi és tervezett tevékenységét;
- a tervezett nem mezõgazdasági területhasznosítási igényeket;
- a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program prioritásait;
- az egyéb vonatkozó környezetvédelmi ajánlásokat (pl.: Nitrát direktíva) és az ezekbõl fakadó állattartási, növénytermesztési korlátozásokat.

Ezek elkészítéséhez a jelenlegi birtokstruktúrára vonatkozó (aktualizált földhivatali alaptérkép, stb.) adatok szükségesek.

Ezt követõen megtörténhet a meglévõ külterületi létesítmények állapotának, funkcióinak, kapacitásainak - a hasznosított földterületek növénytermesztési kapacitásaival, a hasznosítás javasolt intenzitásszintjével való összhangja (megengedhetõ állatlétszámok, környezeti terhelések) alapján történõ - értékelése.

A mezõgazdasági stratégiai terv felhasználása a településfejlesztési koncepcióban

A zonális differenciálás szempontjai megegyeznek a már beindult SAPARD és a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) szempontjaival, melynek

következtében az egyes zónakategóriákhoz jellegüknek megfelelően rendelhetők az állami támogatásokból igényelhető pénzügyi források. Az övezeti besorolás, a területi leltár alapján megbecsülhetők a település területére vonatkozóan a választott földhasználati stratégia függvényében felvehető állami támogatások összegei. A mezőgazdasági stratégiai terv ezáltal megalapozhatja az aktív településpolitika környezettudatos, a földhasználatra vonatkozó elemeit.

A stratégia szerinti földhasználati programot össze kell hangolni a szomszédos települések (esetleg térségi szinten már megfogalmazott) földhasznosítási programjaival, amely lehetővé teszi térségi szintű kooperációs fejlesztési projektek kidolgozását illetve azokhoz a település csatlakozását (térségi integrációs programok).

A település rendezési tervében felhasználható szempontok

Az OTÉK a mezőgazdasági területfelhasználási egységen belül (ellentétben pl. az erdőterületekkel) nem tesz övezeti szintű különbséget. Számos szakmai kifogás és konkrét településen felmerült ez irányú igény miatt tervezett a paragrafus kiegészítése az alábbi övezetek lehatárolási lehetőségével:

- kertes övezet,
- korlátozott hasznosítású mezőgazdasági övezet,
- általános mezőgazdasági övezet.

A fenti övezetekre vonatkozó beépítési szabályok és területhasználati szabályok (korlátozások) megállapítása egyedi tervezési feladat.

Az NAKP által felkínált támogatási rendszer a gazdálkodók számára szabadon, önkéntesen választható lehetőség, így a települések szabályozási terveikhez kapcsolódó helyi övezeti szabályozási előírások nem kötelezhetik a gazdákat az NAKP-n keresztül igénybe vehető támogatásokra, a támogatások feltételeként megvalósítandó gazdálkodási programok végrehajtására, ám biztosítaniuk kell annak lehetőségét. Ugyanakkor lényeges, hogy a mezőgazdasági övezeti előírások biztosítsák a helyi agroökológiai körülmények ismeretében választott földhasználati stratégiai irányok megvalósításának keretfeltételeit, az övezetekre vonatkozó általános földhasználati szabályok megfogalmazásával, tiltva azokat a több birtok területét is veszélyeztető környezeti hatásokkal járó beavatkozásokat, amelyek ellehetetlenítenék az egyes gazdálkodók szabad választási lehetőségeit.

A gyakorlatban felmerülő további problémát jelent, hogy a beépítésre szánt területek területfelhasználási egységei között nem szerepel olyan egység, amelynek területén mezőgazdasági üzemi létesítmények (majorok, telepek) épületei koncentráltan, 3%-os beépítési intenzitásnál sűrűbben elhelyezhetők lennének. Az OTÉK tervezett módosítása erre vonatkozóan is új javaslatot tartalmaz.

A település területeinek háromkategóriás zonális besorolása alkalmas arra, hogy a beépítésre nem szánt területek az agrár potenciáljuk és környezetérzékenységük alapján övezetekben elkülöníthetők legyenek, az övezeti szabályozási előírásokban pedig a jellegüknek megfelelő beépítési és földhasználati szempontok érvényesíthetők legyenek.

A birtokrendezési igényekkel kapcsolatos vizsgálatok eredménye adalékokat szolgáltat a földúthálózat-rekonstrukció, telekosztási, -összevonási tennivalók megtervezéséhez, egyéb külterületi infrastruktúra létesítmények fejlesztési terveihez, új nyomvonalaik kijelöléséhez.

A jelenlegi külterületek fenti zonális minősítése fontos támpontot nyújt a további beépítésre szánt területek kijelöléséhez, elősegítve a legértékesebb, magas agrár potenciállal bíró területek megóvását, biztosítva azok további, hosszú távú zavartalan hasznosítását.

A mezőgazdasági hasznosítású területek zonális differenciálása és hasznosításuk övezeti szabályozása hatékony eszköze természetvédelmi oltalom alatt álló, vagy a védelemre érdemes attraktív, vonzerőnövelő természeti értékek megóvásának.

3.1.5 Közlekedés

A közlekedés okozta környezeti hatások az egyik legnehezebb kezelhető problémát jelentik mind az ágazat, mind a környezetvédelem számára. A megoldás azért nehéz, mert a hatások megoszlanak, szétszóródnak, illetve a meglévő közlekedési rendszerek és szokások nehezen változtathatók. A közlekedés legtöbb problémát okozó ágazata a közúti személy és teher forgalom. Ezt igazolja a gépkocsi forgalom szennyezés-kibocsátásainak magas részaránya a levegőszennyező anyagok tekintetében. Ez a szén-monoxid esetében több mint 50 százalékos, de a nitrogén-oxidnál is megközelíti ezt az arányt.

A közúti közlekedés a településeken az egyik legsúlyosabb, egészségügyi problémákat is okozó hatású tevékenységgé vált, a levegőminőségi és zaj kibocsátási hatások miatt. A közlekedési útvonalak létesítése károsíthatja az élővilágot, elsősorban az élőhelyek szétszabdolásával és a forgalom káros hatásaival.

A magyarországi gépjármű park korszerűtlen, átlag életkora magas és a gépjárművek korszerűsítését az adó- és vámszabályok nem segítik a szükséges mértékben. Meghatározó probléma az utak rossz minősége és struktúrája. A Magyar települések átlagos forgalmi szennyezés problémáját a rossz utak lebegő- és lerakódó porszennyezései nehezítik.

Igen fontos probléma, hogy nem egy esetben az elterelő, vagy autóutak sem jelentenek megoldást a településeknek, mert a forgalom átterelése miatt nagyban romlik az új útvonalak környezetének állapota.

A tömegközlekedés aránya, minősége nem felel meg a mai elvárásoknak és az utóbbi években sok helyen romlandó tendenciát mutat. Ez a megállapítás főleg a kisebb településekre vonatkozik. Magyarország nagyobb városaiban a tömegközlekedés aránya megfelelő, de minősége hagy kívánni valót maga után.

Igen nagy gondot jelent az egységnyi GDP előállításának nagy fajlagos szállítási igénye.

A vázolt problémák helyi megoldásának kereteit megadja a magyar közlekedéspolitikáról és a megvalósításhoz szükséges legfontosabb feladatokról szóló 68/1996 (VII.9.) OGY-határozat, amelyben az egyik fő fejlesztési szempont az emberi környezet védelme. A közlekedéspolitika az al-ágazatok közötti munkamegosztás alakításában, az al-ágazaton belüli műszaki, gazdasági és szervezeti fejlesztési célok meghatározásánál figyelembe veszi a fenntartható fejlődés elvéből eredő követelményeket. A megvalósítás feltételeinek kialakítása és végrehajtása optimális lehetőséget kell biztosítson a folyamatos együttműködésre és egyeztetésre.

A közlekedés számára a legfontosabb feladat a környezetbarát közlekedési módok (tömegközlekedés, vasút, kombinált szállítási- és közlekedési módok) fejlesztésének ösztönzése, a kerékpárutak fejlesztésének szorgalmazása, az országos kerékpár-törzshálózat megvalósítása, a gépjárműpark lecserélődésének elősegítése.

E feladatok megoldására egyetemes irányelv a nem fenntartható közlekedés által fizetett adók, járulékok növelése a fenntartható közlekedés támogatásának céljából.

Az Európai Bizottság a múlt év szeptemberében „Fehér Könyvet” adott ki az európai stratégia főbb irányvonalairól 2010-ig, „a választás órája” címen (COM (2001) 370). A Fehér Könyv a Göteborg-i nyilatkozat alapján készült, melyben a közlekedési feladatok megoldását az Európai fenntartható fejlődés stratégiájának legfontosabb részévé tette.

Az európai közlekedési politika olyan átfogó egyetemes politikát kíván meg, mely az intermodalitás mellett magába foglalja a gazdaságszervezési feladatokat is, és tartalmazza olyan szervezési technológiák bevezetését, melyek kevesebb fuvarral járnak, a terület és városfejlesztés átgondolását, a szociális politika adaptálását a fenntartható mobilitás elvének figyelembevételével, a települési közlekedési stratégiák átgondolását, a fenntartható mobilitásra irányuló kutatások és fejlesztések támogatását, a megfelelő gazdasági ösztönzők alkalmazását a fenntartható közlekedés elérésének érdekében.

A stratégiai terv készítésénél külön figyelmet kell fordítani az alábbi problémákra :

- Településfejlesztés: a lakó- és foglalkoztatási övezetek oly módon való kialakítása, hogy az ingázó forgalom a legkisebb legyen. (Ennek a koncepciónak megvan az az előnye, hogy egyben csökkenti a dolgozók utazással töltött idejét). Rövid és kellemes, fásított parkosított gyalogövezetek kialakítása. A gépkocsi forgalomtól jól elkülönített kerékpár utak létrehozása. A települések belterületén a jobb forgalomszervezési, illetve korlátozási intézkedések bevezetése lehet a megoldás.
- Infrastrukturális befektetések: a gépkocsi közlekedésére szánt utak jó és racionális kiépítése és karbantartása, figyelemmel arra, hogy minél nagyobb egy út átengedő kapacitása, annál nagyobb forgalmat indukál. Az elterelő utak tervezésénél nagy figyelmet kell fordítani a fenntarthatóság elvére és figyelembe kell venni az új építmény környezeti hatásait. Városi tömegközlekedés tervezésénél figyelembe kell venni, hogy a lakosság nem szívesen tesz meg több mint 300 métert gyalog, hogy a gyalogos útvonalak vonzása nem mindig ugyanaz éjjel, mint nappal a nők és a férfiak számára. Az átszállási és átrakodási állomások vonzóak kell legyenek és

megfelelőek a helyi klimatikus viszonyoknak. A vasúti közlekedés javítása és fejlesztése nemzeti feladat, de amennyiben vonzó, nagymértékben segíti a transzmodális személyszállítást. Szükséges az egymásra ható infrastrukturális kapcsolatok kidolgozása.

Gazdasági és jogi ösztönzési lehetőségek széles skálája áll rendelkezésre, a helyi forgalmi viszonyok befolyásolásához.

- Éves gépjárműadó. Magyarországon súlyadóként vetik ki. A bevétel egy részét azonban felemésztik a kapcsolódó igazgatási, eljárási költségek. Ugyanakkor a helyi adók mértéke alkalmas a járműsűrűség befolyásolására, pl. a család első, illetve további autójának eltérő adóztatásával.
- Parkolás szabályozás. A várakozás térbeni szabályozása (parkolóhelyek kijelölése, felfestése) és időbeni korlátozása tartozik ide.
- Autóbuszsávok. Az autóbuszok forgalmának gyorsítására. Az alapgondolat az útfelület egy részének fontosabb célokra történő elkülönítése, mialatt a maradék útfelületen az átlag úthasználók torlódnak. Abban bíznak a közlekedésszervezők, hogy az idővesztést elszenvedő magánautósok átszállnak közforgalmú közlekedésre, de ez a várakozás csak részben igazolódott.
- Behajtási engedélyek alkalmazása. Hátránya, hogy előfordulhat indokolatlan engedélykiadás, hamis lakcímbjelentés. A napi engedélyek kiadása elég bürokratikus, időigényes. A hátrányok ellenére kis területre eredményes forgalomcsökkentő eszköz.
- Behajtási korlátozások. A sétálóutcák közlekedési rendje lehet a mintapélda. A lakók mélygarázsokban vagy környező utcákban tarthatják személygépkocsijukat, az áruszállítás pedig időben korlátozott. Ez a módszer is kisebb elzárható területek forgalmérséklésére alkalmas.
- Hálózati átalakítással, egyirányúsítással, sebességcsökkentéssel, úthosszabbítással a személygépkocsival történő úti cél elérés a városközpontban vagy a lakóterületen hosszabbnak bizonyul mint a kerékpározás vagy a gyaloglás. A módszer költséges forgalomcsillapítást igényel és fegyelmezett, szabály szerint közlekedő embereket.
- Belépődíjas rendszer: a védendő területet kordonnal veszik körül és a be- és/vagy kilépéskor díjat kell fizetni.
- Területi úthasználati díj a kordonon belül megtett úthossz alapján: a belépődíjas rendszer fejleszthető technikailag tovább ebben az irányban. Az „intelligens utak, intelligens járművek” kutatások gyakorlati eredményei hasznosulnak e módszerben. A gépjárművekre szerelt berendezés méri a

kordonon belül megtett út hosszát, és a számítóközpont a díjat ennek megfelelően vonja le a tulajdonos ilyen célú bankszámlájáról.

- Előnyök buszoknak és több utassal közlekedő személygépkocsiknak (HOV = High Occupancy Vehicles). A cél, hogy torlódásos forgalmi helyzetekben a buszokat és a 3-5 személlyel közlekedő személygépkocsikat kisebb idővesztés érje. Egyik mellékterméke a módszernek a közös gépkocsihasználat (car-pooling) ösztönzése.
- P+R, parkolj és utazz tovább. E módszert is sokszor minden gond megoldásaként emlegették sok nagyvárosban, így Budapesten is. Bizonyos eredményeket, pozitívumokat a módszer biztosít. Azonban:
 - Nyugat-Európában az a tapasztalat, hogy aki reggel beült az autójába, az kísértést érez, hogy mégsem álljon meg a javasolt parkolóban,
 - a gyors közlekedési kapcsolat melletti parkolóhely nem működhet tömegesen ingyenesen.
- Tömegkommunikációs eszközök használata (pl. video-, távkonferenciák szervezése). A hálózati hozzáférések terjedésével „home working”, otthoni munkavégzés elterjesztése. (Ez utóbbi hatásáról viták folynak, megtakarítható vele utazási teljesítmény és az ehhez kapcsolódó szennyezés. Más oldalról csökkenti a személyes kontaktusok számát, ami idővel klausztofóbiás hatásokhoz vezethet. Ugyanakkor a kevesebb személyes kapcsolat magasabb minőségű lehet, ki tudjuk szűrni a nemkívánatos találkozások egy részét.)

3.1.6. Ipar, energetika, turizmus

Fenntartható ipartelepítési szempontok

A társadalom alapja az ember és annak különböző szükségletei és jogai, többek között a munkához és annak velejáró megélhetési lehetőséghez. Az önkormányzatok alapvető felelőssége, hogy lehetőségeiknek megfelelően biztosítsák a helyi lakosok megélhetési lehetőségeit, többek között munkalehetőségek biztosításával. Ennek egyik alapvető és hosszútávra a legmegbízhatóbb eljárás a helybeli lakosság vállalkozási kedvének növelése és oktatáson és továbbképzésen keresztül a vállalkozási és kockázatvállalási kedv növelése. Hosszútávon mindig a honos vállalatok azok melyek gyökereiken keresztül a leghűségesebbek alapítási telephelyükhöz. A Magyar Állam pályázati lehetőségei, az Európai Unió regionális, vagy kohéziós alapjai és a Local Agenda 21 gazdasági fórumai lehetőséget nyújtanak a helyi vállalkozások teremtésére és fejlesztésére. Legtöbbször ezek a vállalkozások lesznek azok, melyek a legjobban fogják kihasználni a helyi munkaerőt, adottságokat és ezek az

egységek lesznek a legkörültekintőbbek a helyi társadalommal, erőforrásokkal és környezettel szemben.

A munkaerő képzettsége, hagyományaihoz való ragaszkodása az, amely megalapozza a gazdasági fejlesztéseket. Ipari vállalkozásokat csak ott lehet létesíteni, ahol az ipari tevékenységhez megvan a hagyományokra alapuló szakismeret. Ennek hiánya eleve bukásra ítélt vállalkozást, főleg ha egy vállalat betelepítését vesszük célként. Ebből a szempontból szintén a helyi vállalkozások képezik a legnagyobb siker faktort, mert ők azok, melyek fejlődésük során ki fogják alakítani saját hagyományaikat és kiképezik az évek során a szükséges munkaerőt.

Végül meg kell még említeni, hogy a helyi vállalat fejlesztése az, amely a kezdetben a legkevesebb infrastrukturális beruházást igényli, amelyekre fordított pénzek a későbbiekben megtérülnek az általuk fizetett adókból. Ezek a fejlesztések tehát minden szempontból a leginkább fenntarthatók, főleg akkor ha a helyi társadalom már elkötelezett a fenntartható fejlődés mellett.

A mai gazdasági helyzetben az önkormányzatoknak fajlagosan sok élők munkát alkalmazó vállalatokra van szükségük. Természetesen az lenne az ideális, ha a munkahely teremtés mellett a befektetés még hozzájárul a humán erőforrások és az infrastruktúra fejlesztéséhez.

A vállalatok telephely választási döntését befolyásolni óhajtóknak tudni kell, hogy a vállalatokat az alábbi tényezők motiválják elsősorban:

- Szállítási eszközök elérhetősége
- Nyersanyaghoz való könnyű hozzáférhetőség
- Jó szakmai képzettségű és jó munkamorállal rendelkező munkaerő.
- A piac közelsége.
- Vonzó környezet.
- Imázs
- Kellemes éghajlat
- Kedvező szociális és irányítási környezet.
- Kulturális és rekreációs lehetőségek
- Innovatív környezet.

Legyen az helyi, vagy külföldi vállalkozás, az önkormányzatok bármely szerepvállalása előtt érdemes a kérelmező gazdasági helyzetével és motivációjával szembesülni. Milyen elgondolások, tervek, vagy motiváció készíti - főleg a külföldi vállalatot - a letelepedésre? Ha a vállalatot az adómentesség, vagy az alacsony adókulcs csábítja, ennek megszűnésével nagy a

valószínűség, hogy ismét olyan területet keres, ahol az említett kedvezményeket megkapja. Fontos tudni, hogy a mai gazdasági világban a kockázat megítélésétől függően egy befektető tőkéje megtérülését 2-től 5 évben számítja, tehát igen könnyen elképzelhető, hogy 5 év elteltével, az adómentesség megszűnése után az önkormányzatra hagyja már amortizált építményeit, a velejáró szennyezésekkel.

A második kérdés a vállalat életképessége, melyet az „üzleti terv” (business plan) alapján tud legjobban megítélni az önkormányzat.

A LA 21 fórumoknak a beruházás megítélését segítő összefoglalónak a következőket célszerű tartalmaznia:

- A vállalat ajánlatának rövid összefoglalása.
- A vállalat a településre ható potenciális előnyei és kockázatai.
- A vállalat fejlődési perspektívái, rövid, közép és hosszútávra.
- A vállalat telepítésének költségei, szükséges infrastruktúra, szolgáltatások.
- Várható munkaadói és munkáltatói adóbevételek.
- A vállalat által létrehozott indirekt munkahelyek és hatásuk a település gazdaságára.

A vállalat beruházások regionális és települési hatásai a fenntartható fejlődésre

Külhoni tőke bevonásának elősegítése érdekében három nagy területfejlesztési irányt lehet megkülönböztetni, az infrastrukturális befektetések növekvő sorrendjében. Az ipari és szolgáltatási negyedek, az innovációs, technológiai és tudományos parkok és végül a vállalkozási övezetek. Az alábbiakban egy rövid leírás szolgáljon útmutatóul azoknak, akik ilyen befektetésekben és fejlesztésekben gondolkoznak.

Ipari és szolgáltatási negyedek

Koncentrált ipari és kereskedelmi negyedek létrehozása nem mindig indokolt, amennyiben az ottani tevékenység a környező lakosságra nézve közvetlen ártalmakkal jár (füst, szag, zaj, forgalom, stb.) Ellenkezőleg, az „Athéni Karta” elvei szerint a település megosztása különböző funkciójú negyedekre a fenntarthatóság szempontjából nem védhető. A funkciók túlzott elválasztása megnöveli a távolságot a lakóhely és a munkahely között, ami nagyobb közlekedési teljesítményt indukál, megnöveli tehát a dolgozók munkaidejét, az energia használatot és a közlekedésből származó környezeti ártalmakat. A fenntarthatóság szempontjából legelőnyösebb, ha olyan munkalehetőséget fejleszt az önkormányzat, melyek beépíthetők a meglévő települési szerkezetbe.

A negyedek oly módon kell tervezni, hogy a jellemző széljárás ne a település felé terelje a kibocsátásokat (füst, szag, gáz, zaj, stb). Lényeges szempont, hogy a közúti forgalom bekötése elkerülje a már létező városnegyedeket. Az úthálózat kiépítésénél számolni kell annak multifunkcionális mivoltával (napközben nagy teherautó forgalom, este és reggel személygépkocsi csúcsforgalom).

Mindenképpen ajánlatos a vasúti bekötés és a befektetők számára nem mellékes egy repülőtér közelsége sem. Vízi szállítási lehetőségek szintén előnyt jelentenek, főleg az EU közlekedési Fehér Könyve szempontjából. A kerékpár és gyalogos forgalom teljes elválasztása a közúti sávoktól, az EU-s ajánlásoknak megfelelően, több mint tanácsos.

A tömegközlekedés kiépítése kötelező feladata az önkormányzatnak.

Igen fontos, hogy a kijelölt zóna több iparágat és szolgáltatást tudjon befogadni és ilyen módon nagyobb stabilitást garantáljon a munkaerő piacon. Egy monokulturális ipari negyed az ágazat gazdasági válsága esetén komoly társadalmi gondokat okozhat.

A kijelölt terület legyen tágas, hogy az épületeken, raktárhelyiségeken, parkolókon kívül zöld övezeteket is lehessen létesíteni. Tartalmazza a szükséges infrastrukturális szolgáltatásokat (út, víz, villany, gáz, csatorna hálózat, szennyvíztisztító), valamint rendelkezzen közösségi szolgáltatásokkal (fűtés, étterem, orvosi és elsősegélynyújtás).

Innovációs, technológiai és tudományos parkok

A parkok kialakításánál figyelembe kell venni a fentebb leírtakat, amennyiben nagyobb parkok létesítésében gondolkozik az önkormányzat. De el lehet képzelni, sőt sokszor előnyös is ilyen parkokat egyetemekkel, vagy főiskolákkal közösen létrehozni (inkubátor parkok). Nem használt meglévő épületek, épülettömbök, vagy elhagyott ipari parlagterületek is elképzelhetők az ilyen típusú fejlesztésekre.

Az innovációs centrumok kutatási és oktatási intézmények közelében jelentenek reális perspektívát, valamint szociális, képzési, továbbképzési, kulturális programok lehetőségét is biztosítani kell.

Vállalkozási övezetek

Az övezetek kialakításánál szintén figyelembe kell venni az « Ipari és szolgáltatási negyedek » részben leírtakat. Ezek nagy kiterjedésű övezetek, melyekben a vállalkozások mentesülnek az állami szabályozási politikától és az import vámtól.

A program célja az általános gazdaságfejlesztésen túl az, hogy új ipari tevékenység generálásával elérjék, hogy a használatból kikerült területek és épületek visszakerüljenek a gazdasági vérkeringésbe, a kedvezményes elbánás

által odavonzott tőke technológiát telepítsen, munkahelyet teremtsen, beszállítói kapcsolatok révén gazdasági aktivitása kisugározzon.

A vállalalkozási övezetek az alábbi kedvezményekkel igyekeznek ösztönözni a befektetéseket:

- Mentesség a helyi ingatlanadó alól, ipari, kereskedelmi ingatlanok esetében.
- 100% engedmény a társasági és jövedelemadóból az ipari és kereskedelmi beruházások után.
- Enyhítés bizonyos vámszabályok esetében, elsőbbségi kedvezmény a vámkérelmezési eljárás során.
- A munkáltatók mentessége bizonyos hozzájárulások alól (pl. képzés).
- Egyszerűsített tervezési rendszer azokhoz a fejlesztésekhez, melyek illeszkednek az övezet fejlesztési tervéhez.
- Gyorsított adminisztráció a továbbra is engedélyköteles fejlesztések esetén.
- Az állami statisztikai beszámolási kötelezettség egyszerűsítése.
- Meghatározott idejű mentesség a területi fejlesztési adóból.

A vállalalkozási övezet alapesetben korántsem azonos az ipari parkkal. Ez utóbbi mérete rendszerint lényegesen kisebb, fő vonzerejét pedig a jelentős arányban állami szerepvállalással finanszírozott, kiemelkedő színvonalú infrastruktúra jelenti. A vállalalkozási övezetet az állam jelöli ki, az ipari park címre és ehhez járuló állami támogatásra általában pályázni kell.

Energetikai szempontok

Az energia termelése és felhasználása a fenntarthatóság talán legnehezebben érvényesíthető kérdésköre. A gazdálkodó szektor esetében a komoly költségterhelés, az ehhez kapcsolódó versenyképesség (olcsó és sok energiára lenne szükség), a lakosságnál a kényelmi szempontok állnak szemben az energetika két nagy környezeti problémájával, a szűkülő forráshiánnyal és az energiahasználat okozta károkkal. Belátható időn belül nem lehet megkerülni a folyamatos energiahatékonyság javítás kényszerét és ez rányomja bélyegét a LA21 program energetikai részére is.

Energia megtakarítási program - többek között a közvilágítási rendszerek fogyasztásának csökkentése, a közszolgálati hivatalok energia felhasználásának optimalizálása (fűtés, világítás, szervezési megoldások stb.), a lakossági energia fogyasztásának optimalizálása - a Local Agenda 21 legfontosabb feladatai közé tartozik.

A fenntartható energia-gazdálkodás helyi szinten való megvalósításának három alapja, az energia megtakarítás, az energia fogyasztással együtt járó környezeti terhelések csökkentése és a megújuló energia források legjobb kihasználása.

Ennek a folyamatnak az elindításához elsősorban fel kell térképezni a település legnagyobb energia fogyasztóit (háztartások, ipar, szolgáltatások, kereskedelem, idegenforgalom, mezőgazdaság, önkormányzat és szervei, stb.). Ez az első felmérés pontos adatokat és kiindulópontot fog szolgálni az energetikai stratégia kialakításához és a célcsoportok pontos meghatározásához. Szintén része a stratégiai tervezésnek az energiahordozók felhasználási részarányának meghatározása, melynek segítségével a település energia használatából származó szennyeződések csökkentésének irányvonalait lehet körvonalazni.

E felmérések alapján lehet kidolgozni a település energetikai stratégiáját a fentebb említett három európai célkitűzéssel megegyező irányban :

Energetikai csökkentése, az első és legfontosabb lépés a gazdaságilag fejlett államokban, melyek egyúttal a legnagyobb energia felhasználók is. Hogyan lehet a felhasználókat kisebb energia fogyasztásra ösztönözni? Elsősorban a fogyasztók tájékoztatása révén, milyen előnye származik abból, ha gazdaságosan bányák energia felhasználásával. Másodsorban gazdasági és adóügyi ösztönzésekkel, szabályozási eszközökkel és végül önkéntes megállapodások alapján. Ezen intézkedések sikere érdekében mindennek előtt az önkormányzatnak kell példamutatóan cselekedni és saját energia fogyasztását csökkenteni, erre a példára alapulva lehet a gazdálkodó szektort energia takarékos magatartásra ösztönözni és végül a lakosságot a probléma fontosságáról meggyőzni.

Szennyezés csökkentése érdekében meg kell határozni az elérendő célokat, melyek azok a szennyező anyagok melyeknek csökkentésére törekszünk a Local Agenda 21 keretében. Melyek azok a kibocsátások, melyek a legnagyobb mértékben veszélyeztetik a település lakosságát, természeti és épített környezetét, társadalmi és gazdasági jólétét. A helyzetfelmérés alapján már tudjuk az energiahordozók felhasználási részarányait, melyből következtethetünk az ezáltal keletkezett szennyező anyagok összetételére és mennyiségére, megkönnyítve ily módon a stratégiai döntéseket.

Megújuló energiák értékesítése. Hány település mérte már fel veszteségét a kommunális hulladék nem törvénynek megfelelő tárolásából? Mennyi MJ vész el évente a biomassza rossz felhasználásából, vagy teljes kihasználatlanságából? Feltette-e már a település a kérdést, hogy milyen haszonnal járna a szélenergia, napenergia, vagy vízenergia felhasználása, természetesen nem nagyipari termelésben gondolkozva, hanem rész szükségletek kielégítésében, mint például tanyák, vagy parkoló órák áramellátásában. Milyen lehetőségek rejlenek a gyógykezelés mellett a geotermikus energia kihasználásában? Ki tanulmányozza a

szalma, vagy a kukorica csutka energiái értékét és annak felhasználását? A Local Agenda 21 stratégiai tervének készítésénél soha nem szabad elfelejteni, hogy éppen a megújuló energiái források azok, melyeket a leggazdaságosabban helyi szinten lehet kezelni.

Vélhetően a települések zömében a legnagyobb energiafogyasztók a háztartások, majd a szolgáltatások és az ipar. Ehhez társul az intézmények energiafogyasztása.

A fogyasztói oldalon a vizsgálat hatókörét a háztartások, az önkormányzatok és a gazdálkodó szervezetek energiafelhasználásának átvilágítása jelenti.

A háztartások energiafelhasználásánál épületfajtánként vizsgálni kell, hogy fűtésre és meleg víz előállításra milyen arányban használnak földgázt, illetve más energiahordozót. A lakótelepek panelépületeit távfűtéssel fűtik? A fennmaradó rész egyedi gázfűtéses vagy központi gázfűtéses lakás? A belvárosi és tömbépületek hőtermelésére hány %-ban használnak közvetlenül földgázt, a távhő és szén részaránya hány %-os.

Megvizsgálandó, hogy a háztartások energiafogyasztásuknak kb. hány %-át fordítják fűtésre és meleg víz ellátásra, melyek biztosításához hány %-ban használnak vezetékes földgázt, távhőt, illetve egyéb fűtési módot. Környezeti szempontból indokolt a bemeneti oldal vizsgálata, mely jelen esetben az igények kielégítéséhez szükséges energiamennyiséget jelenti. Nem lehet elégszer ismételni ugyanis, hogy az a környezetbarát energia, **amelyet nem állítunk elő**, mert nem csökkenti a rendelkezésre álló készleteket és előállítása során nem terheli a környezetet.

A Helyi Agenda és a Környezetvédelmi Program kidolgozásánál célként egyaránt szükséges megfogalmazni az energiagazdálkodás rendszerének korszerűsítését, az energiahatékonyság javítását.

Tekintettel arra a tényre, hogy az önkormányzatok energiafogyasztása (figyelembe véve az általuk fenntartott intézményeket is) általában magas, példaértékű megoldás lehet a települések fogyasztóira nézve, ha az Önkormányzat a hatókörébe tartozó területeken kíván hatékonyságjavítást megvalósítani. Az eredmény ösztönözheti a gazdálkodói szférát és a lakosságot is hasonló intézkedések bevezetésére. Az eredményjavítást biztosító tapasztalatok publikálásával, átadásával, demonstrációs projektek bemutatásával eredményesebb ösztönzés valósítható meg.

Energia megtakarítás érhető el:

- önkormányzati tulajdonú épületekben (intézményekben),
- önkormányzati szolgáltatásoknál.

Intézkedések épületekben:

- hővesztesség csökkentése szigeteléssel (épület burkolat technológia), illetve hőszigetelő nyílászárók beépítésével,
- a fűtést, hűtést és szellőzést biztosító rendszerek és berendezések felülvizsgálata (energia audit), energia racionalizálási programok kidolgozása és megvalósítása,
- a világítás energiaigényének csökkentése megfelelő mennyiségű és alacsony fogyasztású korszerű lámpák beszerelésével, illetve rendeltetésszerű használatával (feleslegesen ne működtessük azokat),
- kis fogyasztású irodai berendezések (számítógépek, másolók, faxok stb.) rendeltetésszerű használata (ne maradjanak feleslegesen bekapcsolva),
- mérőrendszerek, mérőórák telepítése.

Az Önkormányzat a programot fokozatosan kiterjesztheti a tulajdonában lévő intézményi épületekre (középületek, iskolák, kórházak stb.).

Az energiafelhasználás területén további célként fogalmazható meg a közterületek világításához szükséges energiaigények csökkentése.

A közterületek világításának javítására pl. a következő intézkedések születhetnek:

- esztétikus lámpatestek, megfelelő tükrözést biztosító szögben beállítva, földvezetékekkel, nagy hatékonyságú, korszerű (nátrium) lámpákkal,
- megfelelő üzemeltetési időre programozottan beállítva, figyelemmel a téli, illetve nyári időszámításra, fényszenzoros kapcsoló alkalmazásával.

Az eredmény a lakosság javuló komfortérzete, és csökkenő energiaköltségek.

További cél lehet a távfűtéssel rendelkező települések esetében a távfűtő rendszerek korszerűsítése. Az eredmény ebben az esetben is javuló lakossági komfortérzet, energiatakarékosság, alacsonyabb szintű energiafelhasználás, az energiaigények csökkentése révén hozzájárulás a természeti erőforrások megőrzéséhez.

Turisztikai szempontok

A turizmus jelentős és dinamikusan fejlődő ágazat. Gazdasági jelentősége világviszonylatban is számottevő. 1999-ben a világon megtermelt GDP-nek mintegy 12%-a származott a turizmusból, s közel 200 millió ember foglalkoztatását biztosította.

A turizmusra vonatkozó nemzetközi és nemzeti stratégiák - így hazánkban a Széchenyi Terv keretében megfogalmazott Turizmusfejlesztési Program

is - abból a felismerésből indulnak ki, hogy a turizmus az egyik legjelentősebb húzóhatással rendelkező ágazat, amely elősegítheti az elmaradottabb térségek gazdasági felzárkózását, a természeti és a kulturális értékek megőrzését és hasznosítását, a lakosság életkörülményeinek javítását.

A turizmus regionális összefüggéseit elemző szakvélemények egyöntetűen kiemelik annak területfejlesztési funkcióját, ami elsősorban az infrastrukturális fejlesztésekben, új munkahelyek létesítésében, a helyi természeti és kulturális értékek megőrzésére és megismertetésére tett erőfeszítésekben, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok visszafordulásában mutatkozhat meg. Vagyis olyan folyamatokhoz vezethet, melyek mindegyike hozzájárulhat egy helyi közösség népességmegtartó és társadalmi-gazdasági fenntartó képességének fejlesztéséhez.

A turizmus (idegenforgalom) mindig is feltételezi a természeti környezet erőforrásait és egyéb szolgáltatásait. A fenntartható fejlődés által megfogalmazott új kihívások nem hagyták érintetlenül a turizmus hagyományos céljait, irányait és struktúráját sem. A turizmus fenntartható és a környezeti követelményekre tekintettel lévő fejlesztési koncepciójának alapelvei a turisztika bármely szintjén tevékenykedő szakmai szervezet és intézmény számára megkerülhetetlen követelmény.

Noha az AGENDA 21 dokumentum által tárgyalt 40 lét- illetve tevékenységi forma egyikében sincs közvetlenül nevesítve a turizmus, mégis a fenntarthatósági forgatókönyv minden pontjához, valamint a másik riói dokumentum - a Biológiai Sokféleség Egyezmény - egész szellemiségéhez köthető a fenntartható turizmus gondolatköre. A riói folyamatba illeszkedik az az UNESCO által szervezett konferencia (1995. április), melynek keretében elfogadást nyert a fenntartható turizmus 18 alapelvét rögzítő charta. A folyamat másik lényeges állomását jelenti az ún. „Berlini Nyilatkozat a Biológiai Sokféleség és a Turizmus Kapcsolatáról” (1997. március), ahol a környezeti és turisztikai fejlesztésekben érdekelt szervezetek egyetértésre jutottak a fenntartható, környezet- és természetóvó turizmus alapelveiben. Ennek legáltalánosabb tételei minden - nagy regionális, országos jelentőségű, térségi és helyi érintettségű - turisztikai célterületre vonatkozó fejlesztésre érvényesek. A legfontosabbak ezek közül:

- A fenntartható turizmus a természeti erőforrások ésszerű hasznosítását jelenti, s hozzájárul a biológiai sokféleség megőrzéséhez.
- A turisztikai fejlesztések a fenntarthatóságot szem előtt tartó szervezeti irányítást és menedzsmentet igényelnek, amihez elengedhetetlen az érdekelt felek közötti koordináció.
- Az ökológiailag és kulturálisan érzékeny területek kiemelt gondosságot feltételeznek. A tömegturizmust kerülni kell ezeken a területeken.

- A fenntartható turizmusért annak minden szereplője felelősséggel tartozik, beleértve a privát szektort is; teret kell kapniuk az önkéntes kezdeményezéseknek.
- Különös figyelmet kell kapniuk a helyi turisztikai fejlesztéseknek, amelyek nemcsak hordozói a turizmus fenntartható irányú fejlesztésének, hanem amelyek a turizmustól gazdasági hasznot is remélnek.

A fentiekkel összefüggésben fenntarthatónak az olyan turizmusfejlődést lehet tekinteni, amely

- Felismeri, hogy a helyi közösségek, szokások, életmód a turisztikai termékeknek fontos összetevőjét jelentik.
- Elfogadja, hogy a turizmus fejlesztésének költségeit ugyanúgy egyenlően kell megosztani a helyi lakosság és a turisztikai szektor között, mint annak pozitív gazdasági hatásait.
- Tiszteletben tartja a fogadó területek lakosságának érdekeit és kívánságait, biztosítja részvételüket a döntési folyamatban.
- Gondoskodik a helyi lakosok és a célterületre látogató turisták turizmusra és annak a környezetre gyakorolt hatásaira vonatkozó felvilágosításról.
- Minden jelentősebb fejlesztést meg kell előznie egy komplex hatásvizsgálatnak.

A Turisztikai Világszervezet (WTO) három kritériumban összegezte a fenntartható turizmus (idegenforgalom) lényegét: védje a természeti erőforrásokat; a turizmusból származó bevételek járuljanak hozzá a helyi lakosság jövedelmének növekedéséhez és életminőségének javulásához; minőséget adjon a látogatóknak.

Magyarország adottságai - országos, regionális, helyi szinten egyaránt - rendkívül kedvezőek a fenntartható turizmus alkalmas formáinak befogadására. Ennek megfelelően a turisztikáért kormányzati szinten felelős Gazdasági Minisztérium a Széchenyi Terv Turizmusfejlesztési Programja keretében jelentős támogatási forrásokat biztosít az előzőekben említett WTO-kritériumoknak megfelelő hazai turisztikai programok kialakítására és fejlesztésére. Elsősorban a következő területeken található olyan adottságok, amelyek lehetővé teszik a fenntartható turizmust preferáló minőségi programok helyi szintű megvalósítását:

- ökoturizmus,
- falusi turizmus,
- lovas-turizmus,
- bor- és gasztronómia-turizmus,

- ifjúsági turizmus,
- kulturális turizmus,
- kerékpáros turizmus, vízi turizmus,
- valamint vallási turizmus

A magyar kormány 1007/1998. számú határozata az egész országot lefedő 9 turisztikai régió kialakításáról döntött, s vele párhuzamosan létrehozta a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok és titkárságaik hálózatát. A KSH regionális adatgyűjtésének köszönhetően lehetőség van az egyes régiók turizmusban mutatott közelmúlti teljesítményének összevetésére és a közeljövő fejlesztési súlypontjainak megfogalmazására.

Az alábbi táblázat segítséget nyújt annak megítélésében, hogy mely területeken vannak a legnagyobb tartalékok a turisztikai fejlesztésekhez.

3. sz. táblázat: A magyar turisztika néhány regionális mutatója (2000)⁷

Turisztikai régió	Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma (%)	Átlagos tartózkodási idő (nap)	Szállásdíj bevételek (%)
Balaton	26,99	4,8	17,28
Budapest-Közép-Dunavidék	30,36	2,5	59,87
Dél-Alföld	5,17	2,4	2,80
Dél-Dunántúl	5,18	2,8	2,83
Észak-Alföld	7,93	3,6	3,78
Észak-Magyarország	7,83	2,5	3,78
Közép-Dunántúl	4,24	3,0	2,23
Nyugat-Dunántúl	11,06	3,0	7,02
Tisza-tó	1,24	3,4	0,40
ÖSSZESEN:	100,00	3,1	100,00

3.1.7. Egészségügy - fenntarthatóság

Az egészségügyi program keretében az ellátási rendszer kidolgozásánál tekintettel kell lenni arra, hogy a felmerülő igények kielégítése hosszú távon fenntartható, ellenőrizhető legyen, valamint, hogy a rendszer működésével kapcsolatos információk feldolgozást követően folyamatosan visszaépíthetőek legyenek a rendszerbe-állandó minőségi kontrollt valósítva meg ezzel. Hangsúlyt kell fektetni a bevonható megújuló anyagi és humán erőforrások palettájának szélesítésére és hatékonyabb kihasználására.

⁷ Forrás: Turizmus Bulletin V. évfolyam 3. szám /Dr. Behringer Zsuzsanna - Kiss Kornélia: A magyar turisztikai régiók a statisztikák tükrében./

Az egészségügy hatékony működtetése során cél egy olyan átfogó, a lakosság mindenkori igényeihez alkalmazkodó ellátórendszer kiépítése, mely eurokonform minőségügyi rendszerként is működik. A rendszer fejlesztésének irányát a lakosság igényei, az észlelt hiányok és nem megfelelések, a fő nemzeti egészségpolitikai célok, valamint a hatályos jogszabályok határozzák meg.

Egészség, életminőség

A WHO 1947-ben kiadott alapokmánya szerint „Az egészség a teljes fizikai, szellemi, és szociális jólét állapota, és nemcsak betegség vagy fogyatékosság hiányát jelenti”. Az értelmezés szerint tehát a lakosság „egészsége” a lakosság teljes fizikai szellemi és szociális jólétét jelenti, tehát az „egészségügy” feladatköre szélesebb mint önmagában csupán a fizikális egészség megőrzésével járó feladatok összessége. Az is észrevehető ebben az értelmezésben, hogy az egészségügyi feladatok hosszú távú hatékony megoldása nem képzelhető el szociális feladatok párhuzamos, adekvát megoldása nélkül.

Az országos és helyi önkormányzati egészségpolitika, ezen belül jelen egészségvédelmi program fő célja és értelme, a lakosság életminőségének javítása. Az életminőség: „az egyén átfogó elégedettsége az élettel, és általános érzése személyes jóllétéről”. Az életminőség tehát egy több oldalról meghatározott szubjektív érzés, mely az adott település lakosságának mindenkori céljait, törekvéseit, döntéseit alapvetően befolyásolja. Az életminőség legfontosabb meghatározó tényezői: a szellemi és fizikai egészségi állapot, valamint a szociális helyzet. Bármelyik tényező egyedüli megoldása önmagában, nem változtat döntően a lakosság életminőségén.

A minőségügyi reform célja; az életminőség javítása

Mielőtt tehát az önkormányzat az egészségügy működésének racionalizálásához fogna világosan kell látnia: az egész reform célja a lakosság életminőségének javítása, mely az önkormányzat tagjainak rövid és hosszú távú, alapvető érdeke.

A reform bevezetése előtt fel kell mérni a település lakosságának életminőségét reprezentatív minták alapján. A felmérés eredményének ismeretében meg kell határozni a legfontosabb hiányosságokat és nem megfeleléseket, ez alapján kell kijelölni a további fejlesztés, átalakítás prioritásait. Meg kell határozni azokat az önkormányzati szinten szétváló feladatokat amelyek a lakosság életminőségét javíthatják, és össze kell hangolni az illetékes bizottságok munkáját, szükség esetén az illetékes szakhatóság bevonásával (pl. a tuberkulózis napjainkban tapasztalható előretörésének megakadályozására az ÁNTSZ, az egészségügyi, a szociális (az érintettek hajléktalanok) és a pénzügyi bizottság összehangolt munkájára van szükség). A problémák megoldását, a hiányok kielégítését mindig ütemezetten, felelősök kijelölésével javasolt végrehajtani. Érdemes a lakosság életminőséggel (illetve az életminőség azon részével amelyen az önkormányzat javítani akart), kapcsolatos véleményét

évente-kétévente felmérni, dokumentálni, annak ellenőrzése céljából, hogy a bevezetett intézkedések valóban a megfelelő hatást érték-e el. Ez a kontroll megakadályozza azt, hogy egy adott törekvés „látszat intézkedéssé” váljék a lakosság szemében.

Az egészségre vonatkoztatott életminőséggel kapcsolatosan jelenleg már országos adatok állnak rendelkezésre, mellyel a helyi elégedettségi vizsgálatok eredményei összevethetők. Ez alapján a lakosság saját egészségi állapotáról alkotott véleménye az országos standardhoz viszonyítva mérhető fel. Az egészségügyi szakfeladat jelentőségét a lakosság véleményén túl epidemiológiai, és egészségpolitikai és gazdaságossági tényezők is alapvetően befolyásolják. Célszerű az egészségügyet érintő döntések előtt mind a négy tényezőt figyelembe venni.

Az önkormányzatok hatáskörébe tartozó egészségügyi feladatok legfontosabb csoportjai: a prevenció, a sürgősségi és elektív betegellátás, a rehabilitáció-szociális ellátás, és a közegészségügyi feladatok, gyógyszer, gyógyászati segédeszköz ellátás.

A helyi betegellátás szemlélete: a prevenció, a sürgősségi és elektív betegellátás, és a rehabilitáció általános szempontjai

Az egészségügyi szakfeladat ellátása során a betegek ellátásán túl nagyobb hangsúlyt kell fektetni a prevencióra és a rehabilitációra. Szembe kell nézni a naponta tapasztalt ténnyel, hogy az orvostudomány nem mindenható, ezért a betegségek jelentős részét optimális feltételek mellett sem lehet meggyógyítani. Ez a felismerés felértékeli a prevenciót az egészségvédelemben (az egészség könnyebben fenntartható, mint visszaállítható). Legfontosabb azoknak a fő rizikótényezőknek a kiszűrése, amelyek a későbbiek során nem megfordítható károsodást okozva életveszélyes, vagy tartós károsodást okozó betegségekhez vezetnek. Ugyanilyen fontos az egyes betegségekre öröklötten fogékonyabb betegek-családok kiszűrése is. Ezen szűrésekkel, valamint az életmódi és egészségügyi szemlélet formálásával a betegségek bekövetkezésének gyakoriságát csökkentjük **primer prevenciót** valósítva meg (amely jóval olcsóbb mint az adott betegség ellátása). Ha már kialakult valamilyen betegség, a fenti törekvéseinket azért kell folytatni, hogy ne alakuljon ki további szövődmény, valamint súlyos irreverzibilis károsodás. Ez a **szekunder prevenció**. Ha a károsodás nem elkerülhető, fontos, hogy az érintettnél ne alakuljon ki ennek következtében a társadalmi életben való részvétel zavara, a rokkantság. Ez a **tercier prevenció**, mely az egészségügyi, szociális, foglalkoztatási, oktatási, feladatokat egyenlő súllyal vet fel. Amennyiben a rokkantság nem elkerülhető, arra kell törekedni, hogy a beteg a maradék képességeinek maximális felhasználásával képes legyen minimálisan az önellátásra, és - amennyiben lehetséges - az újbóli társadalmi beilleszkedésre. Ez a **rehabilitáció**, mely azért

fontos, mert ilyenkor nem csak a rokkant, de egyébként egészséges környezete is jelentős életminőség-csökkenést él meg, és ráadásul a beteg ellátása és az immobilizációból adódó szövődmények kezelése is rendkívül költséges. A rehabilitáció mindig több szakember együttműködéseként (munkacsoportban) valósulhat meg.

A sürgősségi betegellátás fő szempontja, hogy a nap 24 órájában a településen és annak vonzáskörzetében folyamatosan elérhető legyen. További elvárás ezen ellátási formával szemben, hogy az állapot súlyosságának megfelelő többszintű ellátás valósuljon meg, hogy egyszerre több sürgősségi feladatot is meg tudjon oldani (több betegnél azonos időben) valamint az, hogy tömeges ellátási igény (pl: tömegszerencsétlenség) esetén is megfelelő ellátást tudjon nyújtani.

Az elektív betegellátás terén a legfontosabb szempont az, hogy mindenki a lehető legrövidebb időn belül és a legkevesebb utazgatással jusson hozzá a betegségének megfelelő alap- és szakorvosi ellátáshoz. Amennyire lehetséges, helyben biztosított definitív ellátásra célszerű törekedni. Amennyiben erre nincs mód, a beteg az adekvát ellátást a lakóhelyéhez legközelebb eső ellátó centrumban kapja meg. Amennyiben a betegség jellege kórházban vagy regionális centrumban történő ellátást indokol, és amennyiben sürgősségi szempont nem áll fent, a betegek ezen ellátó intézményekbe előzetesen kivizsgálva, feltételezett diagnózis alapján irányítottan kerüljenek. Ezen ellátás - csakúgy, mint a kórházból hazabocsátott betegek utókezelése - a gyógyszerek otthoni adaptációja a családorvosi körzetek és az ezekhez kapcsolódó szakellátó centrumok együttműködéseként valósulhat meg. Felértékelődik tehát a helyi ellátásban a családorvosok és a területi szakorvosok együttműködésének szerepe.

Az egészségügy önkormányzati működtetését meghatározó nemzeti egészségpolitika céljai, programjai

Az egészségügyi miniszter 2001 augusztus 21.-én meghirdette népegészségügyi programját „Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program 2001-2010” címmel. A program hazai és nemzetközi intézetek (Gallup) által felmért országosan jellemző epidemiológiai adatok által jelzett legfontosabb hiányosságok alapján kijelöli következő 10 éves periodus főbb egészségpolitikai céljait. Mivel a felmérés alapjául szolgáló adatok által jelzett hiányosságok évek óta változatlanul jelentkeznek, valószínűsíthető, hogy a főbb egészségpolitikai célok sem változnak 10 éven belül, így az önkormányzatok a programot kiindulási alapnak tekinthetik.

A program öt nemzeti célt és tíz kiemelt nemzeti feladatot jelöl meg. A népegészségügyi program teljes terjedelmében az Egészségügyi Közlöny LI. Évfolyam 16. számának (2001 augusztus 21.) 2237-2324 oldalán található meg. A

program fő célkitűzéseit és a végrehajtás jogszabályi környezetét az 1. számú mellékletben emeltük ki.

A helyi egészségügyi ellátás átalakítása

Az átalakítás feltételeinek megteremtése

Cél: A lakosság igényeinek és a régió epidemiológiai mutatóinak ismeretében a prioritások kitűzése. Egészségügyi és szociális adatbázis létrehozása, valamint ezen adatbázisok kompatibilitásának, átjárhatóságának, és folyamatos hozzáférhetőségének biztosítása az önkormányzat számára. Az egészségügyi-szociális, pénzügyi munkaügyi kulturális (oktatási) bizottságok működésének koordinálása.

A lakosság egészségi állapotának és elégedettségének folyamatos monitorozása.

Eszközök

Az életminőség-elégedettség felmérése

A lakosság **egészségi állapotáról** a következő forrásokból nyerhető információ:

- Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat éves jelentéséből
- A Gallup Intézet éves jelentéséből
- A település családorvosainak éves jelentéseiből. (a családorvosok és családgyermekorvosok évente jelentsék az önkormányzatnak az általuk ellátott lakosság epidemiológiai adatait valamint a főbb gondozási körök szerint nyilvántartott betegszámokat. Az adatszolgáltatást a családorvosok által használt betegnyilvántartó programok jelentős többletmunka nélkül lehetővé teszik.)

A lakosság **életminőségével kapcsolatosan:**

- a WHO által létrehozott WHOQOL-100 kérdőív magyar adaptációja
- az európai közösség által kialakított Medical Outcome Studies „Short Formula” SF-36 kérdőív magyarországi adaptációja, melyre országos normálértékek is rendelkezésre állnak (2)

A betegek elégedettségével kapcsolatosan:

- az Országos Egészségügyi Pénztár által kidolgozott beteg megelégedettségi kérdőív
- Az egészségügyi szolgáltatók minőségügyi rendszerén (ISO, EFQM) belül végzett beteg megelégedettségi vizsgálatok eredményei.

Évente legalább egy alkalommal javasolt életminőségi illetve betegelégedettségi vizsgálat végzése reprezentatív mintában.

Az adatbázis kialakítása

A meglévő informatikai kapacitás minimális bővítésével biztosítható a nyilvántartáshoz szükséges hardware. Az önkormányzat a családorvosok éves jelentéseit, a kérdőíves vizsgálatok eredményeit valamint az állandóan frissített országos adatokat (internetről összegyűjthető) egy adatbázisban tárolja, ezáltal lehetővé válik a folyamatos monitorizálás és összehasonlító értékelés.

Önkormányzaton belüli koordináció kialakítása

Az egészségügyi és szociális feladat ellátásában érintett önkormányzati szakbizottságok évente legalább két alkalommal tartsanak összevont ülést, melyen tűzzék ki az éves feladatokat illetve értékeljék ezek megvalósulását. Az összevont üléseken hozott döntésekről valamint ezek megvalósulásáról a testület előtt az érintett bizottságok számoljanak be, ha hozott döntéseket az önkormányzati testület hagyja jóvá. A bizottság munkájához használja fel a lakossági kérdőívek eredményeit és az adatbázis információit. Speciális, többféle önkormányzati feladatot is felölelő probléma megoldására (pl. a munkanélküli hajléktalan alkoholisták növekvő számú fertőző tbc-je) az érintett bizottságokból operatív munkacsoport létrehozása javasolt, mely munkájáról beszámol az önkormányzatnak.

Az elégedettséget felmérő munkacsoportban az érdekelt egészségügyi szolgáltatók ne vehessenek részt, azonban a képviselő testületi beszámolón véleményüket elmondhatják azon szolgáltatók is akik a képviselőtestnek nem tagjai.

Lehetőleg valamennyi önkormányzat alkalmazzon diplomával rendelkező szociális munkást, aki a fenti feladatok előkészítésében a szociális helyzet felmérésében, a szociális kérdések kezelésében, és a rehabilitációban egyaránt részt vehetne. Az adatbázis működtetéséhez, frissítéséhez egy fő operátor szükséges. Az adatbázis kialakítása az önkormányzatra nagy anyagi terhet nem jelentő munkahelyteremtő beruházás.

A közegészségügyi feladatok új szempontjai

A közegészségügyi feladatok ellátásának szervezése, lebonyolítása, és ellenőrzése az illetékes ÁNTSZ feladata. Itt csak azokat a főbb szempontokat említjük meg melyekre a jövőben az önkormányzatok részéről érdemes nagyobb hangsúlyt fektetni.

- Az önkormányzat működjön együtt a helyi és megyei ÁNTSZ-el a főbb helyi epidemiologiai adatok összeállításában.
- A járványügyi biztonság fokozása érdekében az önkormányzat aktívan működjön közre (szociális munkás) a halmozottan hátrányos helyzetű

csoportok felmérésében és az egészséges lakókörnyezet kialakításában.

- A migráció további növekedése várható a következő években. Számítani lehet eltérő közegészségügyi háttérrel rendelkező lakóhelyekről érkező csoportok feltűnésével, ezzel együtt az olyan megbetegedések behurcolásának a veszélye is megnő, amelyek a település lakosságában eddig nem fordultak elő (cholera, pestis, tífusz, lepra). Bevándorlás esetén járványügyi szempontból fokozottan ellenőrizni kell, a letelepedni vagy a helyiségben tartósan tartózkodni kívánó csoportok tagjait.
- Fokozott figyelmet kell fordítani, a tuberkulózis (főként a multirezisztens mycobaktériumok!), a szifilisz az AIDS, a hepatitisek (hepatitis C!), az influenza törzsek, megjelenésére a helyiség lakosságában. Ennek kapcsán valamilyen formában megoldást kell találni az ismételt megjelenő prostitúció és a nyilvános házak egészségügyi ellenőrzésére.
- Lakossági szűrővizsgálatok szervezésével meg kell határozni az egyes betegcsoportok szempontjából veszélyeztetett populációt. A szűrés anyagi forrásául önkormányzati forrás, pályázat, OEP szolgálhat, de bevonhatók a magán egészségügyi szolgáltatók is (orvosok gyógyszerészek), vagy megoldható lenne, hogy ezen magán szolgáltatók iparűzési adójukat egy szükséges szűrési program finanszírozásával rendezhetnék, melybe aktívan is bekapcsolódnának. Az ÁNTSZ és az érintett egészségügyi ellátók bevonásával immunizációs naptárat kell létrehozni (védőoltások), és az érintett csoportokban tervszerűen végre kell hajtani.
- Az önkormányzatnak legyen pontos képe a lakosság táplálkozási, dohányzási, alkoholfogyasztási szokásairól. A rendőri szervekkel együttműködve segítse elő az illegális drogkereskedelem feltérképezését, kiszorítását a szórakozó helyekről. (Pl: érdemes volna jogilag megvizsgálni a következő lehetőséget: azokra a vendéglátóipari egységekre ahol ismételt drog kereskedelemre derül fény, büntető adót vetne ki az önkormányzat a bírósági eljárás lefolytatását követően, mely összeget a drogellenes mentálhigiénés iskolai oktatásra fordítaná).
- Az önkormányzat az ÁNTSZ-el és az állategészségügyi hatósággal együttműködve az élelmiszereket előállító gyártóknál működjön közre az élelmiszer biztonság javításában (szivacsos agyvelősorvadás, szintetikus adalékok stb).
- Az önkormányzat különítsen el anyagi forrást az életmódi mentálhigiénés programokra. Működjön közre nyílt napok, televíziós kampányok, iskolai egészségnevelő programok szervezésében lebonyolításában.

- Az önkormányzat az üzemorvosok bevonásával fokozottan ellenőrizze a közterületen történő hulladék tárolást. A veszélyes hulladékok illegális tárolásának megakadályozására hozzon létre operatív csoportot.
- Az építési engedélyek kiadása során az önkormányzat részesítse előnyben a környezetbarát beruházásokat. Fokozottan ellenőrizze a zöld területek megfelelő arányát és segítse elő az egészségtelen vagy veszélyes lakókörnyezet átalakítását. Csak olyan környezetbarát településfejlesztési tervet fogadjon el, amely biztosítja a lakosság hosszútávú mentális és fizikai egészségét.

A sürgősségi betegellátás megszervezése

Célja: A nap 24 órájában, könnyen elérhető szolgáltatás kialakítása, mely működése során a betegség sürgősségének és súlyosságának megfelelő azonnali ellátást képes nyújtani, akár egy időben több betegnél is, és szükség esetén további segítség érkezéséig tömeges ellátási feladatot is el tud látni.

A jelenlegi működés hiányosságai: Jelenleg az érintett településeken általában két egymástól független szolgáltató gondoskodik a sürgősségi ellátásról. Az Országos Mentő Szolgálat (OMSZ) és a Családorvosi Központi Ügyeleti rendszer. Bár a két szolgáltató az adott települést közösen látja el, a munkamegosztás nem mindig megfelelő. Legtöbb helyen az orvos a beteg észlelését követően értesíti a mentőt, és a mentő - kivéve a kirívó sürgősségi állapotokat - csak az orvos hívására indul el. Az orvos azonban túlterheltsége miatt sokszor nem ér oda a megfelelő időben és ilyenkor a mentő is várakozik. Ezzel szemben az is előfordul, hogy a mentőt indokolatlanul hívják és csak a helyszínen derül ki a hívás indokolatlansága. Ez a koordinációs zavar tovább rontja a mentő-mentőtiszt és orvoshiánnyal küzdő ügyeleti ellátás hatáskörét. Sok településen csak egy szállítókocsi és mentőápoló biztosítja a mentőellátást sokszor több tízezer lakos számára.

A sürgősségi ellátás javasolt új rendszere

Területi centrumok: A családorvosi központi orvosi ügyeletet és az OMSZ készenléti ügyeletét közös diszpécser irányítása alá kell vonni. A hívás minden esetben a diszpécserhez érkezik, aki a hívást leadó személyt részletesen kikérdezi, majd a hívást az illetékes ellátóhoz (rohamkocsi, esetkocsi, szállítókocsi vagy ügyeletes orvos) továbbítja. Az ellátási kapacitást meghaladó tömeges ellátási igény esetén a diszpécser a környező ügyeletes szolgáltatóktól segítséget tud kérni, értesíteni tudja a rendőrséget, tűzoltókat. Az ügyeleti szolgálat során hétköznap egy felnőtt és egy gyermekorvos, hétvégén egy

„mozgó” egy „maradó” felnőtt és egy gyermekorvos ügyelne. A mozgó ellátó egységek a diszpécserrel rádióan tartják a kapcsolatot.

A fejlesztés menete: 1) Megfelelő gyakorlattal rendelkező lehetőleg mentőtiszti diplomával rendelkező diszpécser, mentőtisztek és mentőorvos kiképzetése-szerződtetése, és munkafeltételeinek megteremtése. 2) Az OMSZ-al együttműködve eset és rohamkocsi felszerelése, az orvosi ügyelet számára 2 db gépjármű biztosítása 3) Hosszútávú fejlesztés eredményeként érdemes a két ellátót helyileg is összevonni- tehát a mentőállomás átalakításával az orvosi ügyelet számára sürgősségi felszereléssel rendelkező rendelőt és tartózkodó helyiségeket kialakítani. Az így összevont szolgáltatás fenntartási költségei is csökkennének. 4) Meg kell teremteni valamennyi területi centrumban a légi mentés feltételeit (legalább olyan területet kell biztosítani az ügyelet közelében, ahol a helikopter le tud szállni) 5) Az OMSZ forrás- és kapacitás hiányainak tartós fennállása esetén, lehetőséget kell biztosítani arra is, hogy egy ilyen területi centrum működtetését megfelelő szakmai ellenőrzés (ÁNTSZ) mellett magán szolgáltató végezze amennyiben az ellátás kialakítását anyagilag támogatja, fenntartását vállalja. Abban az esetben ha az OMSZ a szükséges fejlesztéseket anyagilag hosszú távon nem tudja vállalni érdemes bevonni társas vállalkozási formában működő mentő szervezeteket, még akkor is ha a sürgősségi betegellátás mellett a betegszállítás egy részét is át kellene adni. Egy ilyen magán szolgáltató bevonása a betegszállítási kapacitást is növelné.

Falvak: Az ügyeleti ellátást optimális esetben központi ügyeleti ellátásként egy fent vázolt centrumban javasolt ellátni. Amennyiben ez a centrum az érintett településtől jelentős távolságra van a közelben lévő falvak családorvosaival együtt javasolt az ügyeletet megszervezni úgy, hogy az ügyeletes orvos mellett még egy orvos készenléti ügyeletet adjon. Az ügyeletet és a készenléti ügyeletet adó orvos közötti folyamatos telefonon történő elérhetőséget biztosítani kell. Vegyes körzetre önálló ügyeletet csak megfelelő akkreditációs vizsgálattal rendelkező családorvos adjon.

Az ügyelet ellátásához attól függetlenül, hogy valamennyi családorvos rendelkezzen 5 évente frissített oxiológiai vizsgálattal (újraélesztés, véna biztosítás módjai, intubálás, defibrillátor használat, vénásan alkalmazott életmentő gyógyszerek, volumen terápia stb.).

Elektív betegellátás

Célja: a prevenció, a helybeli diagnózison alapuló a sürgősségi betegellátás tárgykörébe nem eső definitív orvosi ellátás (diagnosztika, terápia), illetve az előzetes kivizsgáláson alapuló irányított betegellátás, valamint a rehabilitáció megvalósítása. Valamennyi egészségügyi szolgáltatónak törekednie kell a

minőségi ellátásra, a járóbeteg szakrendelőknek és a kórházaknak a mindenkori jogszabálynak megfelelő tanúsított minőségügyi rendszerrel kell rendelkeznie.

Szintjei

Alapellátás: Családorvosok, család gyermekorvosok, fogorvosok , üzemorvosok (egyéni vagy társas vállalkozók)

Szakellátás

- Családorvosi csoportpraxis tagjai (valamely szakorvosi szakvizsgával rendelkező családorvosok együttműködő szakmai közössége)
- Családorvosi körzetekhez akkreditált komplex járóbeteg szakellátó intézmények orvosai (egyéni vagy társas vállalkozók, szellemi szabad foglalkozású orvosok, orvosi praxisközösségek vagy közalkalmazottak.)
- Nappali kórházi ellátás mely átmenetet képez a járóbeteg és fekvőbeteg szakellátás között és magas költséghatékonysággal működtethető. Olyan területeken ahol kórházi ellátás 50 km-en kívül érhető el (pl: Egyek) a kórházi szolgáltatások egy részét (pl: kontrollált vér és vizelet gyűjtés, infúzió adása, fizioterápiás, rehabilitációs kezelések) pótolhatja. Működtetése elsősorban termálvízre alapozottan, mozgásszervi ambulanciák (reumatológia, fizioterápia, osteoporosis szakrendelés, rehabilitáció) tekintetében előnyös, mivel a kezelések között a betegek pihennek és ez, a komplex terápia hatékonyságát javítja.

Fekvőbeteg ellátás

Városi Kórház (közhasznú társasági formában működő ellátó szervezet, mely az egészségügyi szolgáltatást beszállító magán vagy társas egészségügyi vállalkozókkal és szabadfoglalkozású orvosokkal szerződéses jog- illetve a közalkalmazottakkal munkaviszonyt létesít)

Az önkormányzat az alapellátásért felelős, azonban vállalhatja szakellátás végzését. Ebben az esetben a vállalt feladat kötelezően teljesítendő.

Feladatai

Alapellátás: Fő feladata, a betegek első észlelése, korai diagnózisa, lehetőleg definitív ellátása, vagy szakellátó intézménybe irányítása, utókezelése, a sürgősségi ügyeleti ellátásban való részvétel, prevenció, a lakossági szűrések lebonyolítása, rehabilitációban való részvétel, a betegek adatainak nyilvántartása, az általa ellátott lakosság epidemiológiai felmérése és adatközlés. A privatizált ellátó rendszer már évek óta kialakult. A jövőben a fentiekén kívül elsősorban a családorvos egészségnevelésbe történő bekapcsolódása, a rehabilitációban és a szociális ellátásban betöltött szerepének előtérbe kerülése, is fontos lenne.

Fontos hogy a családorvos pontosan ismerje az általa ellátott lakosok életminőségét meghatározó valamennyi tényezőt. Az önkormányzatok családorvosokkal kötendő új szerződésekben a szerződés feltétele legyen a családorvos oxyologiai továbbképzésben és sürgősségi ügyeleti ellátásban való részvétele. Megfelelő vizsga letételét követően az OMSZ tegye lehetővé hogy az ügyeletet adó családorvos mentős ügyeletet is adhasson.

Szakellátás

Fő feladata komplex szakellátás biztosítása keretében helybeli diagnózis, és definitív ellátás biztosítása a szakellátást igénylő betegségek esetében, előzetes diagnózis alapján szakgondozásba vétel vagy fekvőbeteg intézménybe utalás, a prevenció, rehabilitáció irányítása.

A szakellátás privatizációja, egyes önkormányzatoknál kialakítása jelenleg folyamatban van.

Mind a csoportpraxisok, mind a járóbeteg szakellátó intézmények profiljának kialakításánál a következő szempontokra érdemes figyelni:

Ha nincs az önkormányzatnak szakellátást lehetővé tevő infrastruktúrája

Amennyiben járóbeteg szakrendelést az önkormányzat nem működtet, és ennek korábban sem voltak hagyományai, viszont a közelben járóbeteg ellátó centrum működik, a leginkább költséghatékony megoldás a betegeket ide irányítani. (pl. Egyek esetében célszerűbb a 12 km-re lévő Tiszafüredre utalni a betegeket szakellátás céljából ami gyorsan, rövid idő alatt elérhető. A Tiszafüredi szakellátó az esetek nagyobb részében definitív ellátást biztosít. Amennyiben erre nincs lehetőség előzetes kivizsgálást követően irányított betegellátás keretében a területileg illetékes Debreceni fekvőbeteg intézménybe utalja a beteget. A betegek utaztatásának csökkenése főleg a mozgásszervi és a krónikus betegségekben szenvedő betegek szempontjából fontos)

A szakellátó centrumba utalás általában előnyösebb mint csoportpraxis működtetése, mivel a csoportpraxis legtöbbször nélkülözi a diagnosztikához nélkülözhetetlen laboratóriumi és képalkotó diagnosztikai (fejlett több munkahelyes Rtg, ultrahang) háttérrel.

Amennyiben az önkormányzat szakellátás kiépítését vagy egy meglévő szakellátás privatizációját tervezi

Szakellátás kialakítása kórházi háttér hiányában leghatékonyabban, együttműködő járóbeteg szakrendelések komplex rendszereként oldható meg. Egy ilyen szakellátó centrum létrehozásánál először ki kell építeni a megfelelő diagnosztikai háttérrel. Ez elsősorban laboratóriumi és radiológiai (röntgen és ultrahang) szakrendelés, mint diagnosztikai centrum együttes működtetését jelenti. Az egészségügyi vállalkozásokkal való szerződéskötések során az

önkormányzatnak, amennyiben diagnosztikai szakellátó egység létrehozását tervezi arra kell figyelnie, hogy a laboratóriumi ellátás és a radiológiai ellátás működtetésének jogát egy vállalkozónak adja oda. A beteg így egy helyen többféle szolgáltatást is igénybe tud venni (időt, utazást takarít meg) és a nyereségesen működő laboratóriumi egység még egy viszonylag veszteségesen működő radiológiai egység (az ultrahang diagnosztika itt is nyereséges) mellett is fenn tudja tartani a vállalkozás pénzügyi egyensúlyát.

Szakellátás kialakításakor a következő sorrend állítható fel az átlagos igénybevétel mértéke alapján:

Mozgásszervi szakrendelés (rheumatologia-fizioterápia-osteoporosis centrum-rehabilitáció szakrendelések) Nőgyógyászat, Belgyógyászat, Szemészet, Fül-Orr-Gégészet, Sebészet, Neurológia, Bőrgyógyászat, Tüdőgondozó (amennyiben rendelkezik ilyenell a település ennek fenntartása közegészségügyi szempontból is fontos érdeke az önkormányzatnak-még akkor is ha nem nyereséges), Pszichiatria-Pszichologia

Ezen szakrendelések kialakítása során célszerű többet összevonni és egy egészségügyi vállalkozással elláttatni. Ilyen pl. a Belgyógyászat (diabetologia-hypertonia szakellátás-obesitologia)- Reumatológia (fizioterápia osteoporosis decentrum)-Rehabilitáció járóbeteg szakrendelésekből álló komplex centrum. Egy ilyen ellátó centrumban a beteg chronikus betegségei miatt (hypertonia, diabetes, köszvény, mozgásszervi degeneratív betegségek) egyszerre, komplex módon kap kezelést és komplex rizikó- és szövődmény felmérés is megtörténik. Egy ilyen ellátási periódus végén a beteg mozgásszervi panaszainak javulása mellett beállított vérnyomás szérum lipid és vércukorszinttel távozik otthonába, vagy amennyiben kivizsgálása során cardio- és cerebrovascularis ischaemiás rizikóra, szövődményre derül fény az ezt adekvátan ellátó intézménybe. Egy ilyen intézményben a fizioterápiás kezelés által okozott terhelés miatti rizikó is jelentősen csökkenthető (a beteg vérnyomását, vércukrát EKG-ját a kezelés előtt és szükség esetén közben is ellenőrzik)

Célszerű ilyen szakrendelést olyan területen létrehozni, ahol termálvíz, gyógyvíz is rendelkezésre áll. (amely az egészségügyi szempontok mellett az épület fűtésére is használható).

A további fejlesztés iránya a belgyógyászati-mozgásszervi járóbeteg centrumok vonatkozásában **nappali kórház** kialakítása. Ezen ellátási forma során a betegek mozgásszervi betegségeik miatt kezelést kapnak és a kezelések között kialakított kórtermekben pihennek kapnak. Éjszakára a betegek hazamennek. Nappali Kórházat elsősorban azokon a területeken kell létrehozni, ahol termálvíz-gyógyvíz rendelkezésre áll, így lehetőség van balneotherápiára. A balneotherápiás és más fizioterápiás kezelések szünetében a betegek kórtermekben pihennek így ezt követően lehetőség nyílik ugyanazon a napon más

kezelések igénybevételére is. Mivel a mozgásszervi (rheumatologia, osteoporosis, mozgásszervi rehabilitáció) betegek komplex fizioterápiás kezelése során állandó belgyógyászati jellegű észlelésre adott esetben beavatkozásra (vérnyomáskiugrás, vércukorszint ingadozás, szív táji fájdalom) is szükség van ezért nappali kórház leginkább ott működtethető eredményesen, ahol a mozgásszervi és belgyógyászati járóbeteg ambulanciák már rendszeresen működnek. Nappali kórházak működtetésével a komplex ellátás hatékonysága mind a diagnózis mind a terápia terén növelhető, míg a komplett hotelszolgáltatás díja megtakarítható. A szolgáltatás terén a nappali kórházak és a lakóközösségi rehabilitációs centrumok összekapcsolása jelenthet további költséghatékony megoldást. A nappali kórházak hatékony működéséhez fejlett minőségügyi rendszer működtetése.

Amennyiben az önkormányzatnak gyógyfürdőellátásra is lehetőségre nyílik fontos, hogy a lakossági ellátást az önkormányzat különítse el a gyógyturizmustól és a két ellátást párhuzamosan de nem összevegyítve végeztesse- akár egyazon szolgáltatóval.

A gyógyvízkúra nyújtotta lehetőségeket elsősorban a fent leírt mozgásszervi-belgyógyászati centrumok hasznosítják a legjobban, itt lakóközösségi rehabilitációs centrum kialakítása is kis befektetéssel megoldható.

A vállalkozói szerződések megkötésekor hasonló racionális összevonás képzelhető el a műtéti szakmák (pl: sebészet-nőgyógyászat-urologia) vagy a szemészet-belgyógyászat-neurologia, vagy a neurologia-pszichiatria területén is. Ezen szakrendelések akár csak a fent említett példa egymást kiegészítve komplex szolgáltatást nyújtanak.

Összefoglalva: Egy olyan településen amely nem rendelkezik kórházi háttérrel előnyt kell élveznie a szerződések megkötésénél azon vállalkozónak aki:

- a lakosság minél nagyobb részének szakellátását magas szakmai színvonalon ellenőrizhető, számon kérhető módon biztosítja
- egyszerre többféle, egymást kiegészítő szakrendelést komplex rendszerként működtet
- a működésre minőségügyi tanúsítvánnyal rendelkezik
- költséghatékonyabb megoldást kínál

Városi Kórházak

Fő feladata: a fekvőbeteg ellátás, speciális szakértelmet igénylő diagnosztikus és terápiás orvosi működés megvalósítása, az ehhez szükséges nagy értékű és speciális eszközök és ellátó „team” biztosítása, a sürgősségi és operatív ellátás végzése .

A kórházi ellátás megszervezésénél is szem előtt kell tartani a „területi centrum” elvét. Arra kell törekedni, hogy egy adott városi kórház minél többféle szakfeladatnak meg tudjon felelni. Az ehhez szükséges eszköz és személyi feltételeket biztosítani kell. A kórházak működése minőségügyi rendszere részletesen szabályzott, a közeljövőben főleg a tulajdonosváltás zökkenőmentes lebonyolítása fő cél. A kórházi privatizáció a márciusban törvénybe lépő Fontos hogy minden városi kórház rendelkezzen rehabilitációs osztállyal és a működéshez előírt rehabilitációs teammel. A kórházak privatizációját a 2001. évi CVII. Törvény rendelkezései és a kiadott végrehajtási utasítások alapján kell végrehajtani. A kórház privatizációja során az önkormányzatnak figyelemmel kell arra lennie, hogy a kórház privatizációjára alakult KHT orvosi vezetői között lehetőleg MBA (Master of Business Administration) diplomával valamint a szakmai döntések kedvezőbb interpretálhatósága miatt Ph.D minősítéssel rendelkező orvos is legyen. Egészségügyi menedzser diploma is elfogadható, azonban az MBA diplomával rendelkező orvos ezen diploma eurokonformitása, és szélesebb körű elfogadottsága miatt előnyt kell élvezzen. Az osztályos főorvosok kinevezésénél a Ph.D. minősítés a szempontok értékelésénél előnyt kell jelentsen..

A magánbiztosítók és a betegek által finanszírozott kórházak létrehozása, elsősorban az egészségbiztosítás reformját követően válik aktuálissá. A magánkórházak működtetésére is a 2001. évi CVII. Törvény és a végrehajtási utasítás rendelkezései az irányadók. Az önkormányzat részesítse előnyben - adott esetben támogassa - azon magánkórházak létesítését amelyek szolgáltatásai az adott régióban hiánypótlóak.

Rehabilitáció

Az a szervezett tevékenység melyet a társadalom biztosít a huzamosan vagy véglegesen fogyatékos vagy rokkant embereknek hogy megmaradt képességeikkel ismét elfoglalják a helyüket a közösségben (6)

Az ellátás minden szintjén megjelenő team munka. Egészségügyi, szociális, oktatási, foglalkoztatási intézkedések komplex rendszere.

Formái:

- Orvosi rehabilitáció
- Szociális rehabilitáció
- Pedagógiai rehabilitáció
- Foglalkozási rehabilitáció

Az orvosi rehabilitáció:

Szintjei: Az orvosi rehabilitációban az alap a szak és a fekvőbeteg ellátás egyaránt részt vesz.

Helyei:

- családorvosi, szakorvosi rendelők,
- nappali kórházak
- városi kórházak
- lakóközösségi rehabilitáció (otthon, önszerveződő közösségekben, rehabilitációs szakrendelőben, családorvosi rendelőben)
- kórházi osztályok (kórházi rehabilitációs osztályok.
- idősek napköziotthona
- bentlakásos idősek otthona
- egészségügyi gyermekotthonok
- fogyatékos lakóparkban (az önkormányzat segítse elő ezeknek az önálló a fogyatékos emberek speciális igényeit szem előtt tartva megépített lakóparkoknak az elterjedését.

Az otthonápolási szolgálatok melyek elterjedését az önkormányzat segítse elő.

Feltételrendszere: rehabilitációs team kialakítása melynek tagjai:

Személyi feltételei:

- családorvos
- rehabilitációs szakorvos
- pszichológus
- szociális munkás (az önkormányzat által alkalmazott diplomás szociális munkás is bevonható)
- gyógytornászok-ergotherapeuták
- dietetikusok
- logopédusok
- gyógypedagógusok
- a történelmi egyházak helyi képviselői

Eszközfeltétel tekintetében (21/1998 (VI. 3.) NM rendelet rendelkezései az irányadók.

- **Javasolt rehabilitációs intézkedések:**
- A lakosság rehabilitációra szoruló körének felmérése a családorvosok rehabilitációs szakorvos és szociális munkás segítségével

- A rehabilitáció keretein belül nyújtandó szociális és egyéb kedvezményre jogosultak körének meghatározása.
- Az önkormányzat segítse a Mozgásfogyatékosok Egyesületének Országos Szövetsége helyi szervezetének a munkáját és vonja be a mozgásfogyatékosok körének felmérésébe.
- Az önkormányzat vezesse be a rehabilitációs szemléletet és ellátást az általa fenntartott idősök otthonában
- Rehabilitációs szakszolgálat kiépítése a rehabilitációs munkacsoport tagjainak állás kialakítása az önkormányzat intézményeiben. Amennyiben az önkormányzat az egészségügyi feladatok ellátását magán szolgáltatóknak adja oda, a szerződés megkötésekor a rehabilitációban való aktív, innovatív részvétel legyen feltétel az önkormányzat részéről.
- Rehabilitációs eszközellátás feltételeinek megteremtése: a gyógyászati segédeszköz boltokkal szemben az önkormányzat preferálja azon szolgáltatókat, ahol a gyógyászati segédeszközök megjavíttatása, bérlése és egyéni igényeknek megfelelő átalakítása is lehetséges. Lehetőleg ne történjen gyógyászati segédeszköz kereskedelem a településen, ameddig a segédeszköz-használat betanításának a és ellenőrzésének feltételei nem adóttak.
- A hátrányos helyzetű csoportok fogyatékos tagjainak szociális, oktatási és foglalkoztatási felzárkóztatását az önkormányzat tartsa szem előtt a helyi szociális- oktatási- és foglalkoztatásügyi kérdések tárgyalásánál.
- Az önkormányzat adókedvezményekkel segítse azon munkáltató fogyatékosokat foglalkoztat és segítse az ilyen munkahelyteremtő beruházások létrejöttét a településen. A visszaélések kiszűrésére az önkormányzat ezzel kapcsolatosan mérje fel, hogy mely munkáltatók foglalkoztatnak valóban fogyatékosokat illetve azt hogy a rehabilitációs munkahelyek munkakörülmények és munkaidő valóban megfelelnek-e a rehabilitációnak. (vagy egy egészségesnek is megterhelő volna). Az igazolt visszaélések esetén az önkormányzat a nyújtott támogatást vonja vissza és az ilyen munkáltatót a támogatandók köréből zárja ki.
- Az önkormányzat mérje fel a be nem iskolázott de tanköteles korú gyermekek számát és segítse elő, hogy a képességeiknek megfelelő oktatásban részesüljenek.
- A közintézmények, középületek és közterek építészeti kialakításánál az önkormányzat a mozgásfogyatékosok közlekedését lehetővé tevő terveket részesítse előnyben.
- Támogassa a gyógytornászt, szociális munkást is foglalkoztató otthonápolási szolgálatok létrejöttét és munkáját. Az önkormányzat

vonjon be be magán- vagy társasági vállalkozásokat az otthonápolási szolgálatok működtetésébe.

- Teremtse meg mozgássérült lakóparkok létrehozásának feltételeit, és segítse elő a lakóközösségi rehabilitációt

A megvalósítás forrásai

Az önkormányzat az útmutatóban a megjelölt célok megvalósításához szükséges anyagi források előteremtésére hozzon létre pénzügyi stratégiát. A stratégia fontos eleme a magántőke bevonása. Fontos hogy a működtetésből származó bevételt az önkormányzat a rendszer fejlesztésébe visszaforgassa.

A humán erőforrások tekintetében is fontos a megújuló erőforrások kiaknázása. Az önkormányzat tanulmányi ösztöndíjakkal és letelepedési támogatással biztosítsa a működéshez szükséges Egészségügyi szakemberek egy részét. Segítse a helyi „orvos családok” kialakulását melyek új szakemberek kinevelésének lehetőségét teremtik meg. Kórházzal rendelkező önkormányzat törekedjen arra, hogy minél több speciális képzettségű szakember telepedjen le a településen.

3.2. A LA21 megvalósítását segítő módszerek

3.2.1 Fórumok, partnerségi kapcsolatok

A LA21 tervezési folyamatában a partnerségi kapcsolatok olyan együttműködési formát jelentenek, amin keresztül a közösség minden fontos csoportja részt vehet a fenntarthatóság jegyében zajló tervezési és megvalósítási tevékenységben úgy, hogy kívánságaik, értékeik, ideáljaik és jövőképük megjelenjen a folyamatban

Egy, a közösséget képviselő érintett csoportokból álló fórum vagy hasonló testület különösen hasznos lehet a közösség támogatásának megszerzésében, irányításában és mozgósításában és az egész önkormányzati tervezési folyamatban hatékonyan részt vehet. A nagy érintett csoportokból létrehozott, egyes konkrét témákat megcélzó munkacsoportok különösen produktívak lehetnek.

Kollektív részvétel

A helyi társadalmak fenntarthatósága lényegében attól függ, hogy az érintett társadalmi csoportok milyen mértékben képesek konszenzusra jutni a fenntarthatóságot biztosító folyamatok irányításában. Ennek a konszenzusunak a megteremtését az alábbi feltételek érvényesítésével lehet elősegíteni:

- A lakosság bevonása a döntési folyamatokba és az érdekegyeztetési mechanizmusba.
- A helyi kezdeményezések, lehetőségek és szerveződések támogatása.
- Mozgósító erejű, nyitott és innovatív településpolitika folytatása.
- Hatékony és költségkímélő hatósági apparátus kialakítása.
- Biztonságérzetet garantáló, a szociális kockázatokat kezelni képes településpolitika.
- A település külső képét (pl. városkép) és az ott-tartózkodás minőségi feltételeit folyamatosan javító törekvések (kultúra, szabadidő, pihenés, stb.).
- Aktív részvétel a fenntartható fejlődés település határain túli (regionális, országos, nemzetközi) akcióiban.

A fenntartható településpolitika egyik legfőbb jellemzője a település biztonságos pénzügyi helyzete és alkotó együttműködés a helyi gazdasági szereplőkkel. Ez az alábbi módon érhető el:

- Állandó kommunikáció és összhang a település és a gazdálkodók között.

- A környezetkímélő és szociálisan érzékeny gazdasági módszerek támogatása (környezeti menedzsment-rendszerek alkalmazása, ökohatékony programok).
- A gazdaság készsége az externális költségek elismerésére (adó- és járulékpolitika).
- Összhang a településfejlesztési politika és a finanszírozási lehetőségek között.
- A munka(jövedelem)nélküliek tartós részvételének biztosítása a gazdasági folyamatokban a gazdálkodók hatékony támogatásával.

Egy település ökológiai fenntarthatósága megkívánja az erőforrások végességének, valamint az emberi élettér terhelhetőségi határainak figyelembe vételét. Ennek biztosítékai:

- A közösség példamutató, környezetkímélő magatartása (környezet orientált közbeszerzés, fenntartható területpolitika).
- A környezeti szabályok-előírások körültekintő alkalmazása.
- A környezeti állapot-kataszter és intézkedési terv folyamatos aktualizálása.
- A környezeti problémák legteljesebb mértékű kezelése.
- Célszerű kooperáció a többi településsel.
- A helyi erőforrások és a többi település tapasztalatainak innovatív hasznosítása.

A szilárd partnerségi kapcsolatok szükségessége

A partnerségi kapcsolatokat az önkormányzati tervezési folyamat különböző szakaszaiban létre lehet hozni, bár valamilyen fórumot kifejezetten ajánlott már a lehető legkorábbi szakaszban életre hívni, hogy a település legaktívabb, legbefolyásosabb csoportjai a kezdetektől fogva bekapcsolódjanak a tervezésbe. Így lehetőség nyílik a problémamegoldás alapjainak fejlesztésére már a folyamat legelején.

A létrehozott testület hatékony működése továbbá függ attól, hogy az érintettek tisztában vannak-e szerepükkel és feladataikkal, a folyamat céljával és kimenetével, elkötelezettek-e és rendelkezésre állnak-e megfelelő pénzügyi források.

Mindemellett, az érintett csoportoknak figyelembe kell venniük az erőforrásaikban és erejükben lévő különbségeket és kölcsönös tiszteleten és elszámoltathatóságon alapuló kompromisszumos együttműködésre kell törekedniük.

Az önkormányzati tervezési folyamat partnerségi kapcsolatai nem szükségszerűen járnak együtt az érintett csoportok közti kompromisszummal az elveket, célokat illetően. Az együttműködés nem jelenti azt sem, hogy a csoportoknak fel kell hagyniuk mindenféle kritikával és nyomásgyakorlással. Ezeknek a sikeres közösségi kooperáció integráns részét kell képezniük.

Kritikus lépések és ajánlások

Sokféle érintettet vonjunk be, akik társadalom minden csoportját képviselik.

A partnerségi kapcsolatok konkrét testületi formát kapjanak, pl. érintettek fóruma.

Az összes érintettet tegyük elkötelezetté. A polgármester és a képviselők határozott támogatását szerezzük meg és vonjuk be őket a fórumba.

Az érintettek fórumának hatásköre legyen nyilvánvaló és tisztázott.

Jelöljük ki a partnerségi kapcsolatok feladatát, szerepét és felelősségét.

Dolgozzuk ki a döntéshozatal és a konfliktus-feloldás módját. Alakítsunk ki kommunikációs és információs stratégiát.

Gondoskodjunk az érintett csoportok és a fórum számára biztos pénzügyi forrásokról és munkatársakról.

Olyan érintett fórumot hozzunk létre, ami rugalmasan alkalmazkodik a politikai változásokhoz.

Etnikai kisebbségek.

A társadalmi erőforrások szintjén, a népfogyatkozás erősödése prognosztizálható, egy időben a növekvő arányú roma népesség kölcsönös társadalmi kihívásaival.

A többségi és kisebbségi társadalmak viszonya egyre romlik és a kisebbségi társadalom egyre jobban leszakad a település lakosságától, mely egyre nagyobb fenntartásokkal van a cigánysággal szemben. Ez utóbbiban nagy szerepe van a közbiztonságnak, melynek javítása a két közösség egymással szembeni toleranciáját is növelné.

A LA 21 bevezetése során tapasztaltuk, hogy az egyik legnagyobb probléma a kisebbség szervezetlensége és klánokra osztódása, a megoldás alapjait tehát alulról jövő szerveződésben kell keresni. Itt az első lépést a népcsoport etnikai öntudatának fejlesztésében látjuk. Ennek érdekében minden eszközt fel kell használni a közösségi érzet kialakításához és annak erősítéséhez.

Eddig még mindig a legnehezebb feladatok közé tartozott egy formális kisebbségi fórum megalakítása. Erről tanúskodik az alábbi beszámoló az egyeki fórumok 2001. márciusi bizottsági üléséről az „Egyeki Híradó”-ban :

„Már az a tény, hogy a kisebbségi fórum nem tudott megalakulni arra mutat, hogy a kisebbségi probléma komoly gondokat okoz Egyeken is.

Az elhangzottakra az európai és nemzetközi szellemre hivatkozva nem óhajtunk kitérni.

De az objektivitás azt is megkívánja, hogy megírjuk, nem csak kiközösítésről volt szó, hanem oktatásról és nevelésről is, az integráció csak ezeken az alapokon képzelhető el.”

Az eddigi tapasztalatok alapján az alábbi két irányban lehet megpróbálni a kitörést:

A települési egyházközség aktív részvételével, a kisebbség erős, ha nem is mindig látható vallási elkötelezettségére alapozva kisebbségi búcsú - zárandoklat megszervezése. A kisebbségi önkormányzati vezetők és a települési egyházak vezetőinek a konkrét megvalósításon kell munkálkodni. A zárandoklat lenne az első lépés a közösségi szellem megteremtéséhez, a következő egy vallási kisebbségi csoport létrehozása lehet, melynek keretében főleg a fiatalsággal és főképpen a csoporton belül is a leghátrányosabb helyzetben lévőkkel, a nőkkel kellene foglalkozni.

Oktatási, továbbképzési, kulturális, foglalkoztatási és infrastrukturális pályázatokon való részvétel, annak érdekében, hogy biztosítani lehessen az anyagi feltételeket egy átfogó program megvalósításához. Ezeknek a programoknak a legfőbb célja egy közösségi kohézió alapjainak megteremtése és mindenek előtt a többségi és kisebbségi társadalmak egymással szembeni félelmének csökkentése, mint a megbékélés alapja. Az oktatással, valamint a továbbképzéssel a hagyományos kultúra, képzőművészet és ipar kibontakozását kell elősegíteni a gazdasági fejlődés megalapozásának érdekében.

3.2.2 Oktatás, képzés

A fenntartható fejlődés folyamata lényegében a társadalom egészének és közösségeinek modernizációját jelenti. Ebben a folyamatban a természeti létfeltételek biztonságának a következetes garantálása, a gazdasági versenyképességnek a közösség által megfogalmazott szinten tartása és az életminőség munka- és jövedelembiztonságon alapuló fejlesztése mind egyenrangú célként jelennek meg. A célok megvalósításában jut döntő szerephez - a kutatás, a tudomány és a technológiák mellett - az oktatás-képzés. Az új tudományos eredmények és technológiai innovációk intelligens hasznosítása kulcsszerepet kap jelen évtizedeink ökológiai, gazdasági, társadalmi és kulturális kihívásainak megválaszolásában.

A fenntartható fejlődés központú oktatás módszereiben és tartalmában is integrálja a fenntarthatóság előzőekben említett egymást kölcsönösen

feltételező szempontjait, annyiban több mint környezeti oktatás. Lényege abban áll, hogy az oktatási folyamat szereplőit képessé tegye arra, hogy azok életvitelük és munkájuk során az emberiség globális érdekeit felismerve és tisztelve legyenek aktív alakítói szűkebb környezetük fenntarthatósági (természeti környezeti, gazdasági, társadalmi-kulturális) dimenzióinak. Ebben a tágabb meghatározásában a fenntartható fejlődés központú oktatás tértől, időtől és generációtól független folyamat.

Az Agenda 21 globális programja negyven specifikus utalást tartalmaz a fenntarthatóság konkrét területeire. Az oktatás-képzés természetesen valamennyivel közvetlen-közvetett kapcsolatban áll, de a területre utaló legkonkrétabb megfogalmazással önálló fejezetben is találkozhatunk (36. fejezet: Az iskolarendszerű oktatás, a társadalmi tudatosság és a szakmai képzés és továbbképzés fejlesztése). Ennek fő üzenete, hogy az iskolarendszerű oktatásban alkalmazott stratégiában a környezet fejlődés témaköreit összevontan, mint „keresztmetszet-témát” kell tárgyalni minden oktatási szinten. A dokumentum a „globális tanulás” fogalmát is bevezeti, arra utalván, hogy az oktatási-képzési folyamatok tervezésébe és megvalósításába be kell vonni az érdekelt csoportokat és nem állami (civil) szervezeteket, valamint támogatni kell azok programjait is.

A fenntartható fejlődés központú oktatás eredményességének alapvető kritériumát is megtaláljuk az idézett fejezetben, eszerint: „Az eredményesség biztosítása érdekében a környezeti és fejlődési oktatásnak mind a fizikai-biológiai, mind pedig a társadalmi-gazdasági környezet és a humán fejlődés (ideértve az értelmi fejlődést is) dinamikájával foglalkozni kell, és be kell épülnie az összes tudományágba, továbbá formális és nem formális módszereket és hatékony kommunikációs eszközöket kell alkalmaznia.”

Az Agenda 21 dokumentum oktatási fejezete az általa átfogott mindhárom területen - (1) A fenntartható fejlődés központú oktatás kialakítása; (2) A társadalom tudatosságának fejlesztése; (3) Szakmai képzés és továbbképzés - rendszerezett gyűjteményét adja a vonatkozó területre érvényes alapelveknek, céloknak, konkrét teendőknek és megvalósítást támogató eszközöknek. Ezek figyelembe vételével összeállítható és megtervezhető a különböző szintű fenntarthatósági forgatókönyvek oktatási-képzési-tudatformálási fejezete.

Az ENSZ oktatásért is felelős szervezete, az UNESCO 1997-ben dolgozott ki egy iránymutató dokumentumot („Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action”), melyben értelmezte a fenntartható fejlődés központú oktatás alapelveit, s melynek nyomán oktatási anyagokat is összeállított tanárok és diákok részére egyaránt, valamint nemzetközi hálózatot működtet.

Az EU az Amszterdami Szerződésben (1996) deklarálta a fenntartható fejlődést közösségi alapelveként, s vált ezzel a fenntarthatóság gondolatköre az EU-szintű oktatási programok központi elemévé is. A tudásalapú társadalom eszményének kimondásával (2000 Lisszabon) a fenntarthatósági kritérium és annak oktatás általi közvetítési lehetősége még nagyobb szerepet kapott. A fenntartható fejlődés központú oktatásra kidolgozott 15 alapelv közül néhány:

- Komplex szemlélet, a környezeti-gazdasági-társadalmi összefüggések integratív megközelítése.
- Egész életen át való tanulás-képzés igénye.
- Az oktatás lényege a tudás közvetítése, de irányt kell mutatnia a követendő fogyasztási- és viselkedési formák irányába is.
- Nyitottság az oktatási-képzési struktúrák változatosságára (például partnerség a képző intézmények, a civil szervezetek és a gazdaság között).
- A fenntartható fejlődés profilú iskolák tevékenységét nemzetközi tanúsítvánnyal ismerjék el (például: Európai Környezeti Iskola).

Az Európai Unió VI. Környezetvédelmi Akcióprogramja (2001-2010) a fenntartható fejlődés koncepciójának megvalósításában központi szerepet szán a környezeti oktatásnak-képzésnek. Az eddigi nemzetközi tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy jelenleg a környezeti oktatás-képzés szintjei, formái-keretei, tartalma és szemlélete biztosítja leginkább azokat a lehetőségeket, amelyek kiindulásul szolgálhatnak a fenntartható fejlődés központú oktatás számára. Ezeknek a feltételeknek a megteremtése Magyarországon is folyamatban van.

Az alábbiakban az LA 21 forgatókönyvek összeállítását és megvalósítását támogató fenntartható fejlődés központú oktatás-képzés szervezéséhez támpontul szolgáló feltételeket ismertetjük.

Iskolai kerettantervek

A közoktatási törvény értelmében 2001. szeptember 1-től a Nemzeti Alaptanterv által minden tanuló számára előírt műveltségterületet érvényesítő kerettantervek alapján kell oktatni az 1., 5. és a 9. évfolyamokon. A három ponton kezdődő, felmenő rendszerben történő bevezetés azt jelenti, hogy a 2004/05-ös tanévben az összes alapfokú és középfokú iskolás a kerettanterveket alapul vevő helyi tantervek szerint fog tanulni. Mint ismert, a Nemzeti Alaptanterv elképzelése szerint kettő önálló műveltségi terület (Ember és természet, valamint Földünk és környezetünk) közvetlenül a fenntartható fejlődés központú oktatás „melegágyául” szolgáló környezeti szemléletformálást és ismeretszerzést célozza meg, egy pedig (Életvitel és gyakorlati ismeretek) közvetetten szolgálja azt.

A kerettantervek a Nemzeti Alaptanterv műveltségi területeit formázzák tantárgyakká az általánosan kötelező oktatás 1-4., 5-8. és 9. évfolyamától kezdődő iskolai évekre. A kerettantervek a tanulók törvényben rögzített heti óraszámainak felhasználásáról is rendelkeznek, évfolyamonként eltérő időkeretet hagyva az iskola - központi megkötésektől mentes - helyi tanterve összeállításához. Ezen a ponton van az iskoláknak lehetőségük arra, hogy - együttműködve az érdekelt felekkel (diák, szülők, helyi társadalmi szervezete, stb.), s azok elvárásait szem előtt tartva - a helyi sajátosságokat, elképzeléseket közvetlenül is érvényre juttassák. Erre szolgálhat a nem kötelező tanórai foglalkozások időkerete is. (Az éves kötelező tanórai óraszámnak szabadon tervezhető része az 1-4. évfolyamokon kb. 5%, a 5-6. évfolyamokon 8%, a 7-8. évfolyamokon 4%, a gimnáziumi 9-10. évfolyamokon 4-5%, a 11-12. évfolyamokon 13-17%, a szakközépiskolákban pedig 7-10%).

A Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda - a Környezetvédelmi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium közös háttérintézménye - kezdeményezésével és koordinálásával elkészült egy útmutató az általános iskolák és középfokú tanintézmények pedagógusai részére, segítvén őket a környezeti, nevelés-képzés helyi szintű tervezésében. Az útmutatóban a szerzők ajánlásokat fogalmaznak meg, ötleteket kínálnak az egyes tantárgyak - többek között a helyi sajátosság érvényesítéséhez leginkább terepet biztosító osztályfőnöki órák - „bezöldítésének” lehetőségeihez. Az ajánlások ismertetik azokat a nem hagyományos tanórai keretekben szervezett nevelési formákat és módszereket is (terepgyakorlatok, témahetek, közösségépítő és kreativitást aktivizáló projekt módszerek, tanulmányi kirándulások, stb.), amelyek a fenntartható fejlődés központú oktatás nélkülözhetetlen eszközei.

Az Útmutatóban megtalálható a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetek, intézmények címjegyzéke, az iskolai rendezvények szervezésében iránymutatást adó jeles napok listája, szakmai könyvjegyzék, az országos környezetvédelmi tanulmányi versenyekről szóló tájékoztató, valamint azoknak a hatályos jogszabályoknak az ismertetése, melyekben kiemelten szerepel a környezeti nevelési-képzési terület.

A fenti kiadványt a Programiroda minden iskola pedagógus közössége számára hozzáférhetővé teszi. Azzal a nem titkolt szándékkal, hogy egyre több iskolát ösztönözzön a fenntarthatóság pedagógiájának képviselőjére, a „zöld iskola” követelményrendszerének való megfelelésre, azaz arra, hogy:

- pedagógiai programjukban a környezeti nevelés köré épített fenntarthatósági szempontok hangsúlyosan szerepelnek,
- a kerettantervekre és a helyi tantervekre alapozott tanórai és tanórán kívüli nevelésben is helyet kapnak a fenti vonatkozások,

- az iskola saját gazdálkodásában is a fenntarthatóságot képviseli (pl. energia- és víztakarékosság, szelektív hulladékkezelés, természetvédelem, stb.),
- az iskola részt vállal a helyi közösség és lakóhely környezet- és egészségvédelmi akcióiban, a helyi döntések meghozatalában.⁸

Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia

Már az ENSZ riói konferenciája (1992) is javasolta, hogy lehetőleg minden ország készítsen egy környezeti nevelési stratégiát, figyelembe véve az AGENDA 21 dokumentumban megfogalmazott ajánlásokat. A Stratégia a környezeti nevelés cél- és eszközrendszere „minimum kritériuma”-ként szól olyan értékekről és alapelvekről, mint például: (1) a hétköznapi életviteli döntésekben a létezés alternatívájának választása a birtoklás helyett, (2) az élet gazdagságának felismerése, (3) önmagunk és a világ eredetére vonatkozó ismereteket biztosító kulturáltsági szint, (4) a természet törvényeivel harmonizáló magatartás alkalmazása, (5) mértékletes, önkorlátozó, a jövő nemzedékek lehetőségeit nem csorbító fogyasztás, (6) a környezetkárosítás gyógyítása helyett a megelőzés hangsúlyozása, (7) a fenntartható fejlődést favorizáló technikai-gazdasági folyamatok érvényesítése.

A Stratégia - logikai szinkronban az AGENDA 21-el - a társadalmi élet azon főbb területeit elemzi (összesen 26-ot), amelyek a környezeti nevelés legfontosabb iskolai vagy iskolán kívüli célterületének tekinthetők. Beilleszti a szóban forgó területet a nevelés rendszerébe, helyzetelemzést tartalmaz jelenlegi kapcsolatokról és javaslatokat fogalmaz meg a szükséges és lehetséges fejlesztési-pótlási lépésekre. A Stratégia által elemzett környezeti nevelési-képzési célterületek:

- **Magánélet, személyes környezet:** ember alkotta (mesterséges) környezet, tárgykultúra; család, háztartás, életmód; egészségnevelés; szabadidő, turizmus, hobbi.
- **Társadalmi környezet:** hagyományok; művészetek; tudomány; vallás, hitélet; termelés, gazdaság, munkahely; jog, törvényhozás; önkormányzat, helyi társadalom; civil közélet, társadalmi szervezetek; környezeti információs rendszerek, számítástechnika, „E-világ”; kommunikáció és média; a környezeti nevelés finanszírozása; nemzetközi kapcsolatok.
- **Intézményes környezeti nevelés-képzés:** az életkorok sajátosságai; óvoda; tanóra, tantárgy; iskolai, tanórán kívüli nevelés; megújuló tantervek; Iskolán kívüli nevelés; szakképzés; felsőoktatás; pedagógusképzés; felnőttoktatás.

⁸ A Programiroda információi - többek között Hírlevele - minden érdeklődő számára hozzáférhető az Interneten is: www.prof.iif.hu/incn.

3.2.3 Kommunikációs lehetőségek (helyi média)

A fenntarthatóságra alapozó programok kialakításánál és működtetésénél egyre inkább felértékelődik az információkhoz való hozzájutás és azok korrekt kezelésének, felhasználásának lehetősége. A környezeti információk, a környezettudatos állampolgári magatartás formálása szempontjából fontosnak tartott helyi médiumok fejlődésében ellentmondásos tendenciák találkozása figyelhető meg:

- egyik oldalról a tulajdonosi szerkezet alakulásában, a műsorkészítési és elosztási technológiákban egy erőteljes globalizációs folyamat megy végbe,
- másik oldalról viszont tanúi lehetünk a helyi információk felértékelődésének.

A fejlett politikai kultúrájú piacgazdaságokban a környezetvédelem helyzete és a média meghatározó befolyású része egyaránt erősen függ a különböző állampolgári csoportosulásoktól, a civil társadalomtól. A mozgalmak általában akkor befolyásosak, ha egy széles középosztályból kiválasztódó szakértelmiségi bázisra támaszkodhatnak. Ilyen feltételek mellett - a globalizációs hatások ellenére - a nyilvánosság szerkezete úgy alakul, hogy abban a helyi médiumok erősödnek és ki tudják fejezni a civil társadalom igényeit.

A reprezentatívnak nem tekinthető, de széles kört felölelő, LA21 kutatás keretében végzett karcagi lakossági felmérés szerint - hasonlóan az ország, sőt Közép-kelet Európa más régióihoz - a környezetvédelem, a fenntartható fejlődés problémáinak jelenléte a helyi médiumokban csak szórványos. A felmérés szerint a környezeti problémákról a vizsgált körben a válaszadók 81 %-a az országos TV csatornák, 3,6 %-a az országos rádióműsorok, míg 6,4 %-a az országos napilapok tudósításaiból szerzi információit. Ezzel szemben a helyi Tv-ből 3,9 %, a rádióból 3,6 %, a nyomtatott sajtóból pedig 2,5 % informálódik. A fenntartható fejlődés lokális programjának kialakítása és megvalósítása szempontjából ez a helyzet rendkívül előnytelen. A szubszidiaritás elve a fejletlen helyi kommunikációs viszonyok között csak igen nehezen érvényesülhet.

A lakosság több évtizedes rossz tapasztalata alapján komoly fenntartással fogadja a környezeti információkat. A hazai lakosok 21 %-a senki információjában sem bíz, 32 %-a a tudósoknak, 27 %-a a környezetvédő szervezeteknek ad hitelt. A környezetvédelemmel kapcsolatban a média és a pedagógusok iránti bizalom 6-6 %, a közhivatalok iránti 3 %, a politikai pártok iránti pedig 1 %. Feltételezhető, hogy a média bizalmi indexét a közvetített vélemények „átlaga” alakítja. A szerkesztőknek már csak ezért is arra kell törekedniük, hogy fórumaikon minél nagyobb számban jelenhessenek meg a szakértelmiség és a civil szervezetek képviselői. Így növelhetik a helyi média

hitelességét, ugyanakkor erősíthetik a civil társadalom szerveződéseit. E kölcsönhatás tudatos felhasználása elkerülhetetlen a hatékony környezeti kommunikáció kialakításához.

Általános tapasztalat, hogy a médiumok érdekeik szerint környezetpártiak. A fenntartók felelőssége, hogy az egyes orgánumok küldetésének meghatározásánál a hosszú távú társadalmi érdeket tekintsék meghatározónak.

A helyi közéletre hatást gyakorló médiumoknak:

- kerülni kell a hatóságok és intézményesült szervezetekről mint „gondoskodó” intézményekről szóló híradásokat,
- erősen szelektálni kell az olyan esetek bemutatását, amelyek az „állam által megoldott” eredményekről szólnak,
- kerülni kell azokat a gyakran megjelenő beállításokat, amely szerint ami közel van az szinte sohasem veszélyes, a bajok csak távolabbi területeken fordulnak elő,
- a lakosság bevonásával vitákat kell szervezni a különböző programokról történő döntések előkészítése során,
- nagy súlyt kell fektetni a különböző alternatívák és azok következményeinek polemizáló bemutatására.

Az információs technológiák korábbi szintjén a nyilvános - nem nyilvános, valamint a közügy - a magánügy választóvonalak négy jól elkülönült részre osztották a kommunikációs mezőt. Ez az elkülönülés a technikai lehetőségek bővülésével folyamatosan feloldódik. Számos távolinak tűnő probléma rövid időn belül egyéni gondokat is okozhat, míg korábban magánügynek tekintett cselekedeteket (pl. hulladékkezelés) a közösség nem hagyhat szó-, vagy intézkedés nélkül. Az új kommunikációs helyzetek új határvonalakat húznak. Várható, hogy megváltoznak a társadalomban a hatalmi és egyenlőtlenségi viszonyok. A társadalmi hatalom, a helyi politika befolyásolási képessége egyre inkább az információ, a napra kész tudás feletti hatalomtól válik függővé. Így a környezetvédelem alapproblémáin túljutva, a fenntartható fejlődés egy magasabb szintjén is kiemelkedő fontosságú marad a helyi társadalom kommunikációs képessége.

Komoly veszélyek is fenyegetnek. Ma elsősorban arra kell figyelni, hogy a médiumok befogadókéért folytatott harcában a tartós értékek kommunikációját gyakran jól kitapintható gazdasági érdekek vezérlik. Kontrollt a pártérdekek fölé emelkedő - pontosabban paritásos alapon párt semlegesített - önkormányzati partnerség és a civil társadalom ismételten hangsúlyozott szerepe jelenthet.

Rövidebb távon a ma elterjedt kommunikációs eszközök közül a lapkiadás lehetőségei a régióban megközelítették az elérhető határokat. Hatókörükben,

műsoridejükben bővíthetnek és tartalmi munkájukban jelentősen javulhatnak azonban a helyi rádiók és televíziók. Nagy előnyöket kínálhatnak az egyidejűségben és változatos módszerekkel lehetnek interaktívak (telefonos műsorok, körkapcsolásos oknyomozás, „Öné a mikrofon/kamera”, műsor közben SMS-ek fogadása, különféle közönség-szavazások, ötletpályázatok stb.). Mindkét médium jól használható az oktatásban, a fiatal korosztályok aktivizálásában.

A közeljövő kommunikációját a már ma is rendelkezésre álló eszközpark hálózatépítő képessége és ezen keresztül a hálózatok hatványozott hatékonysága fogja meghatározni. Az internetes csatlakozással rendelkező számítógépek aránya a fejlett környezetkultúrájú országokban 25-65 %, Ázsiában 3,4 %, Afrikában 0,4 %. A vizsgált régióban a környezetvédelmi problémákról az Interneten tájékozódók aránya mindössze 0,28 %. A legfiatalabb korosztályok körében azonban 3-5 év alatt két nagyságrenddel is növekedhet ez az arány. Erre tudatos munkával készülni kell mind az oktatásban, mind pedig a civil fórumokon. Utóbbinak jó lehetőséget kínál a „Teleház” mozgalom.

Megalapozott, a fenntartható fejlődés alapelvei szerint hozott környezeti döntések előkészítésében nagy előnyt jelent, ha a különböző területek (önkormányzat, szakemberek, civil szerveződések, közvélemény-formálók) ugyanarra az információs bázisra támaszkodnak. Egy ilyen adatbázis elveiről, feltöltéséről, karbantartásáról és a széles körű hozzáférés lehetőségeiről a településeknek a közeljövőben gondoskodni kell.

Az új információs technológiák társadalmi szerepük mellett közvetlen környezetszennyezőként is egyre jelentősebb szerepet töltenek be. Az eszközöket gyors erkölcsi kopásuk miatt nem érdemes javítani, így döntő többségük hulladékba kerül. A monitorokból ólom, az elektronikus szerelvényekből króm, arzén, higany és halogénezett szerves vegyületek jutnak a környezetbe. A jelenlegi újrafeldolgozási módszerekkel egy számítógép konfigurációból kevesebb mint 2 dollár érték hasznosítható. A helyzet a szórakoztató elektronikák és a mobiltelefonok területén még kedvezőtlenebb. Így rövidebb távon a településeknek, kistérségeknek kell az információs technológia közvetlen szennyező hatásait minimalizálni, a problémára - legalábbis átmeneti időre - lokális megoldást találni.

Érdemes még megemlíteni, hogy a fejlett információtechnológiájú országokban 10 év alatt az irodai papírfelhasználás és ezzel együtt a papírhulladék 24 %-kal nőtt.

3.2.4 SWOT elemzés

A stratégiai kérdésekkel kapcsolatos döntéseket segítő elemzés mozaikszóként honosodott meg a társadalomtudományi gyakorlatban, a **Strengths (erősségek)**, **Weaknesses (gyengeségek)**, **Opportunities (lehetőségek)**, **Threats (veszélyek)** szavak rövidítéséből alakult ki és vált elfogadottá a nemzetközi használat során.

A négy szempont - ami alapján az elemzést készítik - két csoportba sorolható. Az egyik, az úgynevezett belső tényezők csoportja, ide tartoznak a vállalatra, településre, az egyes programrészekre vonatkozó erősségek és gyengeségek. Azért nevezik belső tényezőknek az ide tartozó jellemzőket, mert azok alakulására a vizsgált egység (vállalat, település) saját intézkedéseivel hatással lehet, így a későbbiekben befolyásolni tudja az elemzés idején rögzített állapotot.

Például egy LA21 program egészségügyi fejezetének SWOT elemzésekor a gyengeségek rovatban megjelenik a lakosság általános mozgáshiánya és az ehhez köthető betegségek nagy aránya, akkor egy prevenciós mozgásprogram beindításával, tehát települési szintű intézkedéssel javítható a kifogásolt állapot és az adott tétel a következő SWOT elemzésnél már nem jelenik meg a gyengeségek listáján.

A belső tényezők szisztematikus számbavételének elsősorban a gyengeségek oldaláról van jelentősége. Ezek listázása egyrészt megmutatja, hogy a LA21 program működtetése során melyek azok a feladatok, amiknél a település befolyással lehet a rossz állapot javítására, másrészt a lista együttes vizsgálata segít a prioritások kiválasztásában, a javítást szolgáló intézkedések időbeni és megvalósíthatóság szerinti rangsorolásában.

A SWOT négy szempontjának másik csoportja, a lehetőségek és a veszélyek az úgynevezett külső tényezőkhöz tartozik. Ez azt jelenti, hogy az itt megjelenő hatásokra, jelenségekre a település önmagában viszonylag kis befolyással rendelkezik. A kérdés ez esetben az, hogy a külső hatásként jelentkező lehetőségeket hogyan lehet a saját adottságok ismeretében kihasználni, illetve a szintén külső tényezőként megjelenő veszélyek negatív hatásait hogyan lehet mérsékelni, vagy azokhoz alkalmazkodni.

A külső hatások listázásával segítséget kapunk olyan hosszú távú kérdések megválaszolásához, amikhez a belső döntésekkel már most alkalmazkodni kell. Például egy tartósnak ígérkező árvízi fenyegetettség - mint külső hatás - felveti azt a kérdést, hogy a romló mezőgazdasági termelési lehetőségek, a lakhatás bizonytalansága milyen mértékben rontja a település népesség megtartó képességét, a település tud-e valamilyen választ adni az adott külső fenyegetettségre.

Az így kialakított változatok adják a LA21 stratégiaalkotás kiinduló alapját, ezért metsz bele a SWOT elemzés hatóköre a szűk értelemben vett stratégiaalkotásba.

A SW tábla azonban nem minden állapotot és jellemzőt tartalmaz, hanem csak a készítésekor fontosakat és karakteresen jellemzőket. A helyzetfelmérés elemzéseit kiegészítjük számszerűsített mutatószámokkal, indikátorokkal, amelyeket az értékelés során is használni fogunk.

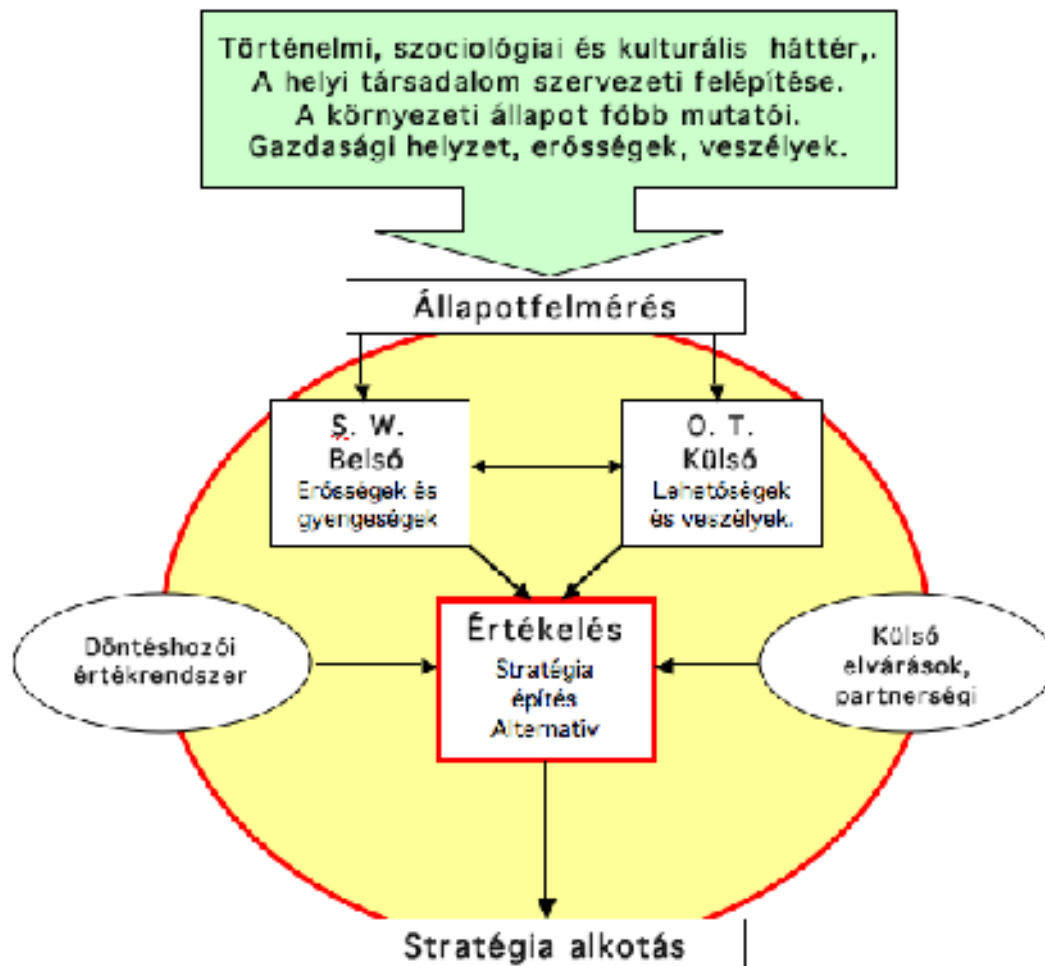
A tömör és egyértelműen megfogalmazott jellemzők akkor kerülnek be a SW táblába, ha :

- meghatározó és domináns az adott egység szempontjából vagy
- karakteresen eltérő a máshol megszokottól, vagy
- a változás iránya és erőssége azt indokoltá teszi, vagy
- valódi problémát jelent.

Segít a jó SW elemzés során, ha különféle nemzeti és nemzetközi összehasonlításokat is végzünk. A vetítési alap kiválasztása természetesen feltételez egy prekonceptiót, egy tudatos előminősítést.

A SWOT táblában megjelenő erősségekben és gyengeségekben az a közös, hogy a lehetőségekkel és veszélyekkel való összevetés után mindegyikkel valamit kezdeni kell. A kedvező adottságokat ki kell használni, de a gyengeségek is olyan problémát jelentenek melyeket kezelni kell, főleg ha azokat külső körülmények is indokolják.

A belső erősségek és gyengeségek meghatározásánál sokkal nehezebb feladat a külső lehetőségek meghatározása. Annál is inkább, mert ezekkel a helyzetfelmérés is kevésbé foglalkozik. Az SW (erősségek, gyengeségek) lista nagyban megkönnyíti az OT (lehetőségek, veszélyek) lista elkészítését, mivel a külső körülményekkel az erősségek és gyengeségek tükrében kell foglalkozni. A SW feltételrendszer értékelésének legfőbb akadálya az információk elérésének és feldolgozásának időigényességében rejlik.

3.2.5 Indikátorok alkalmazása

A LA21 program elindításához szükséges állapotfelméréshez, illetve az egyes részek előrehaladásának méréséhez szükségesek olyan egzakt mutatószámok (indikátorok), amik segítségével értékeljük a bekövetkezett változásokat.

A három terület a gazdasági aktivitás szintje, a szociális viszonyok alakulása és a környezet minőségének változása. Az alkalmazott indikátorokkal szembeni alapvető követelmény, hogy ennek a három fogalomkörnek a kölcsönhatásait, ezen kölcsönhatások változását nyomon kövesse. A mutatók a következő hatás-ellenhatás párokra kell, hogy vonatkozzanak:

- a gazdasági tevékenység hatásai a környezet minőségére. Visszajelzéssel kell rendelkezünk az erőforrás használat, a szennyező anyagok kibocsátása, a hulladékok okozta terhelés alakulásáról, a gazdasági szereplők és a környezetvédelem menedzsmentjének tevékenységéről (egyáltalán létezéséről), a makrogazdaságot szabályozó intézkedések és a piaci mozgások helyi környezeti viszonyokat befolyásoló hatásairól;
- a környezet ún. termelő funkcióinak, rásegítő jellegű szolgáltatásainak hatása a gazdálkodás lehetőségeire. A forrás és nyelő funkció javulása, vagy romlása milyen gazdasági válasz lépéseket követel, az érvényesített környezetpolitika mennyiben és milyen területeken változtatja meg a gazdálkodási feltételeket;
- a környezet minőségének hatása a szociális viszonyokra. A LA 21 programokban vizsgált lakossági kör milyen eséllyel jut hozzá a környezet rásegítő szolgáltatásaihoz (pl. rekreációs hatás), az általános komfortszintjében megjelenő környezeti elemekhez. A környezet minősége hogyan befolyásolja a vizsgált népesség egészségi állapotát, munkavállalási, kereseti lehetőségeit. Az érvényesített környezetpolitika, vagy helyi környezeti intézkedések hogyan változtatják meg az elosztási viszonyokat (mely csoportoknak lesz hátrányos, melynek előnyös az intézkedés csomag);
- a szociális viszonyok változásának hatása a környezet minőségére. Hogyan befolyásolják a demográfiai változások, a fogyasztási szokások a rendelkezésre álló erőforrásokat, illetve a nyelők állapotát? A társadalompolitikai intézkedések okoznak-e módosulást a környezet minőségben (pl. ha megnő a szabadidő aránya, ez a hatás - az esetleges nagyobb igénybevétel miatt - rontja-e a vizsgált települési környezet állapotát)? Az oktatás, a környezeti tudatosság változása, egyáltalán az információkhoz való hozzájutás feltételeinek javulása, szervezetek létrejötte - megszűnése, a jogi keretek változása milyen hatással van a környezeti állapotokra;

- a szociális viszonyok változásának hatása a gazdasági aktivitásra. A rendelkezésre álló munkaerő mennyisége (hiány, vagy túlkínálat), képzettségi szintje, a népesség nagysága, a háztartások szerkezete (gyermekes, elvált, nagycsaládos), elérhető oktatás szintje, az információhoz való hozzájutás lehetősége mind befolyásolják a vizsgált település gazdasági teljesítményét. Hasonló hatása van a fogyasztási szintek alakulásának (kontrasztosan különböző, vagy kiegyenlítettebb fogyasztás a lakosok között), az érvényesülő fogyasztási mintáknak, a civil szerveződések lehetőségének;
- a gazdasági aktivitás hatása a szociális viszonyokra. Az elérhető jövedelemszint, illetve annak megoszlása, a foglalkoztatási lehetőségek alakulása, a makrogazdasági intézkedések és a piaci erőviszonyok helyi lecsapódása befolyásolják a vizsgált népesség szociális körülményeit, közöttük olyan - a LA 21 programok szempontjából lényeges - jelenségeket, mint a települési közösséghez tartozás, az egymás iránti szolidaritás, vagy a települési „otthon levés” érzete.

A fentieket végiggondolva érdemes hangsúlyozni, hogy a leírt kapcsolatrendszerrel figyelemmel kísérő indikátorok kiválasztásánál, sőt az egyes mutatók megfogalmazásánál tekintettel kell lenni arra, hogy a LA 21 nem csak a racionális (elsősorban gazdasági) érvekkel leírható élethelyzetekre kíván hosszú távú programot adni, céljai között a mentális, érzelmi viszonyok változtatása is szerepel. Ezért nem szabad idegenkedni olyan indikátorok alkalmazásától sem, amelyek látszólag szubjektív értékítéleteket jelenítenek meg (pl. a már említett, településhez való tartozás érzését firtató indikátor használata, amely időről időre elhelyeztetni egy százas skálán a válaszadó véleményét).

Az indikátorok alkalmazásának célja és a használt indikátorok csoportosítása

A fentieket figyelembe vevő indikátor szerkezet kialakításakor az alábbi három „pillért” célszerű figyelembe venni:

Az indikátorok listájának tagolásakor jelenjenek meg a fő dimenziók (az itt tárgyalt gazdasági-szociális-környezeti dimenzió felosztás csupán - nemzetközi gyakorlaton alapuló javaslat, ettől természetesen akár országos szintű ajánlásokban, illetve a helyi alkalmazásnál is el lehet térni. Az viszont alapvetően fontos, hogy miután a dimenziók meghatározása megtörtént, a későbbi felméréseknél következetesen az adott szerkezetet használjuk, különben értelmezhetetlen lesz a változás és főleg annak dinamikája). A szöveges programban megfogalmazott fő célok alakulását vizsgáló indikátorok vagy elkülönítve, vagy az adott célhoz egyértelműen hozzárendelhető dimenzió elején jelenjenek meg. Így pl. ha célként megfogalmazódott a „laza beépítettségű, a természeti környezetnek teret engedő településszerkezet kialakítása” követelmény, mint cél, akkor a környezeti dimenziót lefedő indikátor csoport elején kell szerepeltetni a „beépített - beépítetlen területek aránya”, és/vagy a

„parkok területének aránya a településen”, és/vagy az „egy épülethez tulajdonjogilag tartozó átlagos terület nagysága” indikátorokat.

A használt indikátorok elsősorban ne egy állapot leírására törekedjenek (az állapot rögzítése az indulásnál természetesen szükséges), hanem a LA 21 program előrehaladásával kapcsolatos változásokat mutassák és legyenek alkalmasak a változások dinamikájának érzékeltetésére, ezen keresztül a közösségi teljesítmény mérésére.

Az alkalmazott indikátorok listájából ki kell emelni néhány ún. kulcs küszöbindikátort, amelyek alkalmasak arra, hogy a program előrehaladását, az ott megfogalmazott célok teljesülését (vagy éppen nem teljesülését) érzékeltessék. Ezek a kulcs indikátorok azon túl, hogy integráltan mutatnak eredményt, vagy eredménytelenséget, alkalmasak arra is, hogy a rövid, közérthető összefoglaló jelentést, amit a sajtó, a helyi lakosok gyors tájékoztatása céljából a részletes értékelés kivonataként kell elkészíteni, megtámogassa.

A kulcs indikátorokat úgy kell megválogatni, hogy alkalmasak legyenek az országos, vagy nemzetközi trendekkel való összehasonlításra, így a LA 21-et készítő települések a saját fejlődésüket össze tudják vetni a szélesebb körű változásokkal.

Ez az indikátor csoport tartalmazhatja az „alapkészlet” egyes - fontosnak ítélt mutatóit, de lehetséges a kifejezetten demonstrációs célú, integrált indikátorok létrehozása is.

A konkrét települési LA 21-nél alkalmazott végleges indikátor lista kialakításának lépései a következők:

- annak felmérése, hogy milyen adatok állnak rendelkezésre a vizsgálathoz, illetve milyen adatgyűjtésre van lehetőség az adott költségkereten belül;
- a kialakítandó program stratégiai céljainak meghatározása;
- az indikátor rendszer szerkezetének kialakítása, milyen dimenziókban gondolkozunk, az egyes dimenziókban belül milyen alrendszereket vizsgálunk (pl. szociális dimenzió belül egészség, jövedelemkülönbségek, oktatás, család, szabadidő, stb)
- a lehetséges, meghatározott szerkezetű indikátorokból a rendelkezésre álló adatok alapján melyeket tudunk ténylegesen számítani;
- a tényleges lista rögzítése, benne a kulcs indikátorok meghatározása.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül bemutatunk néhány alkalmazható mutatót, azzal a megjegyzéssel, hogy az egyes települések LA21 programjának kidolgozói teljesen szabad kezet kapnak a saját viszonyaikat legjobban tükröző indikátorkészlet meghatározásához.

4. sz. táblázat:

Figyelem területe	Témák és indikátorok
1. Globális szint	1.1. Ökológiai lábnyom 1.2. Üvegházgáz-kibocsátás Egy főre jutó üvegházgáz-kibocsátás
2. Helyi terhelések és a környezet állapota	2.1. Levegőtisztaság Rossz levegőtisztaságú napok száma (SO ₂ , NO ₂ , CO, O ₃ és PM10) 2.2. Levegőtisztaság bioindikátora Zuzmó fajok mennyisége a fenyőtörzseken 2.4. Energiafogyasztás Egy főre jutó összes energiafogyasztás Fogyasztói csoportok által felhasznált elektromos energia (köz-, magánsektor) Háztartások hőfogyasztása 2.5. Hulladékhasznosítás Összes és egy főre jutó hulladéklerakóba vitt hulladék mennyisége Biohulladék mennyisége Komposztálásba kezdő háztartások száma (háztartási hulladék újrahasznosítási rátája) 2.6. Közlekedés gépjármű -közlekedés volumenének változása Tömegközlekedés részesedése az összes forgalomból Gépjármű sűrűség 2.8. Területhasznosítás Népsűrűség Egy főre jutó zöldterület A közlekedésre, építkezésre és egyéb célokra használt területek megoszlása 2.9. Biodiverzitás Madarak Növények Megőrzést elősegítő programok megvalósítása 2.10. A környezet kemikálizálódása Pb és Cd bizonyos hangyafajokban, Hg és PCB a balti heringben. (esetleg: a talaj szennyezettségének mértéke)
3. Társadalmi-gazdasági tényezők	3.1. Népeség Népeség változása Korcsoportok Háztartások száma a háztartásban élők száma szerint Egyszülős családok aránya 3.2. Oktatás 25-64 éves korcsoport iskolázottsága Nők, férfiak iskolázottsága 3.3. Gazdasági aktivitás Munkahelyek száma iparágak szerint Egy keresőre jutó átlagjövedelem Nők, férfiak átlagjövedelme 3.4. Jólétre leselkedő veszélyek Munkanélküliségi ráta Munkanélküliek száma csoportonként (nők, férfiak, fiatalok, tartós stb..) Munkanélküliek és szabad munkahelyek száma Segélyben részesülők száma Vagyon ellen elkövetett bűncselekmények száma Emberölések száma 3.5. Egészségi állapot Nők, férfiak várható élettartama A halál leggyakoribb okai (10 ezer lakosra jutó esetek száma) 3.6. Lakásügy Egy főre jutó lakás m ² Lakhatás költségei-átlag bérleti díj és lakásár per m ² Lakhatási támogatásban részesülő háztartások száma Lakhatási támogatás aránya a lakhatás költségeihez viszonyítva
4. Lakókörzeti környezet és szolgáltatások	4.1. A lakókörzeti környezet zajszintje Zajproblémás környezetben élők aránya 4.2. Helyi önkormányzat és városi szolgáltatások Város adóbevételei Szolgáltatási pontok száma Könyvtári látogatások száma Szolgáltatásokkal kapcsolatos elégedettség mértéke
5. Részvétel	5.1. Magatartás (esetleg: környezeti menedzsment rendszerrel rendelkező cégek aránya, ökocimkés, organikus termékek iránti kereslet nagysága) 5.2. Önfenntartás A hazailag előállított élelmiszerek aránya Élelmiszertermelésre használt földterület nagysága 5.3. Részvétel és független kezdeményezések Városi választásokon résztvevők aránya

3.2.6 Térinformatikai eszközök alkalmazása

A térinformatikai rendszerek lehetséges céljai:

A térinformatikai rendszerek alapvető célja (főleg nagyobb településeken) átfogó vagy tematikus (csökkentett tartalmú) adatbázisok létrehozása amiatt, hogy a felmerülő kérdések megoldásához alapadatokat szolgáltatasson. Ez a rendelkezésre álló adatok olyan egységes rendszerben való kezelését jelenti, amelyek alkalmasak a lekérdezésre, újabb részanyagok összeállítására, térképek különböző méretarányban és tematikában való elkészítésére. És ami nem elhanyagolható, az adatok javítása, felújítása könnyen megoldható.

Természetesen, mivel nincs mindenre jó adatbázis, ezért már ebben az esetben is mérlegelni kell az adatgyűjtés sűrűségét, az alkalmazott alaptérkép típusát, a feldolgozott objektumtípusokat.

Azt kell elmondani, hogy az ilyen települési alapszisztem általában a legköltségesebb, mivel a célra legjobban a földhivatali alaptérkép felel meg (részletessége és pontossága miatt), és ennek felújítása, a rendszerbe való bedolgozása nagy erőforrásokat igényel. Emiatt ezek az általános rendszerek csak nagyobb városokat tekintve reálisak (pl. közműhálózati, közlekedési, településtervezési térképrendszerek). Az általuk nyújtott információk ugyanis kisebb, jól áttekinthető települések esetében semmiféle új dolgot nem hordoznak. Továbbá megemlítendő, hogy az adatbázisban szereplő információk elévülése miatt ezek folyamatos karbantartásra szorulnak, ami szintén pénzt igényel.

A térinformatika másik, talán a kisebb települések esetében is perspektivikus alkalmazása az új típusú információk kutatásának területe. Ez esetben valamilyen konkrét célból (pl. környezetvizsgálat, településfejlődés, szociológia) kell nagyon sok kiinduló adatból következtetéseket levonni, ráadásul a legkülönbözőbb típusú, méretarányú forrásokból. Ehhez járul még az általában szükséges terepi adatgyűjtés anyaga. Itt elengedhetetlen a térinformatikai rendszer-felépítés, mivel a szerteágazó adatforrásokat csak így lehet egységesen vizsgálni, feldolgozni. Gyakorlatilag az eredményeket mindig az egységes elemzés, vagy többször az egységes szemlélés hozza magával.

Ekkor a költségeket (ráfordított idő, részletesség, stb.) az is csökkenti, hogy elegendő az általában a tervezésre használt méretarányokban gondolkodni, fel lehet használni a településen már használt térképeket. Ebbe a csoportba tartoznak kiemelten a környezeti problémák megoldását segítő adatbázisok (károsodások, szennyeződés-terjedés, általános állapot, belvizes kérdések, stb.), amelyeknél mindig felmerül az adatok rendszerezése mellett konkrét problémák feltárása és megoldása is.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a térinformatikai rendszerek alkalmazásának széleskörű lehetőségei vannak. Legfontosabb kritérium használatukkal kapcsolatban, hogy csak konkrét igények felmerülése esetén célszerű kiépíteni őket. Ez azt jelenti, hogy meg kell fogalmazni a célt, a megoldandó feladatot, és azt is, hogy milyen kérdéseket akarunk a rendszernek feltenni, hogy akarjuk felhasználni. Nem szabad ezen kívül elfelejteni az alábbi költség-vonzatot és elévülési időt:

- eszközök 3-5 év (egyre inkább csökken), költségtényező 1;
- programok 7-10 év (csökkenő, de mesterséges ráhatás), költségtényező 5;
- adatok 10-20 év (folyamatos karbantartás mellett), költségtényező 50;

Ebből az következik, hogy a térinformatikai adatbázisok legdrágább összetevője az adatgyűjtés, tehát a szoftverek és a hardver megvásárlása után még viszonylag sokat kell költeni a megvalósításra. Azon is el kell gondolkodni, hogy elegendő-e esetleg egy digitális térkép, vagy ténylegesen térinformatikai rendszer kiépítése szükséges. Továbbá kérdés lehet az is, hogy a térinformatika segítségével megoldott problémák hasznosítása történhet-e egyszerűbb eszközökkel (nem minden önkormányzatnak van lehetősége térinformatikai szoftvert vásárolni, de presztízs-okokból megveszi)? Nyilvánvalóan ezek a megjegyzések nem csökkentik azt az előnyt, hogy a felhasználó olyan egységes rendszert kap, ami az elmondottakon kívül teljesen egységes prezentációt (nyomtatás, megjelenítés, leválogatás) is jelent.

Az önkormányzati adatbázisok típusai

Nyilvántartási rendszerek

Az önkormányzatok számára kiépített térinformatikai adatbázisok túlnyomó része az úgynevezett nyilvántartási rendszerek csoportjába tartozik. Ennek oka az, hogy a települések irányítása, a különféle igazgatási feladatok sokféle, esetenként a földhivatali munkát is érintő tevékenységet igényel. Ennek egyik feltétele pedig a településre vonatkozó információk naprakész ismerete. Emiatt válik kézenfekvő igénnyé egy olyan egységes adatbázis kialakítása, ahol ezek az információk megtalálhatók, lekérdezhetők, elemezhetők. Ehhez járul még a prezentáció (térképezés) sokrétűsége.

A nyilvántartási rendszerek emiatt szorosan kapcsolódnak a földhivatali nyilvántartáshoz, a közművekhez. Mivel ezek az adatok a szakhatóságoknál általában nagyméretarányú (kataszteri) alaptérképekhez vannak kötve, ezért az ilyen adatbázisok alapja mindig ez a nagyméretarányú anyag. Ezzel eléri az elméleti teljes egységet a nyilvántartások között. Amennyiben az adatok naprakészen tartása megoldott, ténylegesen egy jól használható rendszer jön létre. Felmerülhet azonban több kérdés. Gyakran előfordul, hogy az önkormányzatok bevállalják részben a földhivatali (állami) adatgyűjtést, közösen

kívánják a nagyméretarányú adatbázist megvalósítani. Ez a törekvés elméletileg szép, de a nagyon nagy anyagi ráfordítások miatt csak nagyobb városok számára ajánlott, valamint a térképfelújítás hosszú ideig (több évig) is elhúzódhat. Amennyiben egy település ténylegesen csak az irányítással, tervezéssel kapcsolatos információkat kívánja rendszerbe foglalni, választhat ennél kisebb részletességű és pontosságú alaptérképet is (1:4000, 1:10000), ekkor mind az adatgyűjtés ideje, mind költsége drasztikusan csökkenhet.

Környezeti adatbázisok

A korábbiakból következően a környezeti vizsgálatokkal kapcsolatos helyhez kötött információk feldolgozására használt rendszereket környezeti térinformatikai rendszereknek nevezzük. Ugyanúgy, mint általánosságban, a környezeti rendszerek a valamilyen földrajzi vagy geodéziai vetületi rendszerhez kötött információk gyűjtésére, feldolgozására, kezelésére, elemzésére szolgálnak, azzal a kiegészítéssel, hogy az információk sokrétűsége, alapvetően eltérő tulajdonságai miatt az alapinformációk jelentős előfeldolgozására van szükség.

A környezeti térinformatikai rendszerek megvalósítása természetesen erősen feladat orientált a teljesen eltérő kérdések, problémák és jellemzők miatt. Ezek alapján a következő fő rendszertípusokat különböztetjük meg:

- országos környezetállapot adatbázisok (minisztériumok, országos szervek);
- regionális, önkormányzati környezetvédelmi adatbázisok (okok, megoldás);
- környezet- és településmenedzsment adatbázisok (irányítás, tervezés);
- régészeti információs rendszerek (vizsgálat, környezeti összefüggések);
- változásvizsgálati, rekonstrukciós adatbázisok (fejlődés, korábbi állapot).

A szoftverrel kapcsolatos jellegzetesség, ugyanúgy, mint általános esetben az, hogy a térinformatikában használatos célprogramoknak együtt kell kezelniük a helyhez kötött információt, és az ezekhez kapcsolódó tulajdonságokat (táblázat, szöveg, kép). Kiegészítésként megjegyzendő, hogy a később tárgyalt időbeli adatgyűjtés miatt ezeknek a szoftvereknek rendelkezniük kell a legkülönbözőbb (esetleg régi) adatforrások, térképek bedolgozási lehetőségeivel.

A környezeti rendszerek fontos adatfelépítési sajátossága a rendszerbe bevinni szükséges adatok azonosító és jellemző tulajdonságainak sokrétűsége (pl. liter, pusztulás, méter, jó, stb). Emiatt az elsődleges információkat általában át kell dolgozni, homogenizálni kell a későbbi egységes vizsgálatok, műveletek érdekében. Meg kell találni azt a közös jellemzőt, amivel egységesen lehet kódolni a legkülönbözőbb jelenségeket.

További sajátosság az adatbázisok időbeli függése. Ez azt jelenti, hogy általában több időszokban kell az adatgyűjtést elvégezni, hogy a folyamatok értékelhetőek legyenek. A rendszernek alkalmasnak kell lenni az időbeli összehasonlításokra, lekérdezésekre. A fentiek miatt a környezeti térinformatikai rendszerek kiemelten legfontosabb, legnagyobb körültekintést igénylő alkotóeleme az adat, illetve a kialakított adatszerkezet.

A geometriai adatokhoz minden GIS-ben kapcsolhatók szakadatok (attribútumok). Ezek a vizsgált objektumok, jelenségek közvetlen típusára, tulajdonságára jellemzőek, vagy valami általunk meghatározott információt hordoznak. Lehetnek szövegesek vagy számszerűek. A térinformatikai adatbázisokban a szakadatokat általában táblázatos formában rendelik hozzá a geometriai adatokhoz, így alkalmassá válnak az együttes műveletek végrehajtására. A geometriai elemekhez ezen kívül kapcsolhatók adatként szövegek, képek, de természetesen ezek csak lekérdezhetőek, velük komplex műveletek nem végezhetőek. Itt a környezeti adatbázisoknál kiemelt jelentőségük van a képeknek. A vizuális láttatás mellett általában szükséges képeket bevonni a geometriai adatok közé, a célból, hogy a felhasználók további, szakterületükhöz kapcsolódó információkat nyerjenek ki.

A környezeti térinformatikai rendszerek sem működtethetőek megfelelő szakemberek nélkül. Természetesen, ez esetben fokozottan érvényes, hogy csak a legkülönbözőbb szakterületekről összeálló szakembergárda tud használható adatbázisokat létrehozni.

Tervezési, beruházás-támogató rendszerek

A térinformatika speciális területe a tervezéssel, beruházásokkal kapcsolatos adatkezelés. Főképpen azért, mert ez esetben maga az alaptérkép is általában változik a tervezés, irányítás ideje alatt, nem beszélve a különféle adatok folyamatos változásáról, a módosítások szükségességéről. Emiatt az ilyen rendszereknek rendelkezniük kell a folyamatos beavatkozás lehetőségével (ami a legfontosabb: az alkalmazó önkormányzat vagy cég oldaláról is). Ez a követelmény felveti azt az alapvető kérdést, hogy lehetőség lesz-e a kiinduló adatok folyamatos karbantartására, a keletkezett új információk bedolgozására. A legfontosabb összetevője a kérdésnek az anyagiak mellett, hogy az adatszerkezet, a kapcsolt szoftverek általában olyanok, hogy megengedik az alkalmazó beavatkozását a nem térképészeti jellegű módosításokra. Ennek korlátozását célszerű akadályozni egy adatbázis kialakítása során.

A tervezési rendszerek másik speciális kérdése a különféle kiinduló térképek (építészeti tervek, stb.) együttes bedolgozása. Ez olyan feladat, ami minden esetben (igaz, hogy egyszeri) speciális szakismereteket követel, hiszen a bedolgozott térkép éles adatai (pl. szabályozási vonal) semmiképpen sem változhatnak. Ehhez járul még a különféle méretarányok problémája, mivel az

egybedolgozás feltétele elméletileg a közös azonosító pontok megléte, mai gyakran nincs meg a nagyon eltérő méretarányok miatt.

Adatbázisok helyi problémák megoldására

Az önkormányzatok, különböző vállalkozások sajátos problémáinak megoldására szolgálnak azok a térinformatikai rendszerek, amelyeket a legkülönbébb okokból, általában valamilyen probléma eldöntésére, annak támogatására építettek fel. Ebben az esetben igazából nem maga a térinformatika a döntő (noha a prezentációban nagy szerepe van), hanem az a tény, hogy egy ilyen adatbázisba bele lehet tölteni az összes korábbi vizsgálati eredményt, helyi megfigyeléseket, stb. Ezeknek az adatoknak az újabb, összetettebb feldolgozása azután jó lehetőséget ad újszerű eredmények kimunkálására. Természetesen, amit elmondtunk az adatbázisok felépítéséről, az ezekre is vonatkozik. Főképpen az, hogy a különböző adatok integrálása nagy körültekintést igényel, ha ezekkel később dolgozni is akarunk.

Ez a megközelítés is mutatja, hogy itt elsősorban az eredmény a fontos, nem a rendszer. Ez a módszer az egyik legelterjedtebb ott, ahol nincs lehetőség önállóan működő térinformatikai rendszer felállítására (lásd a korábbi megjegyzéseket). Ezeknél az önkormányzatoknál célszerű csak elemzésre, szemlélésre alkalmas szoftvereket telepíteni (általában ingyenesek), illetve a vizsgálatok eredményeit a használatos formátumban bekérni (papír- vagy digitális térkép, WEB-es formátum, kép, stb.). Itt már elválik egymástól a térinformatika és az eredmények felhasználása.

Megvalósítási formák a lehetőségek és igények függvényében

A következőkben röviden áttekintjük azokat a megvalósítási formákat, amelyek a korábban tárgyalt adatbázis-típusok konkrét felépítését, használhatóságát befolyásolják. Az, hogy a térinformatikai rendszer hogyan valósul meg, meghatározza a ráfordítási időt és a költségeket is. Tehát alapvető egy adatbázis létrehozása és normális használata szempontjából.

A legegyszerűbb és leginkább elterjedt megvalósítási forma a digitális alaptérképen alapuló rendszer. Ez esetben a fő elem maga a térkép. Ennek előállítási költsége a méretarány és a terület függvénye. Mint korábban említettük, amennyiben az önkormányzat a földhivatali alaptérképet kívánja felhasználni, költségei elérhetik akár a 100 millió forintot is. Természetesen ezt már állami támogatás nélkül nem lehet megvalósítani. A kérdésnek van egy további oldala. Amennyiben nagyméretarányú az adatbázis, kiegészítő információk hozzárendelése (pl. légi fényképek) meglehetősen bonyolult és drága dolog (ortofoto -térképek). A képi információk integrálása szintén sok millió forintot jelent. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a légi felvételek bedolgozása a rendszerben főleg akkor hasznos, ha van a felhasználónál a légi fotók értelmezésére alkalmas szakember.

A digitális alaptérkép, mint térinformatikai alap lehetőséget nyújt akár az épületek szintjén történő adatfeldolgozásra, pl. a közművek pontos feltüntetésére. Megjegyzendő, hogy a rendszer tartalma, a szereplő objektumféleségek természetesen nem növelhetők korlátlanul, ezért igazából néhány alapfeladatra (amelyek gyakran földhivatali tevékenységet is érintő igazgatási feladatok) korlátozódnak. Az ilyen adatbázisok fő előnye magán az egységes adatbázison kívül a térképfelújítás technikailag egyszerű volta, illetve az adat-prezentáció sokrétűsége (térképi méretarányok, jelkulcs és tartalom variálhatósága).

Ettől gyökeresen eltér a különböző cél-adatbázisok megvalósítása. A feladattól függően választható az a geometriai alap, amelyen fel kívánjuk építeni rendszerünket. Leggyakrabban az 1:10000 topográfiai alaptérkép javasolható (ez többfajta tervezés alapja is), részben a digitális változata, részben a már térinformatikai szempontokból feldolgozott anyaga. Az ilyen alaptérkép előállítása mind időben mind költségekben lényegesen alatta marad a fent tárgyaltakhoz képest. Amennyiben nagyobb felbontás szükséges (városok esetében) javasolható még az 1:4000 kataszteri alaptérkép.

Ezekre az alapokra már viszonylag könnyen ráépíthetők a legkülönbélebb információk, térképesíthetők az egyéb szöveges adatok, táblázatok. Az ilyen alapok előkészítése a szövegek, képek csatolására is könnyebb. Kiemelendő, hogy a főként környezeti cél-adatbázisoknál a topográfiai alapok választása után (részben a felbontási, részben a pontossági feltételek miatt az egyébként nagyon szükséges képi anyagok bedolgozása nem igényel különösebb ráfordításokat. Az elmondható ugyanakkor, hogy a különböző cél-adatbázisok naprakész volta hangsúlyozottabban jelentkezik, hiszen egy konkrét környezeti probléma megoldása nem teszi lehetővé az akár fél - háromnegyed éves rendszer-felépítési időhatárokat.

Napjainkban egyre gyakrabban felmerül a hálózatban kiépített adatbázisok szükségessége. Itt csak annyit érdemes megjegyezni, hogy esetenként rendelkezni kell-e saját térinformatikai szoftverrel minden felhasználói végponton, vagy elégséges egy központban (vagy csak a rendszert felépítő vállalkozónál) telepíteni a szoftvert. Ez esetben a lekérdezések, egyéb felhasználás már ingyenes szoftverekkel lehetséges.

4. A Local Agenda 21 tapasztalatai Európában

Az LA 21 éppen komplexitása miatt közvetíthető nehezen a társadalom szélesebb célcsoportjai felé. Ezért a német gyakorlatban jól bevált a problémakör szegmentálása, amikor a „konkrétumokat keresni a komplex folyamatokon belül” elvet alkalmazva a helyi közösséget közvetlenül érintő és motiváló témákon, kérdéseken keresztül sikerült az emberek érdeklődését felkelteni az LA 21 iránt. Például: az egyes városrészek közötti közlekedési összeköttetések fejlesztése; szociális célzatú bútorraktár kialakítása; helyi termékekre szervezett ellátás-kereskedelem támogatása; energiamegtakarítási projektek az iskolában, stb.:

A németek abban látják az LA 21 összeállításának a művészetét, hogy mennyire sikerül a tényleges tennivalókra koncentrálni anélkül, hogy az alapkoncepció célját (fenntartható fejlődés) szem elől veszítenénk.

A települési hatóságok sok esetben már az indításkor túlságosan is kezükbe veszik az LA 21 folyamatának irányítását. A mindennapi játékszabályok kialakításánál azonban nem hagyható figyelmen kívül az az ötletgazdagság sem, amit a kooperációs partnerek (nem kormányzati szervezetek, polgári kezdeményezések, szakszervezetek, egyházak, egyesületek és helyi vállalkozások) képviselnek a közös irányelvek, célok-módszerek és konkrét programok megfogalmazásakor. Az LA 21 kidolgozásának kooperációs szintjét a szakemberek Hannover München és Osnabrück esetében vélik a legmagasabbnak. A közvélemény-kutatások szerint ezekben a városokban érzik a szereplők - közöttük az egyes lakosok is - leginkább magukénak a település közeljövőt érintő fejlesztési forgatókönyvét.

A városi fenntarthatóság sikerét befolyásoló elemek

Európa több városában készítettek ún. „fenntartható város” programot. A fogalom szűkebb, mint a LA21 forgatókönyvek témakörei (inkább forgalomszervezési kérdésekre tér ki), azonban a lehetséges átfedések miatt érdemes röviden áttekinteni, mit tudunk hasznosítani az ilyen típusú programokból a LA21 készítése során.

A városi fenntarthatósági projekteket nem „vákuumban” valósították meg. A projektek sikerességét érintő legfontosabb körülmények tipikusan magukba foglalták az alábbiakat:

- Nemzeti jogi és politikai kölcsönhatás. A norvég nemzeti törvényhozás lehetővé tette az önkormányzati hatóságok részére, hogy Trondheimban és Osloban az útdíjakat bevezessék. Negatív példaként említhetjük a Német Birodalmi Parkoló Jogszabályt (*German Reich Garage Code*) (1939) és a

kapcsolódó német jogszabályokat, melyek megakadályozták gépjárműmentes övezetek alapítását Freiburgban és Brémában.

- Részvétel hálózatokban és egyesületekben. Az energiához és a közlekedéshez kapcsolódó projektek jelentős részét képezte a CO₂ kibocsátás csökkentéséhez kapcsolódó döntések és tevékenységek ösztönzéseként. Leeds kivételével egy város sem írta alá elkötelezettségét az Aalborg Charta iránt (továbbá a Fenntartható Város kampány későbbi dokumentumait) a városi fenntarthatósági projekt fejlesztésének és megvalósításának ösztönzéseként. Azonban néhány elemzett projekt kitüntetésekot kapott, vagy helyi szinten vagy nemzetközi hálózatoktól.
- Horizontális és vertikális együttműködés más projektekkal és programokkal. Igen jelentős és egyértelmű együttműködést lehetett megfigyelni adott város fenntarthatósági törekvései és egyéb törekvései között, valamint különböző városok hasonló tevékenységekre irányuló projektjei között (például a bécsi villamos projekttel kapcsolatban meghozott döntéseket starsbourgi és karlsruhe-i tevékenységek is inspirálták).
- A különböző városokban és országokban jelenlévő városi fenntarthatósági törekvések koncentrációját illetve azok távollétét részben magyarázhatja egy pozitív, támogató kölcsönhatás. Másrészt, ez egy kétirányú kapcsolat, „kritikus nagyságú” városi fenntarthatósági projekt esetében „pozitív környezetet” tud alapítani a jövőbeli törekvések számára.

Ugyanakkor néhány „fenntartható város” projektben nem megfelelő szabályozási és politikai környezetről számoltak be.

Hosszú távú elkötelezettségek minden szinten

Az elemzett projektek sikerének egyik igen fontos előfeltétele volt a felsőszintű önkormányzati hatóságok (gyakran a polgármester) elkötelezettsége a projekt iránt. Néhány esetben, ez az elkötelezettség azért győzött, mivel bizonyos intézkedéseket olyan politikai feltételek támogattak, mint pl. a Zöld Párt tagjainak a városi irodában (Bréma) illetve a polgárok népszavazásában való jelenléte (gépjármű korlátozások Bolognában és út díjak Trodheimban). Sikeres elemként értékelték a városi fenntarthatóság iránti elkötelezettséget további kormányzati szinteken (nemzeti hatóságoktól a helyi önkormányzati osztályokig), de ennek a jelentősége kisebb volt.

Ahhoz, hogy a legtöbb projekt sikeres legyen, a fent említett elkötelezettséget hosszú távon kellett fenntartani. A városok nem válnak fenntarthatóvá rövid idő alatt. A közlekedés infrastruktúrájának fejlesztése illetve új hozzáállás, attitűd bevezetése időbe telik. Amennyiben ez alatt az idő alatt az elkötelezettség elhalványul, a projekt nagy valószínűség szerint meghiúsul. A legtöbb

megjelentetett szállítási siker eredete az 1970-es évekből származó városi tervezésben és menedzsment gyakorlatban rejlik, sőt visszamehetünk akár az 1940-es évekig. (Koppenhága, Saarbrücken, La Rochelle, Freiburg, Strasbourg, Perugia, Groningen).

A törekvés és az elkötelezettség hosszú távon való fenntartásának szükségessége számításba vehető a szállítási projektek „koncentrációjának” másik magyarázataként is, meghatározott országokban és városokban. Azok az irányvonalak, programok és projektek, amelyek jelenleg léptek a fenntarthatóság útjára, egyszerűen nem érettek még meg eléggé a sikerre.

A projektek meghiúsulásának leginkább hangoztatott oka az elkötelezettség hosszú távú és napi jelenlétének hiánya a résztvevők részéről. Ez történt például Espooban, Poriban és Rochefortban. Heidelberg jelentése állítja, hogy a csökkentett forgalomra vonatkozó szerkezet kifejlesztésének megvalósítása bonyolult lesz, mert a szerkezeti változások olyan változásokat igényelnek, amelyek „természetüknél fogva hosszútávúak.” Groningenben meghatározott csoportok ellenállása volt megfigyelhető, mint jellegzetes akadály, ami az információ hiányára és az ütköző érdekekre vezethető vissza. Trodheimben az út díjak bevezetésével a hatalmon lévő érdekek elleni cselekvés vált szükségessé.

Levonható tanulságok

A megvalósított „fenntartható város” projektek közös tanulságai az alábbiakban foglalhatók össze:

- Több érintett felet magába foglaló részvétel. Egyöntetűen kihangsúlyozták a politikai, szakmai és privát szereplők közötti együttműködés megszervezésének jelentőségét, valamint a számos érdekcsoport közötti megállapodást, de a több érintettet magába foglaló részvétel nehézségei is igen jelentősek. Több érintett félnek a részvételbe vonása nemcsak rendkívül időigényes és bonyolult, hanem az egységre törekvés lehetőségeit is csökkenti, ennek következtében a projekt kitűzött céljait is lerontja.
- A fenntarthatósági projektek megvalósításánál döntő jelentőségű az elkötelezett politikusok, önkormányzati vezetők és tapasztalt menedzserek szerepe. Mindezekben túlmenően a saarbrückeni menedzsment kihangsúlyozta, hogy a helyi önkormányzat törekvése önmagában nem elég.
- A nevelés, az információ és a vita a változások leghasznosabb, legjelentősebb eszköze.
- Mindig nagyon fontos az emberek ösztönzése - vagy érzelmileg, vagy tanácsadásra illetve pénzügyi részvételre vonatkozó segítségnyújtás keretében. Ezáltal sokkal egyszerűbb lesz elérni a kitűzött célokat. Mindemellett, meglehetősen nehéz azokat a magáncégeket motiválni,

amelyek nem eléggé érzékenyek arra, hogy a környezetvédelmi tevékenységekben részt vegyenek.

- A hosszú tervezésû idôszakok az idô múlásával magukban hordozzák a csökkenô figyelem és a csökkenô lelkesedés rizikóját a projekttel kapcsolatosan.
- A program hatékonyan kell megszervezni és megvalósítani, úgy, hogy a projekt folyamatos ellenôrzése és értékelése biztosított legyen, továbbá a program bürokráciáját a minimum szinten lehessen tartani (pl. a program elfogadásának rövid idôtartama).
- A föld-használat tervezés esetében bátorítani kell a magasabb városi sűrűséget (beleépítve az új városi életstílust) ahelyett, hogy a perifériák alacsonyabb sűrűségű fejlesztését bátorítanák.
- Pozitív és támogató jogi, gazdasági és politikai környezet, valamint kölcsönhatás és együttműködés további fenntarthatósági projektekkel, ritkábban hálózatokban és egyesületekben való tagság.
- Hosszú távú elkötelezettség és támogatás jelenléte, különösen magasabb szintű döntéshozatal esetén, továbbá a társadalmi támogatottság.
- A nagyobb városi fenntarthatósági projektekhez kapcsolódó reális célok és elképzelések: a gépjármű használat csökkentése, a tömegközlekedés működésének javítása, a kerékpározás és a gyaloglás elősegítése, a városi terület újjáépítése és javítása.
- Megbízható szervezeti keret kiépítése beleértve a lehetőség szerinti összes hozzáértő partnert, érintett felet mind közigazgatási, mind ágazati szempontból, továbbá a köz és a magán szektor bevonása a projekt tervezésébe és megvalósításába.
- Megbízható pénzügyi bázis, amely sokrétű forrásokon alapszik (lehetőség szerint beleértve a helyi vállalkozásokat is), a projekt hangsúlyozza az alacsony költségű intézkedések előtérbe helyezését, a költség visszatérítést és a helyi alapokból való kiegészítést, valamint számos esetben a külső anyagi támogatást.
- Az integráció, társulás, fokozatos és folyamatos fejlődés, minőség, fejlesztés, folyamatos ellenôrzés és értékelés elvein alapuló projekttervezés.
- Hatékony intézkedések és eszközök alkalmazása, beleértve a technikai és a szervezeti megoldásokat is, egy kiterjedt „városi fenntarthatósági eszköz felszereléstől” amely magába foglalja az integrált szállítás/tér/energiatervezést, az energia megtakarítás javítását, a megújuló energiaforrások felhasználását, a tömegközlekedés javítását, a

kerékpározás és a gyaloglás infrastruktúrájának és vonzerejének fokozását és a gépjárművek használatának korlátozásait a városokban.

Mellékletek

1. sz melléklet: Kérdőívek

Kérdőív települések értékeinek lakossági megítéléséhez

1. Mi a véleménye a helyi értékek (épületek, terek, utcák, a környék) állapotáról? (kérem, húzza alá a helyesnek tartott választ!)

- a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- közvetlen lakókörnyezetében

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

2. Ön szívesen él itt, ezen a településen?

igen
nem

3. Szívesen él Ön közvetlen lakókörnyezetében?

igen
nem

4. Hogy gondolja: az itteni gyerekek, ha felnőnek, el fognak majd költözni erről a településről, vagy itt maradnak inkább?

3 - elköltöznek
2 - van aki megy, van aki marad
1 - maradnak

5. Most az egész településről szeretnék kérdéseket feltenni Önnek. Milyen érzésekkel gondol erre a településre, ahol él? (Egyetlen választ karikázzon csak be!)

7 - rajongással
6 - szeretettel
5 - jóleső érzéssel
4 - közömbösen, hol így, hol úgy
3 - kellemetlen érzéssel
2 - nehezteléssel
1 - gyűlölettel

6. Az egész település hangulatáról mi a véleménye? Osztályozzon 1-től 5-ig! (1 - egyáltalán nem igaz, ... 5 - teljesen igaz)

	unalmas
	nyugodt
	vidám
	nyomasztó
	szomorú
	feszült
	izgalmas
	hangulatos

7. Most felsorolunk Önnek néhány olyan dolgot, ami egy településen mindig fontos lehet. Arra kérnénk, hogy osztályozzon megint úgy, ahogy az iskolában szokás, abból a szempontból, hogy mennyire elégedett Ön az alábbi tényezők helyzetével. Az 1-es azt jelenti, hogy nagyon elégedetlen, az 5-ös azt, hogy teljesen elégedett.

	Országos szinten	Helyi szinten
a levegő tisztaságával		
a közellátással		
a tömegközlekedéssel		
a szórakozási lehetőségekkel		
a továbbtanulási lehetőségekkel		
a közbiztonsággal		
a vállalkozások sikerességével		
az idősebbekkel való törődéssel		
a fiatalok helyzetével		
az egészségügyi helyzettel		
a lakáshelyzettel		
az utcák, terek, parkok állapotával		

8. Milyen a természet (erdők, patakok, tavak, parkok vadon élő állatok stb.) állapota? (A helyesnek tartott választ kérem húzza alá.)

- a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- közvetlen lakókörnyezetében

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

9. Milyen a környezet (víz, levegő, talaj, csend, a település tisztasága) állapota? (A helyesnek tartott választ kérem húzza alá.)

- a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- közvetlen lakókörnyezetében

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

10. Ön szerint mi lenne a legmegfelelőbb megoldás a környezetszennyezés problémájára? (Csak egy választ húzzon alá!)

- a károkozó tevékenység betiltása
- a környezetszennyezők megbírságolása
- a környezetbarát technológiák bevezetésének anyagi támogatása
- a károk ellensúlyozása különböző fejlesztésekkel, beruházásokkal, azaz kompenzációval
- a károsultak pénzübeli kártérítése

11. Hogyan tudná jellemezni legközelebbi szomszédságát: kik laknak arrafelé a leginkább? (Egy válaszlehetőséget húzzon alá!)

- magas állású, feltűnően jómódú vagy vezető beosztású emberek
- jó állásban dolgozó emberek, vállalkozók, akik semmiben sem szenvednek hiányt
- olyanok, akik sokat dolgoznak és többé-kevésbé mindenük megvan, ami az élethez kell
- keményen dolgozó emberek, akik bár kisebb gondokkal, de fenn tudják tartani magukat
- olyanok, akik csak nehezen tudják magukat eltartani, s mondható róluk, hogy nélkülöznek
- munkát csak alkalmanként vállaló "lumpen elemek"

12. Ha Ön - tegyük fel - oda költözhetne, ahová akarna, hova költözne a legszívesebben:

- tanyára,
- kis faluba
- nagyközségbe, város környékre
- kisvárosba
- nagyobb városba, Budapest külső területeire
- Budapest belső részeire
- külföldre
- sehova, maradna ahol lakik

13. ...és milyen környezetben élne a legszívesebben?

- egy hegyek között vagy vizek mellett épült helyen,
- egy kulturált kertvárosban,
- egy nem túl magas házakkal beépített belvárosias részen vagy
- egy magas házakkal beépített világvárosban
- egy békés tanyán
- egy nagyobb faluban
- egy a hagyományokat őrző történelmi városban,
- olyanban, amilyenben most él

14. Hogyan ítéli meg a város gazdasági helyzetét? (Kérem, húzza alá a helyesnek tartott választ.)

- az ipar fejlettsége a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- a mezőgazdaság fejlettsége a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- szolgáltatások (kereskedelem, közlekedés, oktatás, egészségügy) fejlettsége a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

- az emberek képzettsége, tanultsága a településen

nagyon jó
jó
kevésbé jó
rossz
nagyon rossz

15. Hogy gondolja: itt a környéken 100 ember közül hányan van szüksége valamilyen segílyre? (Kérem, írja be a becsült számot.)

.....

16. ...és mit gondol: 100 igénylő közül hányan kapnak ténylegesen valamilyen segílyt? (Kérem, írja be a becsült számot.)

.....

17. Ön szerint a szociális célra rendelkezésre álló pénzüsszegeket

(Kérem, húzza alá a helyesnek tartott választ, csak az egyiket!)

- inkább segélyezésre vagy
- inkább a szociális intézmények fejlesztésére kellene fordítani?

18. Ön szerint a hatóságoknak

(Csak egy választ húzzon alá!)

- emelniük kell a jól élők adóit, hogy gondoskodhassanak a bajba jutott rászorulókról,
- más módon kell megoldaniuk ezt a problémát vagy
- ez nem is feladatuk, hanem mindenkinek magának kell gondoskodnia magáról, ha bajba kerül

19. Hogy gondolja: lakásának állapota kielégítő vagy nem?

- kielégítő
- részben, is-is
- nem kielégítő

20. Módjában állna tatarozni most lakását vagy nem állna módjában?

- módjában állna
- nem állna módjában

21. Személy szerint Ön számít arra, hogy valaki a családjából munkanélküli lesz?

- igen
- nem

22. Hogyan informálódik leginkább környezete és a világ dolgairól?

(A legjellemzőbb módot jelölje meg!)

- országos sugárzású TV adókat nézek,
- helyi TV-t nézek,
- országos sugárzású rádiókat hallgatok,
- helyi rádiót hallgatok,
- országos terjesztésű újságot olvasok,
- helyi újságot olvasok,
- otthon vagy munkahelyemen internetről tájékozódok,
- a legtöbb értesülést környezetemtől, szóban kapom.

23. Milyen terület fejlődését szeretné elérni a településen?

(1 - leginkább szeretné, ... 9 - legkevésbé szeretné)

	<i>turizmus</i>
	<i>ipartelepítés</i>
	<i>hagyományőrző kézműipar</i>
	<i>mezőgazdaság</i>
	<i>szolgáltatások</i>
	<i>oktatás</i>
	<i>közlekedés</i>
	<i>lakásépítés</i>
	<i>egyéb, éspedig:</i>

24. Az alábbiak közül minnek a megőrzését, védelmét tartja leginkább fontosnak?

(1 - legfontosabb, ... 8 - legkevésbé fontos)

	<i>a táj</i>
	<i>a természeti környezet</i>
	<i>az erdők</i>
	<i>szőlőkultúrák</i>
	<i>gyümölcskertek</i>
	<i>védett gyepek</i>
	<i>egyres építmények, házak</i>
	<i>egyéb megőrzendő értékek (kérem nevezze meg)</i>

25. Milyen módon, milyen szervezetek, intézmények segítségével lehetne legjobban a települést fejleszteni (a „fenntartható fejlődést” előkészíteni)?

(Legfeljebb három lehetőséget karikázzon be!)

- *helyi, rendszeres lakossági fórumok,*
- *képviselő testület,*
- *polgármesteri hivatal,*
- *a megyei szintű szervezetek,*
- *regionális szervezetek,*
- *sajtó, tévé, rádió,*
- *társadalmi szervezetek,*
- *nemzetközi segítséggel,*
- *egyéb, éspedig:.*

26. Hogyan tudnának a helyi lakosok, civil szervezetek ebben részt venni?

(Csak 1 választ húzzon alá, azt, amelyik az Ön véleménye szerint a legfontosabb!)

- *tanácsadással, ismeretterjesztő tevékenységgel*
- *önkéntes munkával,*
- *fizetett munkával,*
- *pénzbeli hozzájárulással,*
- *egyéb, éspedig:*

27. Találkozott-e korábban a „fenntartható fejlődés” kifejezéssel?

- igen,
- nem

28. Ön mit ért ezen?

.....

.....

29. Véleménye szerint a belátható jövőben az alábbiak közül mely lesz Európa legnagyobb problémája?

Legfeljebb három lehetőséget karikázzon be!

- az ivóvíz biztosítása,
- a levegőszennyezés,
- a hulladék elhelyezése,
- a természetes környezet, a zöld területek csökkenése,
- a biológiai sokszínűség csökkenése,
- a városi stressz,
- az oktatás színvonala,
- a terrorizmus,
- a megélhetés,
- a gyermekek jövője,
- a betegségek, az egészségügy problémák.

30. ...és a lakóhelyén élő embereké?

Legfeljebb három lehetőséget karikázzon be!

- az ivóvíz biztosítása,
- a levegőszennyezés,
- a hulladék elhelyezése,
- a természetes környezet, a zöld területek csökkenése,
- a biológiai sokszínűség csökkenése,
- a városi stressz,
- az oktatás színvonala,
- a terrorizmus,
- a megélhetés,
- a gyermekek jövője,
- a betegségek, az egészségügy problémák.

A programhoz tartozó digitális térkép elkészítését segíti, ha megadja közvetlen lakókörnyezetét (út, utca, tér, köz nevét, ahol lakik). Ez nem befolyásolja a válaszadás névtelenségét, de segít behatározni a helyi problémákat.

Közvetlen lakókörnyezetem:.....

Jelentősen segítené a további munkát, ha jelezné, hogy melyik három települési probléma megoldását tartja a legsürgősebbnek.

Az első:

A második:

A harmadik:

Kérdőív oktatás-nevelés helyzetének felmérésére

1. **Véleményed szerint mennyire jelent problémát ma Magyarországon a környezetszennyezés?**
 - A. Nagyon komoly problémát jelent.
 - B. Eléggé komoly problémát jelent.
 - C. Viszonylag jelentéktelen problémát jelent.
 - D. Nem jelent problémát.

2. **Véleményed szerint mennyire jelent problémát közvetlen lakóhelyeden a környezetszennyezés?**
 - A. Nagyon komoly problémát jelent.
 - B. Eléggé komoly problémát jelent.
 - C. Viszonylag jelentéktelen problémát jelent.
 - D. Nem jelent problémát.

3. **Érdeklődsz-e a környezetvédelmi kérdések iránt?**
 - A. Igen, folyamatosan.
 - B. Igen, de csak egyes eseményekkel kapcsolatban.
 - C. Egyáltalán nem.

4. **Ha igen, mi volt az a legutóbbi környezeti probléma (kérdés), ami felkeltette érdeklődésedet (amiről hallottál, vagy amiről olvastál)?**

5. **Milyen forrásból jutottál hozzá eddig leginkább környezetvédelmi ismeretekhez, információkhoz? (Ha több választ akarsz megadni, akkor rangsorold azokat a betűk elé tett számokkal, pl. 1-A., 2-C. stb.) !**
 - A. Az iskolai tanórákon, tantárgyakon keresztül.
 - B. Egyéb iskolai rendezvényeken (szakkör, klub, kirándulás, stb.).
 - C. Televízió, rádió híradásaiból, műsoraiból.
 - D. Újságokból, folyóiratokból.
 - E. Barátokkal, szülőkkel, ismerősökkel folytatott beszélgetés során.
 - F. Egyéb módon,
éspedig

6. **Van-e tudomásod arról, hogy lakóhelyeden vagy iskoládban környezetvédelmi szervezet (egyesület, klub, szakkör) tevékenykedik?**
 - A. Igen, ismerek ilyen szervezetet,
például:

- B. Nincs tudomásom ilyen szervezet működéséről.
7. **Részt vettél-e már lakóhelyeden vagy iskoládban környezetvédelemmel kapcsolatos rendezvény programján?**
- A. Igen, mert tagja vagyok környezetvédelmi szervezetnek. A szervezet neve:
 - B. Igen, rendszeresen részt veszek ilyen rendezvényeken.
 - C. Csak ritkán veszek részt ilyen rendezvényeken.
 - D. Még soha nem vettem részt környezetvédelmi rendezvényen, programon.
8. **A környezetvédelem „jeles napjai” közül iskolánkban az alábbiakról szoktunk valamilyen formában megemlékezni (Természetesen több választ is bejelölhetsz!):**
- A. Környezetvédelmi Világnap (június 5.)
 - B. Föld Napja (április 22.)
 - C. Madarak és Fák Napja (május)
 - D. Egyéb, éspedig
 - E. Iskolánkban nincsenek ilyen megemlékezések.
9. **Szeretnél-e többet tudni, tanulni a környezetvédelem kérdéseiről?**
- A. Igen, főleg az iskolai tananyagon keresztül.
 - B. Igen, elsősorban a tanórán kívüli foglalkozások (szakkör, klub, alkalmi rendezvények, stb.) keretében.
 - C. Elégnek tartom a jelenlegi lehetőségeket.
- 10 **Véleményed szerint kinek az elsőrendű felelőssége és feladata a települések környezeti állapotának a védelméről gondoskodni? (Kérjük rangsorold az alábbi lehetőségeket fontosságuk szerint!)**
- A. Az országot irányító kormányé.
 - B. A településeket irányító helyi önkormányzatoké.
 - C. A vállalkozásoké, intézményeké.
 - D. A különböző civil szervezeteké (egyesületek, alapítványok, stb.).
 - E. Az egyes személyeké, családoké.
 - F. Egyéb.
- 11 **Mindennapi viselkedésünkkel, szokásainkkal hozzájárulhatunk a környezeti problémák fokozódásához, de csökkentéséhez is. Az alábbiakban felsorolt és otthon is, iskolában is alkalmazható „környezetvédő” megoldások közül jelöld meg azokat, amelyekre Te is odafigyelsz!**
- A. Takarékos világítás, fűtés.
 - B. Hulladékok valamilyen célra történő hasznosítása.

- C. Egyéb,
éspedig:
- D. Nem gondoltam még a fenti lehetőségekre.

12 Véleményed szerint az emberek fogyasztási (vásárlási) szokásai szerepet játszanak-e a környezeti problémák fokozódásában?

- A. Igen, jelentősnek tartom a fogyasztási (vásárlási) szokások környezetterhelő hatását.
- B. Igen, néha lehetnek a fogyasztási (vásárlási) szokásoknak is környezetterhelő hatásai.
- C. Nem tartom a fogyasztási (vásárlási) szokásokat környezetterhelő hatásúnak.

13 Próbáltál-e már olyan terméket használni (vásárolni), melyről tudtad, hogy kevésbé terheli a környezetet?

- A. Igen, nagyon gyakran. (Ha tudod, nevezd meg a)
terméket:
- B. Nagyon ritkán.
- C. Soha.

14 Tájékozottnak tartod-e magad lakóhelyed gazdasági, szociális, környezetvédelmi stb. ügyeiben, kérdéseiben?

- A. Igen, megfelelően tájékozott vagyok lakóhelyem ügyeiben.
- B. Csak ritkán szoktam foglalkozni lakóhelyem dolgaival.
- C. Egyáltalán nem érdekelnek lakóhelyem dolgai, ügyei.

15 Hol beszélitek meg leggyakrabban lakóhelyed ügyeit?

- A. Az iskolában, a tanárokkal és tanulótársakkal együtt.
- B. A tanulók egymás között, baráti társaságban.
- C. Otthon, szülőkkel és ismerősökkel.
- D. Egyéb formában,
éspedig:

16 Szívesen élsz itt, ezen a környéken?

- A. Igen, szeretem ezt a környéket.
- B. Ha volna lehetőségem, elköltöznék erről a környékről.

- 17 Az alábbiakban felsorolunk néhány dolgot, ami egy településen mindig fontos lehet. Légy szíves értékelni, hogy a felsoroltakkal mennyire vagy megelégedve lakóhelyeden!
(Oszályozz 1-5 közötti számokkal: az 1-es azt jelenti, hogy nagyon elégedetlen vagy a megjelölt dologgal, az 5-ös pedig azt, hogy teljesen elégedett vagy, de adhatsz 2-est, 3-ast és 4-est is!)

Oszályzat
(1-5)

- A. A levegő tisztasága, a természeti környezet állapota
- B. A tömegközlekedés
- C. A közellátás
- D. A tanulási, továbbtanulási lehetőségek
- E. A szórakozási lehetőségek
- F. A közbiztonság
- G. A munkavállalási lehetőségek
- H. Az egészségügyi helyzet
- I. A lakáshelyzet
- J. Az utcák, terek, parkok állapota
- K. A település egészének hangulata

- 18 Jelentősen segítené további munkánkat, ha jeleznéd, hogy az előzőekben említettek közül melyik három települési probléma megoldását tartod a legsürgősebbnek!

Az első helyen:

A második helyen:

A harmadik helyen:

- 19 Ha a fentieken kívül még valamit szeretnél közölni velünk, azt ide írhatod:

.

.....

2. sz. melléklet: Az épített környezet értékeinek felmérését segítő mintalapok

Törzs szám: 3

Cím: 4069 Egyek, Fő út 3.sz.

Hrsz: 8

Tulajdonos/Megnevezés:

ÖNKORMÁNYZAT

Építési év:

Fotó:

Értékelés (1 és 10 között):

6

Nem: POLGÁRMESTERI HIVATAL

Kategória:

Illeszkedés:FK

Az épület kiemelkedő építészeti kvalitása	Jó
Falu, utcaképben épített örökségéhez való hozzájárulás	Jó
Az épület állapota	Jó
Az épület jelenlegi használata	Állandó
Az épület veszélyeztetettsége	Nem
Történelmi jellegűnek ítélt épületrész	
Beépítési mód	Utcavonalon, egy épületrész most épül
Tömegforma és tetőforma/burkolat	Nyeregtető, utcával párhuzamos gerinc
Tömegforma melléképületek	
Falak anyaga és színezése	Tégla, fehér
Nyílászárók és falfelületek aránya	Hagyományos
Nyílászárók anyaga, színe	Fa, barna , fehér
Környezet idegen elemei	Alumínium elő tető, OTP automata
Egyéb épülettartozékok	

Törzs szám: 9

Cím: 4069 Egyek, Fő tér

Hrsz: _

Tulajdonos / Megnevezés: TEMPLOM

Építési év: _

Fotó:

Értékelés (1 és 10 között): 9

Nem: TEMPLOM

Kategória: TKVE

Illeszkedés: FK

Az épület kiemelkedő építészeti kvalitása	Az épület tömege egyszerű nyeregtetővel fedett hajóból, az északkeleti oldalon hozzá csatlakozó félnyeregtetős sekrestyéből, és főhomlokzat síkjában emelkedő toronyból épül fel. A belső térszervezés követi a tömeget: a tér egyhajós, kétszakaszos csehüvegboltozattal fedett, az íves záródású szentély is csehüvegboltozattal fedett. A sekrestye kolostorboltozatos lefedésű, az egyik sarkából egy mosdót választottak le utólag. A belépéskor a toronyaljba jutunk, mely fölött korrá íves orgonakarzat húzódik. A templom északi sarkán, falba rejtve helyezkedik el a karzatra illetve a padlásra és a toronyba vezető csigalépcső. A templombelső két-két nagyméretű, félköríves záródású ablakon keresztül kapja a megvilágítást, hasonló ablakok helyezkednek el a sekrestyéből megközelíthető későbarokk szószék. Gazdag a templom díszítése: a főhomlokzaton falfülkében Szent Péter és Szent Pál kőszobra áll. A belső tér legértékesebb művészeti kincsei a boltozatok freskói: az első boltmezőben magyar szentek láthatók, a másodikban Szent Péter átveszi a mennyország kulcsait Krisztustól, háttérben a római Szent Péter bazilika kupolájával, a szentély botozatán pedig az utolsó vacsora jelenetét láthatjuk. A templom belsejét több szobor is díszíti. Szép a klasszicizáló főoltár, az oltárképen Szent József és a szent család látható. A keresztelőmedencét Keresztelő János Jézus aranyozott alakja díszíti.
Falu, utcaképben épített örökségéhez való hozzájárulás	A templom a település központjában, két főútvonal találkozásánál kialakult teresedésen, kis dombon áll. Az épület hossz tengelye északnyugat-délkeleti irányú.
Az épület állapota	Jó, fal nedvesedik, beton padló
Az épület jelenlegi használata	Állandó
Az épület veszélyeztetettsége	Nem
Történelmi jellegűnek ítélt épületrész	Egész épület
Beépítési mód	Szabadonálló
Tömegforma és tetőforma/burkolat	Nyeregtető, nyugati oldalon torony, pala, fémlemez tető, é-i oldalon sekrestye

Tömegforma melléképületek	
Falak anyaga és színezése	
Nyílászárók és falfelületek aránya	Hagyományos
Nyílászárók anyaga, színe	Fa
Környezet idegen elemei	
Egyéb épülettartozékok	A templom előtti téren áll egy barokk kori fehérre festett Nepomuki Szent János kőszobor, egy első világháborús emlékmű, Horváth Béla domborművével. Az egykor második világháborús emlékművet ledöntötték, csak a talpzata és törmelékei vannak.

Törzs szám: 5

Cím : 4069 Egyek, Petőfi út 7

Hrsz : 2062

Tulajdonos/Megnevezés:

Turchany Dávid

Építési év : 1922

Fotó:

Értékelés (1 és 10 között): 7

Nem: Lakóház

Kategória: TKE

Illeszkedés: FK,NÉ

Az épület kiemelkedő építészeti kvalitása	Jó illeszkedés az utcaképbe
Falu, utcaképben épített örökségéhez való hozzájárulás	Jó
Az épület állapota	Felújítva
Az épület jelenlegi használata	Használat
Az épület veszélyeztetettsége	
Történelmi jellegűnek ítélt épületrész	Lakóépület,
Beépítési mód	OH, utcavonalon,
Tömegforma és tetőforma / burkolat	Nyeregtető, nád
Tömegforma melléképületek	
Falak anyaga és színezése	Fehér, sárga, vályog
Nyílászárók és falfelületek aránya	Hagyományos, 2 ablak
Nyílászárók anyaga, színe	Fa, fehér
Környezet idegen elemei	
Egyéb épülettartozékok	Kút, ámbitus

Törzs szám: 4

Cím: 4069 Egyek, Hunyadi út

Hrsz:

Tulajdonos/Megnevezés:

MOZI

Építési év: _

Fotó:

Értékelés (1 és 10 között): 6

Nem: MOZI/KULTURHÁZ

Kategória: ITE

Illeszkedés: HVÉO

Az épület kiemelkedő építészeti kvalitása	Jó
Falu, utcaképben épített örökségéhez való hozzájárulás	Tömegénél fogva a környezet kiemelkedő épülete, mellette áll a vasbeton víztorony
Az épület állapota	Kielégítő
Az épület jelenlegi használata	Használaton kívül, ifjúsági ház lesz talán
Az épület veszélyeztetettsége	Nem
Történelmi jellegűnek ítélt épületrész	
Beépítési mód	Szabadon álló
Tömegforma és tetőforma / burkolat	Alacsony hajlású tető, emeletes épület
Tömegforma melléképületek	Kazánház, kémény
Falak anyaga és színezése	Vakolt téglafal
Nyílászárók és falfelületek aránya	Csak ajtók
Nyílászárók anyaga, színe	Fém, szürke
Környezet idegen elemei	Olasz fagyizó
Egyéb épülettartozékok	

Magyarázat :

- **Az épület kiemelkedő építészeti kvalitása:** stílus tisztaság, részletek hûsége és finomsága, mellék épületek eredetisége, kert természeti értékei.
- **Falu, utcaképben épített örökségéhez való hozzájárulás:** milyen mértékben alakító eleme az épület a falu vagy utca képének.
- **Az épület állapota :** Kiváló: teljesen ép, felújított szerkezetek. Jó: ép tetőfedés, ép nyílászárók, ép vakolat. Kielégítő: részleges vakolathiány, Romos: sérült tetőfedés, betört ablakok, vakolathiány Rom: tetőszerkezet teljes hiánya, nyílászárók hiánya, sérült falazat
- **Az épület jelenlegi használata :** Állandó használat: az épületet heti rendszerességgel, rendeltetésének megfelelő célra használják. Alkalmoszerű használat: az épületet időnként,

alkalomszerűen használják, a legszükségesebb karbantartásokat elvégzik. Használton kívül, de gondozva: az épületet nem használják, állapotát folyamatosan ellenőrzik, a takarítások kívül karbantartásokat nem végeznek. Használton kívül, elhagyatva: az épületet egyáltalán nem használják, rajta semmiféle karbantartási munkálatokat nem végeznek

- **Az épület veszélyeztetettsége** : Nem veszélyeztetett: rendszeres használat alatt áll, folyamatos karbantartás, a gyülekezet létszáma 100 fő felett van. Veszélyeztetett: használat alatt álló épület, karbantartás hiánya, a gyülekezet létszáma 100 fő alatt van. Fokozottan veszélyeztetett: használaton
- **Történelmi jellegűnek ítélt épületrész** : amennyiben hozzá építettek újabb melléképületet, akkor az új rész nem ha az egész házat bővítettek akkor csak az épület magja tartozik ide ha a melléképületek is régiek, akkor minden
- **Környezetidegen elemek**: azok az idegen elemek, amik nem illenek a hagyományos város, vagy faluképbe, ide belehet számítani a burkolatot, sínt, felső vezetékét, közlekedési jelzéseket, világítást, különféle kisebb tárgyakat, reklámot, bódékat, stb.... A lényeg az, hogy ezek a tárgyak az épület korától lényegesen eltérnek.
- **Egyébb épülettartozékok** : amik értékes elemei az épületnek, vagy környezetnek, lehetnek növények, növénycsoportok, kutak, kapuk, kerítések, stb
-

Ajánlott rövidítések:

Kategória

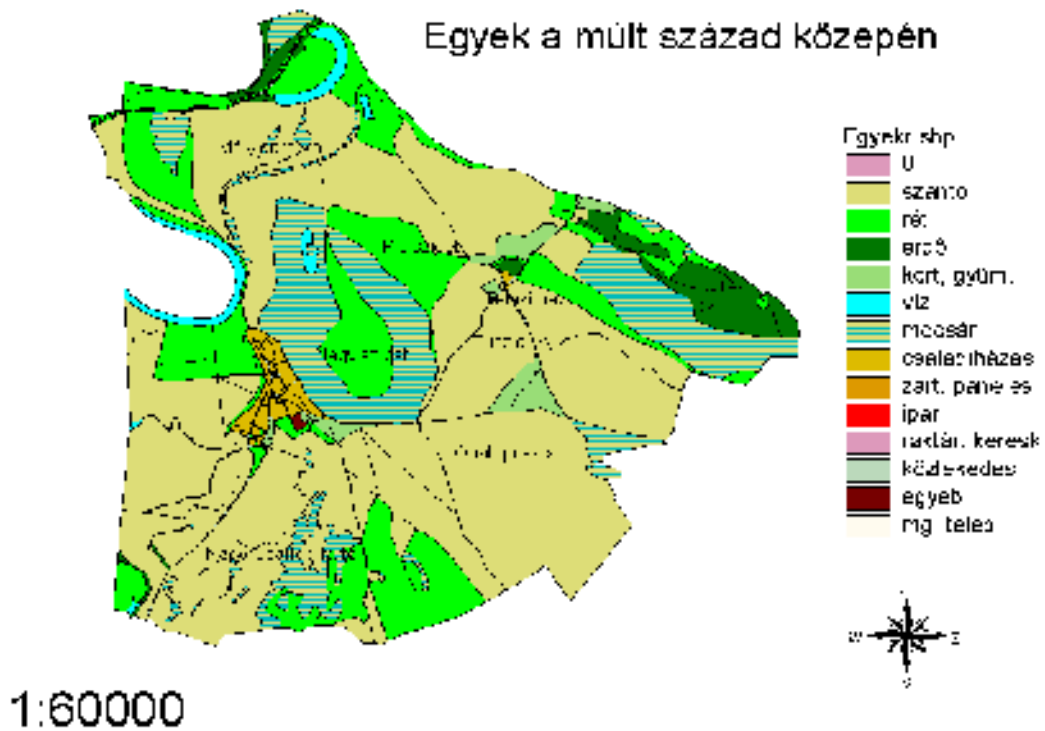
TKE	Településsel kapcsolatos emlék
TKVE	Településsel kapcsolatos vallási emlék
TTKE	Településsel és termeléssel kapcsolatos emlék
TVKE	Településsel és vízgazdálkodással kapcsolatos emlék
TE	Természeti emlék
TKERE	Természeti és kertépítészeti emlék
TVGE	Természeti és vízgazdálkodási emlék
KSI	Közlekedéssel és szállítással kapcsolatos, ipartörténeti emlék
ITE	Ipari termeléssel és településsel kapcsolatos emlék
TEKE	Történelmi eseménnyel kapcsolatos emlék

Illeszkedés

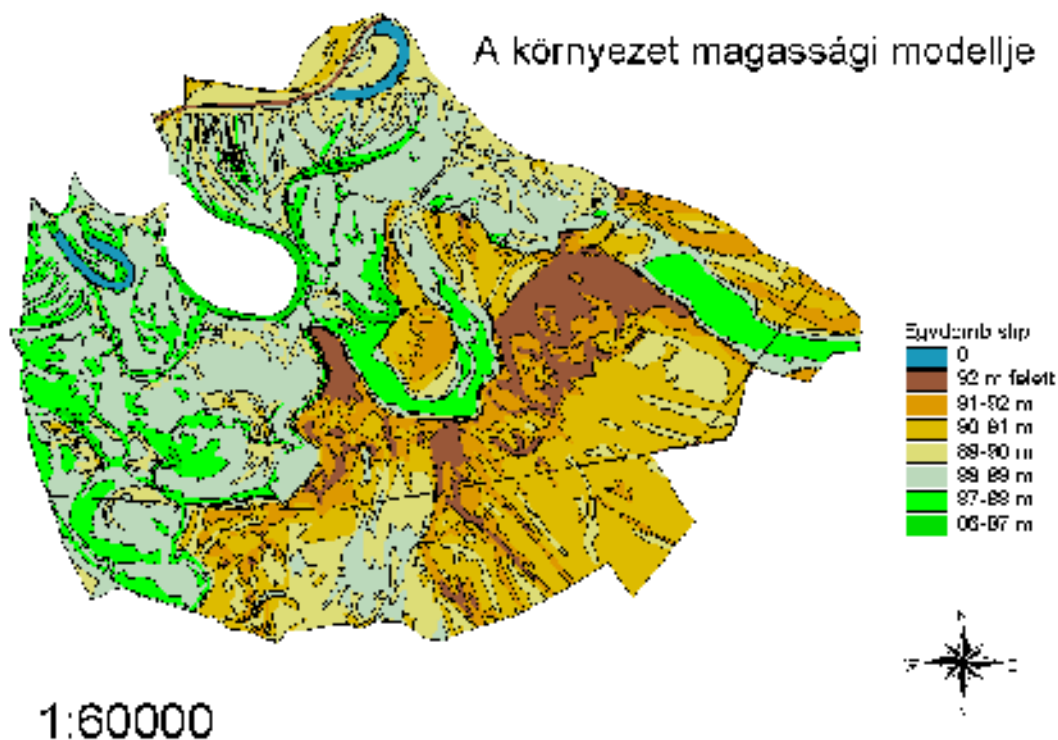
FK	Falukép
UK	Utcakép védelem
KÉE	Kiemelt építészeti egység
NÉ	Népi építészeti emlék
HVÉO	Helyi védelemre érdemes objektum

3. sz. melléklet: Térinformatikai elemzésekhez használatos mintatérképek

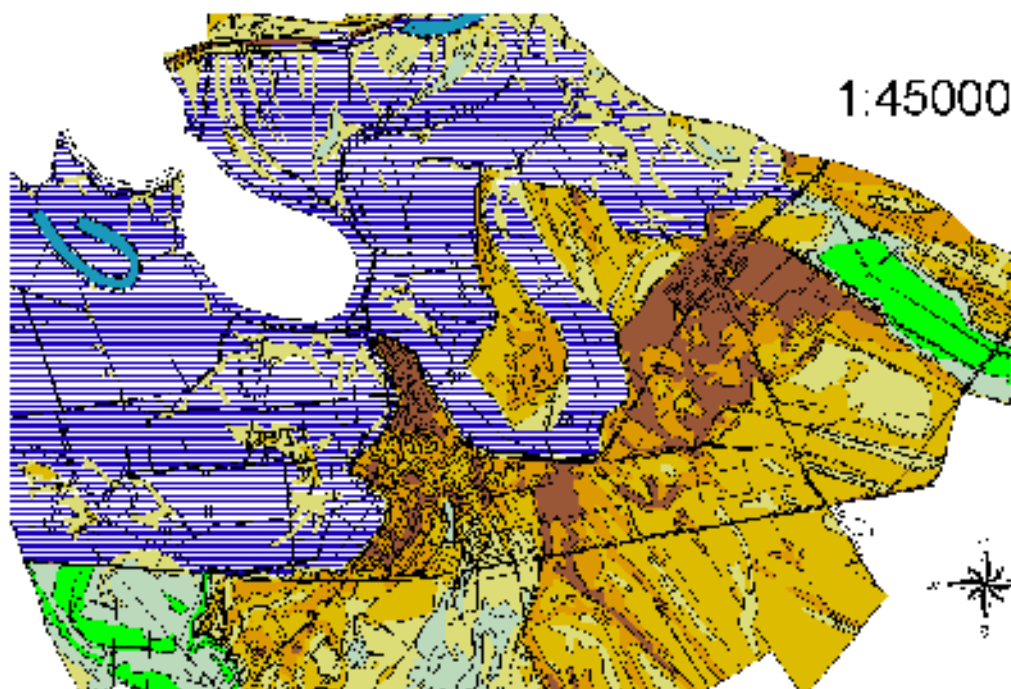
Egyek

A környezet magassági modellje

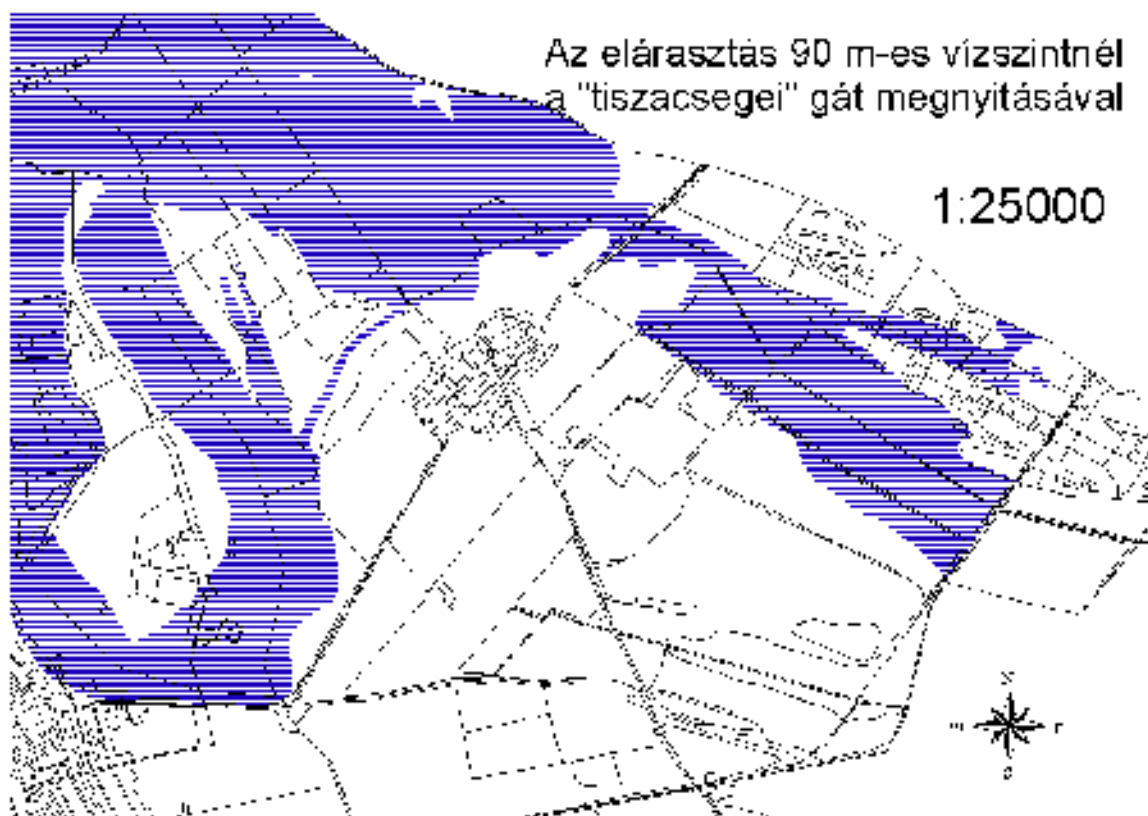

Az elárasztás 89 m-es vízszintnél a gátak által elzárt területekkel (zöld felületek)

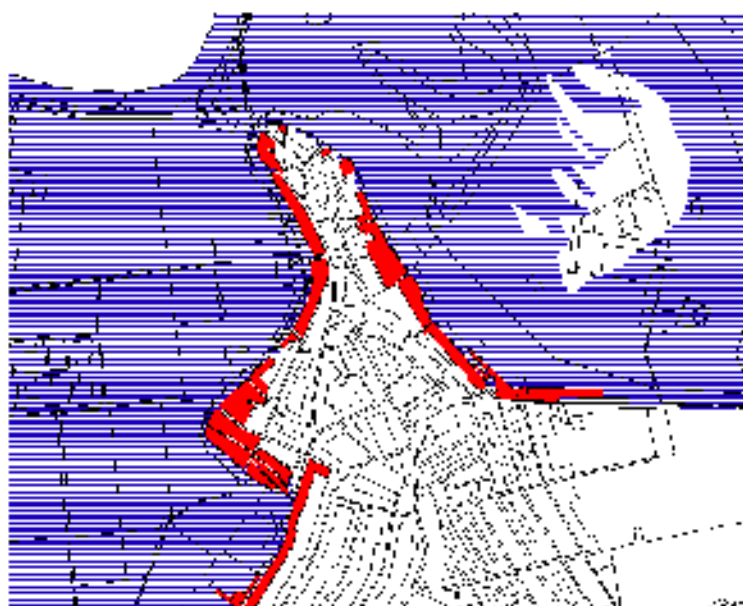
Az elárasztás 90 m-es vízszintnél
a "tiszacsegei" gát megnyitásával

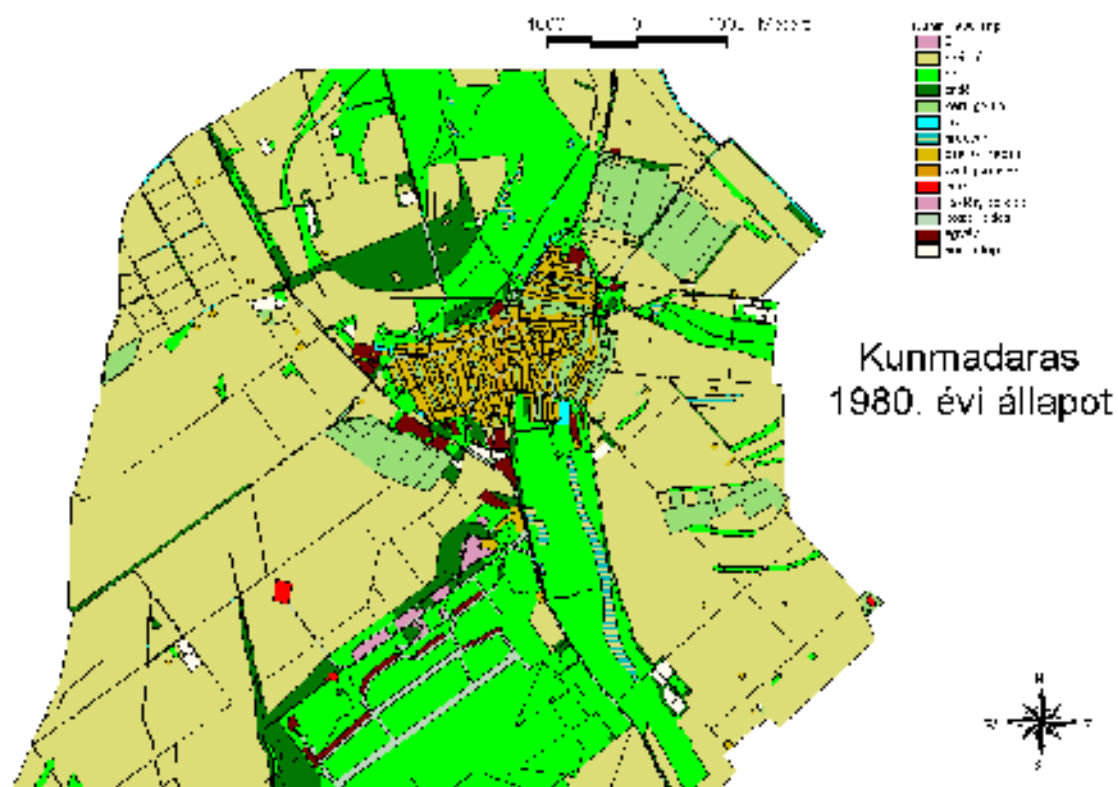
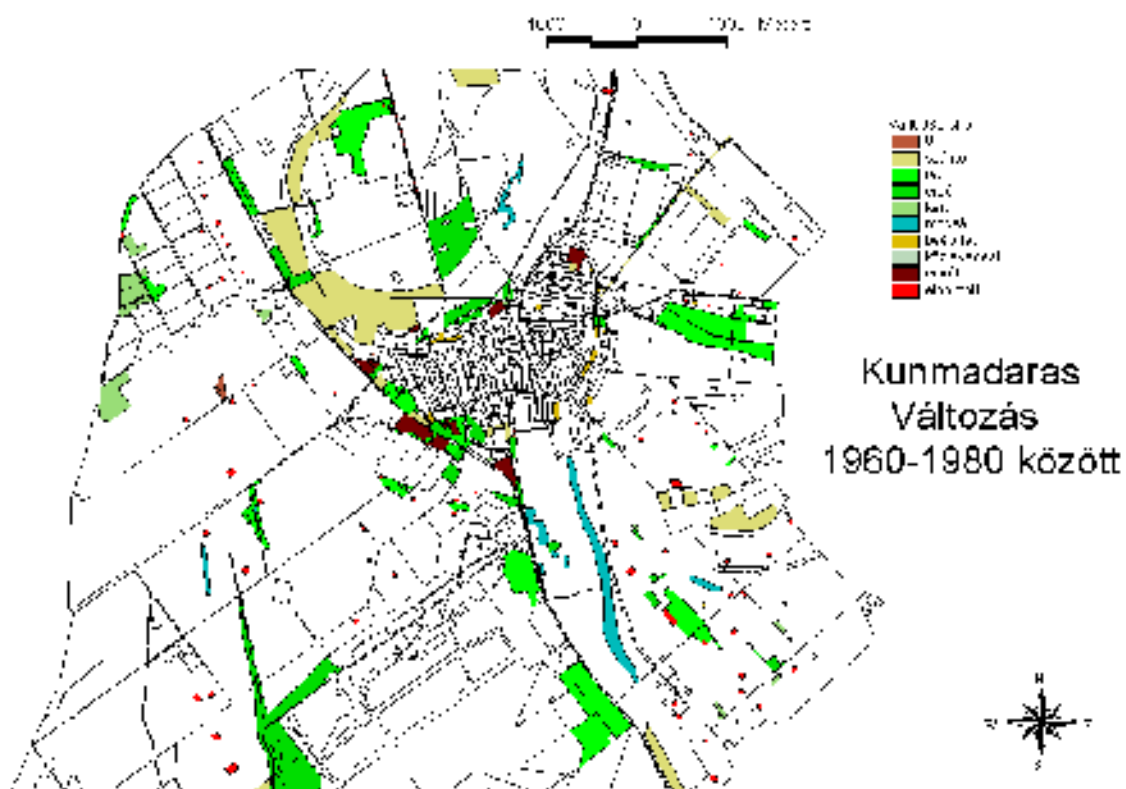
1:25000

A település érintett tömbjei
a 91 m-es elárasztásnál

1:20000

4. sz. melléklet: Egyek településen használt néhány jellemző indikátor
A település humán aktivitásának a világ energiaforrásaira gyakorolt hatása

Indikátor	Egység	1999	2000	2001
Össz lakosság	fő	6 099	6 045	6 006
Egy lakásban élők átlaga	fő	2,88	2,85	2,83
Víz				
Számlázott víz	m ³ /év	115 000	193 300	
	m ³ /fő	18,86	31,98	0,00
Szennyvíz				
Kezelt	m ³ /év	18 821	25 118	
	m ³ /fő	3,09	4,16	0,00
Kezeletlen	m ³ év	68 000	66 000	
	m ³ /fő	11,15	10,92	
Csatornára kötött lakások	%	11,79%	12,74%	28,63%
Vízbázist veszélyeztető anyagok				
Hígtrágya	m ³ /ha	1,93	1,86	
Műtrágya	t/ha	0,10	0,07	
Istállótrágya	t/ha	1,29	1,21	
Növényvédőszer	t/ha	0,02	0,02	
Hulladékkezelés	m ³ /év	2 200	2 400	
	m ³ /lakás	1,04	1,13	
Veszélyes hulladék	to/év/települ és	21,90	17,40	
Energia gazdálkodás				
Fa	MJ/év	5 909 920	6 905 644	
Szén	MJ/év	17 406 707	19 310 185	
Gáz	MJ/év	99 865 038	89 303 516	
Elektromos energia	MJ/év	15 118 060	13 271 141	
Fűtőolaj	MJ/év		10 000	
Évi összenergiai fogyasztás	MJ/év	138 299 725	128 790 486	0
Évi energiafogyasztás/fő	MJ/év/fő	22 676	21 305	0
Évi energiafogyasztás/lakás	MJ/év/lakás	65 236	60 750	0
Közvilágítás	MJ/év	1 703 117	1 537 106	
Közvilágítás/fő	MJ/év/fő	279	254	0
Tájhasználat				
Szántó	ha	6 140	6 119	
Kert, gyümölcsös	ha	85	74	
Legelő és rét	ha	1 713	1 696	
Erdőterület	ha	562	559	
Erdő az összfelülethez arányítva	%	5,36	5,33	
Nádas	ha	304	297	
Halastó	ha	249	248	
Művelés alól kivett terület	ha	1 426	1 486	
Őszterület arányában%		14%	14%	
Összesen	ha	10 479	10 479	
Összesen hektár fő	ha/fő	1,72	1,73	

Települési indikátorok

Víz fogyasztás lakó egyenértékben

Referencia év	Lakosság fő	Évi vízfogyasztás számlázott m ³	Egy személyre jutó évi vízfogyasztás m ³ /lakó	Évi kitermelt víz m ³	Egy személyre jutó évi kitermelt víz m ³
1999	6 099	132 000	21,64	156 880	25,72
2000	6 045	136 000	22,50	180 553	29,87

Szelektív hulladékgyűjtés

Referencia év	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Lakosság száma	6 099	6 045	6 006	6 099	6 045	6 006
	Összlakosság			kg/lakó		
Évi össz hulladék	182 100	199 400		29,86	32,99	0,00
Évi kommunális hulladék	176 000	192 000		28,86	31,76	0,00
Komposzt				0,00	0,00	0,00
Üveg	100	200		0,02	0,03	0,00
Papír	5 000	6 000		0,82	0,99	0,00
Fém	1 000	1 200		0,16	0,20	0,00
Ellem és akkumulátor				0,00	0,00	0,00
PET				0,00	0,00	0,00
Gumiabroncs				0,00	0,00	0,00
Szelektíven gyűjtött %	3%	4%	0	0,00%	0,00%	0,00%

A település a természeti források függvényében. 2000 évi energiafogyasztása kWh-ben számítva

Energia forrás		Felhasznált mennyiség	Konvertálási egység	Felhasznált energia
	egység			kWh
Fa (leveles)	m ³	977,6	1,56	1 525
Szén (brikett)	to	715,2	85	60 792
Gáz	m ³	24 80 653	11,28	27 981 768
Villany	kWh	5 145 223	1	5 145 223
Benzin	liter	9 049	10	90 490
Dizel	kg	4 342	9,75	42 335
Fűtőolaj	kg	10 000	8,82	88 200
Összesen	kWh			33 410 333

Szociális indikátorok

A települési lakosság megoszlása korosztályok szerint

Korosztály	1999		2000		2001	
	fő	%	fő	%	fő	%
0-tól 6-ig	540	8,85%	522	8,64%	506	8,42%
7-től 14-ig	628	10,30%	605	10,01%	617	10,27%
15-től 20-ig	503	8,25%	504	8,34%	479	7,98%
21-től 40-ig	1 598	26,20%	1 579	26,12%	1 567	26,09%
41-től 60-ig	1 575	25,82%	1 583	26,19%	1 593	26,52%
60 fölött.	1 255	20,58%	1 252	20,71%	1 244	20,71%
Összesen	6 099	100,00%	6 045	100,00%	6006	100,00%

Az ifjú és nyugdíjas lakosság alakulása

Korosztály	1999		2000		2001	
	fő	%	fő	%	fő	%
20 év alatti lakosok	1 671	27,40%	1 631	26,98%	1 602	26,67%
60 év feletti lakosok	1 255	20,58%	1 252	20,71%	1 244	20,71%

Halálozások száma a születések tükrében.

	1999	2000	2001
Születések száma	74	72	70
Halálozások száma	89	99	68
Különbség %-ban	20,27%	37,50%	-2,86%

Mobilitás és jólét

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Betelepülők	73	58	87	105	65	108	
Kitelepülők	98	104	114	148	135	113	
Egyenleg	-25	-46	-27	-43	-70	-5	0
Lakosság százalékában	-0,40%	-0,73%	-0,43%	-0,70%	-1,15%	-0,08%	0,00%
Népsűrűség kül-és belterület fő/ha					0,58	0,58	0,57
Népsűrűség belterület fő/ha					16,05	15,91	15,81
Belterületi zöld övezetek m ² /fő					6,23	6,29	6,33

A település az egészségügy tükrében

Beteg ellátottak száma	1999		2000		2001	
	□	%	□	%	□	%
Lakosság lélekszáma	6099		6045		6006	
Háziorvosok száma lakó/orvos	3	2033	3	2015	3	2002
Ápoló személyzet lakó/ápoló	6	1017	6	1008	6	1001

Gazdasági indikátorok
Mezőgazdaság Földhasználat

Megnevezés	egység	1995		2000	
		□	%	□	%
össz külterület	ha	10 479		10 479	
megművelt terület	ha	6 180	58.98%	6 119	58.39%
kert, gyümölcsös	ha	85	0.81%	74	0.71%
rét és legelő	ha	1 673	15.97%	1 696	16.18%
erdő	ha	562	5.36%	559	5.33%
nádas	ha	304	2.90%	298	2.84%
halastó	ha	249	2.38%	248	2.37%
kivett	ha	1 426	13.61%	1 486	14.18%
	ha		0.00%		0.00%
összesen	ha	10 479	100.00%	10 479	100.00%
ebből védett	ha	1 000	9.54%	1 000	9.54%

Állatállomány

Megnevezés	egység	1995		2000	
		□	ha/db	□	ha/db
állandóan megművelt terület	ha	6 180		6119	
rét, legelő és kivont terület	ha	3 099		3182	
szarvasmarha	db			95	33
ló, szamár, öszvér	db			52	61
sertés	db			8500	1
juh, birka és kecske	db			1500	2
szárnyasok (csirke, tyúk, lúd, kacsza, pulyka stb...).	db			30000	0
nyúl	db			1500	2

Agrártermelés, csak a piacra juttatott mennyiségek

Megnevezés	egység	1995		2000	
		□	to/h	□	to/ha
állandóan megművelt terület	ha	6180		6119	
kert, gyümölcsös	ha	85		74	
nádas	ha	304		298	
halastó	ha	249		248	
Gabonafélék	to		0		0
ebből búza	to		0		0
ebből kukorica	to		0		0
Zöldség	to		0		0
Gyümölcs	to		0		0
Nád	kéve		0		0
Hal	to		0		0

A fauna állapota

Megnevezés	Egység	1999
Emlősök		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Madarak		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Halak		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Csúszómászók		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Kétéltűek		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Gerinctelenek		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%

A flóra állapota

Megnevezés	Egység	1999
Edényes növények		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Mohák		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Zuzmók		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Gombák		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%
Algák		
Ismert fajták	db	1500
ezekből	db	65
veszélyeztetett	%	4.33%
ezekből csökkenőben	db	10
	%	0.67%

5. sz. melléklet: Agrár környezetgazdálkodásban használt mintatérképek

Arra vonatkozóan, hogy **hol vannak Magyarországon** a különböző földhasználati kategóriák területei, ad eligazítást **Magyarország földhasználati zónarendszere**. Ennek alapját az a **földhasználati, agráralkalmassági-környezetérzékenységi értékskála** adja, mely a területek agrártermelési alkalmasságának és környezeti érzékenységének térinformatikai egyesítésével, területi integrációjával keletkezett.